Kirjeitä oikealle

Anna Kontula

"Sukupolvi sitten oli tapana vitsailla, että oikeisto vaatii talouden vapautta ja seksin tiukkaa säätelyä, vasemmisto taas päinvastoin. Toisinaan minusta tuntuu, että jako toimii edelleen."

into

Kirjeitä oikealle

Anna Kontula

into

OMISTUS
5

VAPAUS
23

TYÖ
49

VALTA
91

~

JÄLKISANAT
117

VIITTEET
121

© Anna Kontula 2014

into
Into Kustannus Oy
Hämeentie 48, 00500 Helsinki
www.intokustannus.fi

Kannet: Ninni Kairisalo

ISBN: 978-952-264-271-4
Paino: InPrint, Riika 2014

OMISTUS

Helsingissä 1.12.2012

Hei,

ja kiitos tuosta Randin artikkelista.[1] Luin sen, sanoisinko, varovaisen hämmennyksen vallassa.

Uskon kyllä sinua, kun sanot, että uusliberaalia sielunmaisemaa ei voi ymmärtää ilman Randia. Epäilen silti, ymmärränkö sitä vieläkään. Sinua tuskin yllättää, että en hirveästi tekstistä vakuuttunut.

Ei se ole vain siitä kiinni, että vasemmistolaisena näen maailman toisin. Enemmän minua häiritsi Randin esitystapa, joka muistuttaa 1970-luvun marxilais-leniniläisiä ja radikaalifeministisiä tekstejä. Randin intohimoinen ja suoraviivainen ilmaisu ei tunnu lainkaan huomioivan, että ihmiset ja yhteisöt harvoin toimivat teoreettisten mallien matemaattisella kauneudella – että todellisuuden kuvaaminen vaatii väistämättä myös epäsymmetrian ja ristiriitaisuuden tunnistamista.

Ei radikaalius tai ihmisten ärsyttäminen ole vaikeaa, sen sinä tiedät yhtä hyvin kuin minäkin. Vaikeaa on tehdä se sortumatta silmänkääntötemppuihin.

Minä kuulun epäilijöiden sukupolveen, joka aikuistui hajoavan maailmanjärjestyksen, sakkaavan kansantalouden ja historian loppua julistavien yhteiskuntatieteiden myllerryksissä. Meidän 1970-luvulla syntyneiden on vaikea luottaa mihinkään, kaikkein vähiten suuriin ja

ehdottomiin totuuksiin. Siksi vierastan teorioita, joissa muodon puhtaus ostetaan karsimalla tosiasioita.

Tämä ei tietenkään estä arvostamasta taitoa ja johdonmukaisuutta, jolla Rand siivilöi näkyviin ajattelunsa – ilmeisesti myös sinun ajattelusi – punaisen langan. Oletan, että juuri siksi tekstin minulle lähetitkin, johdannoksi maailmaasi.

Artikkelin jälkeen olen miettinyt paljon salin vastakkaisella laidalla istuvia kokoomusedustajia. Usein he tuntuvat puhuvan ihan hassuja, ajattelevan asioista lähtökohtaisesti nurin päin. Uskon, että syy mielipide-eroihin juontuu syvälle päivänpolitiikan taakse, aina perustaviin käsityksiimme ihmisestä, yhteisöstä ja vallasta. Tästä haluaisin puhua kanssasi.

Varsinkin kylmän sodan aikalaiset mieltävät helposti vasemmiston ja oikeiston eron kahden toisensa poissulkevan järjestelmän välisenä kilpailuna. Minusta asia ei ole niin yksinkertainen. Pikemminkin sanoisin, että kamppailua käydään sosialististen ja kapitalististen tendenssien painoarvosta tietyn yhteiskunnan sisällä. Tosielämässä puhtaita järjestelmiä ei ole. Jopa yksilöä palvova Rand tunnistaa, että ihminen joutuu aina toimimaan suhteessa toisiin ihmisiin, siis yhteisössä.[2]

Aika suuri osa tästä yksilön ja yhteisön tasapainoilusta liittyy kysymyksiin vaurauden synnystä ja sen jakamisesta. Vasemmistolaisena näen, että suurimman osan vauraudestamme tulisi syntytapansa tai resurssien järkevän käytön vuoksi olla yhteisomistuksellista, jolloin yksityisomistuksen piiriin kuuluisi vastaavasti vähemmän. Sinä

oletettavasti ajattelet juuri päinvastoin. Niin ainakin tekevät monet oikeistopoliitikot.

Suhtautumisemme omaisuuteen eroaa ainakin kahdessa kohtaa – mitä ylipäätään voidaan omistaa ja missä tällöin kulkevat omistajan vallan rajat. Lähden siksi avaamaan oikeiston ja vasemmiston eroa omistamisen käsitteestä. Vaikka se ei ehkä ole kaiken alku, siihen on tiivistynyt paljon olennaista.

Korjaa, kiistä ja täydennä ihan vapaasti.

Yliopistojen punaisen kauden kasvattina tunnet varmasti teorian, jonka mukaan ihmiskunnan historia on ollut yksityisomistuksen laajentumisen historiaa. Prosessi on edelleen käynnissä, yksityisomistus valloittaa yhä uusia alueita ja kulttuureja. Laajentumista tapahtuu myös kapitalismin kotikentillä, kun omistuksen piiriin tuodaan toimintoja, joita ei aikaisemmin pidetty siihen soveltuvina.

Tämä kertomus on tietenkin vain yksi, mutta talouspoliittisesti tärkeä näkökulma yhteiskunnalliseen muutokseen.

Ehkä vakiintunein omistuksen oikeutus perustuu työhön: jokin kuuluu minulle, koska olen tehnyt sen tai ainakin uhrannut siihen aikaa ja vaivaa. Nykyisin työhön perustuva omistus tarkoittaa tavallisesti työstä ansaitulla palkalla hankittua omaisuutta, mutta periaate on sama. Omin käsin raivaamansa torpan maita puolustanut Koskelan Jussi ei eroa oleellisesti mediatyöläisestä, joka vastustaa suurten mediatalojen pyrkimyksiä omia hänen työnsä käyttöoikeudet.[3]

Tällainen työhön perustuva omistusoikeus on laajalti hyväksytty sekä klassisen taloustieteen että ihmisten

arkisen oikeustajun piirissä. Työstä syntyy ihmisen ja tavaran välille erityinen suhde – vahvimmin tietysti silloin, kun oma ponnistus liittyy suoraan tavaraan, ei vain sen ostamiseksi vaadittavaan ansiotyöhön.

Meillä on kuitenkin myös omistusta, jota ei voi oikeuttaa ihmistyöllä. Puhtaimmillaan sitä ovat luonnonvarat, kuten öljy, metsät ja vesi.[4] Ne ovat olleet täällä ennen meitä, ja ellemme onnistu tuhoamaan luontoa täysin, ne jäävät tänne meidän jälkeemmekin. Niiden siirtyminen yksityisomistukseen voi työn sijasta tapahtua vain vahvimman tai nopeimman oikeudella.

Tästä pääsemmekin Marxiin, niin, sitähän sinä taisit jo odottaa. Kun en tiedä, kuinka hyvin tunnet hänen tekstejään, kertaan tähän klassisen kuvauksen aiemmin yhteiskäytössä olleen maan yksityistämistä.

Marx käyttää esimerkkinä Brittein saaria ja Keski-Eurooppaa, joissa yhteismaiden sekä pienviljelijöiden ja luostarien maiden pakkohaltuunotot vaikuttivat merkittävästi nykymuotoisen omistusjärjestelmän syntyyn. Kehitys ei sujunut kivuttomasti. Maasta elantonsa saaneet talonpojat eivät olleet järin innoissaan vuosisatoja vanhan elämänpiirin murentumisesta.

Osa löysi palkkatyötä kotiseudultaan, mutta maataloustuotannossa tapahtuneiden muutosten vuoksi monien oli suunnattava teollistuviin kaupunkeihin. Aluksi heidän asemansa ei juuri eronnut orjista, joiden hiestä yhdysvaltalainen kapitalismi ponnisti.[5]

Samoin kuin 1700-luvun Isossa-Britanniassa, myös Pohjois-Amerikassa maan siirtäminen yksityisomistukseen kohtasi vastustusta ja tapahtui osittain väkivalloin.

Erilaiset käsitykset omistuksesta vaikuttivat intiaanisotien taustalla – siinä missä useimmat intiaaniheimot ymmärsivät ihmisellä voivan olla maahan vain käyttöoikeutta, eurooppalaiset tulijat näkivät sen pysyvän ja periytyvän omistuksen kohteena. Suomessa yksityistämiskehityksen pohjana ollut isojako vei talonpoikien vastarinnan vuoksi yli 200 vuotta.

Marxin kirjoitukset on tietysti tulkittava 1800-luvun Euroopan kontekstissa. Maailma on sen jälkeen muuttunut paljon. Samantapainen kehitys toistuu kuitenkin edelleen ympäri maailmaa. Kysymykset luonnonvarojen ja tiedon omistussuhteista ovat jatkuvasti ajankohtaisia. Äskettäin luin artikkelia Romanian maakaupoista.[6] Jälleen oli syntynyt ristiriita, kun sukupolvien ajan maata viljelleet talonpojat eivät tunnustaneet kunnan oikeutta maan myyntiin. Vastakkain asettuivat juridinen ja työstä syntyvä omistusoikeus.

Samaa vääntöä käydään parhaillaan Etiopiassa. Siellä on meneillään puolentoista miljoonan ihmisen väestönsiirto, jonka tarkoituksena on muuttaa pienviljelijöiden ja paimentolaisten asuttama maa kansainvälisten yritysten vientikasvituotantoon. Päinvastaista kehitystä taas on nähty esimerkiksi Boliviassa, joka päätti kansallistaa tärkeimmät luonnonvaransa.

Monissa ennustuksissa tulevaisuuden konfliktit liittyvät veden omistussuhteisiin. Ehkä puhdas ilmakin on listalla vielä joskus.

Edellä kuvaamani jako on tietysti teoreettinen, sillä useimmissa hyödykkeissä luonnonvarainen raaka-aine sekoittuu

siihen jalostuksessa, kaupassa ja kuljetuksessa tarttuneeseen työhön. Lisäksi jonnekin ihmistyöstä riippumattomien luonnonvarojen ja oman aherrukseni tuotosten väliin jää leveä vyöhyke meitä edeltävien sukupolvien toiminnalla kasvatettua yhteisvaurautta, joka meille näyttäytyy luonnonvaroihin rinnastettavana itsestäänselvyytenä. Tällaista yhteistä perintöosaamme ovat esimerkiksi kieli, vuosisatojen kuluessa jalostetut viljalajikkeet sekä monet tärkeät keksinnöt – tulesta ja pyörästä lähtien.

Vaikka jaotteluni on siis väkivaltaista yksinkertaistusta (juuri sitä, josta hetki sitten Randia arvostelin), se auttaa ymmärtämään monia ajankohtaisia keskusteluja.

Perustava kysymys on, voiko omistusoikeus ulottua sellaiseen, joka ei ole vaatinut omakohtaista ponnistelua? Ja jos näin on, millä perusteella omistus tällöin kuuluu enemmän yhdelle kuin toiselle? Miten tulisi jakaa esimerkiksi perintönä, vanhempainrahana, sotasaaliina tai lahjoituksena saatua varallisuutta?

Yhteisen ja yksityisen maan suhteesta väännetään edelleen Suomessakin, nyt yhä useammin myös kaupungeissa. Kun julkinen, kaikille avoin tori muuttuu yksityiseksi ostoskeskukseksi, muuttuu moni muukin asia: valtaa siirtyy kuntien asukkailta taloudellisen logiikan mukaan toimiville yrityksille. Myöskään demokratian peruskiviin lukeutuva mielenosoitusoikeus ei ulotu yksityiseen tilaan.

Pohjoisen piristyvä kaivostoiminta on puolestaan tuonut luonnonvarojen omistuksen takaisin agendalle – arvioitavana ovat toisaalta yksityisten toimijoiden valtausoikeudet, toisaalta paikallisyhteisöjen mahdollisuudet suojella ympäristöään.

Ja sitten on tietysti Pohjois- ja Itä-Suomen marjakiistat. Marjanpoiminta suojattiin aikanaan jokamiehenoikeuksilla, koska sillä oli monen köyhän perheen ruokaturvassa ratkaiseva merkitys ja poiminnan rajoittamisella olisi siten ollut huomattavia kansanterveydellisiä seurauksia. Sittemmin marjastuksesta on tullut suosittua harrastustoimintaa. Nyt pohditaan, millaisilla ehdoilla tuhansia thaimaalaisia poimijoita maahan tuovilla yrityksillä on lupa hyödyntää jokamiehenoikeuksia.

Kirjeeni alussa lupasin pohtia hiukan myös omistusoikeuden rajoja. Sitä varten taidan seuraavaksi peruuttaa vielä Marxiakin kauemmas historiaan, aina kristinuskon syntyvuosiin.

Arvaan, että et ole tottunut teologiasta puhuviin sosialisteihin. Suomessa uskonto mielletään oikeiston reviirille. Se onkin ymmärrettävää, sillä koko 1900-luvun ovat kirkon keskeiset toimijat olleet näkyvämmin oikeistolaisia kuin vasemmistolaisia.

Älä nyt ymmärrä minua väärin, tarkoitukseni ei ole perustella ideologiaa Jumalalla. Se olisi epäreilua peliä. Kristillinen traditio on niin laaja, että sen auktoriteeteilta löytyy aineksia yhtä lailla oikeistolaiseen kuin vasemmistolaiseen ajatteluun. Ei kuitenkaan pidä unohtaa, että vasemmistolaisen tradition omistuskäsitys upposi ihmisiin nimenomaan siksi, että ajattelun pääjuonne oli tuttu jo kristillisestä perinteestä. Ilman Paavalin pohjustusta ei Marxilla olisi ollut saumaa. En siis ryhdy nyt keksimään uutta aatehistoriaa, palauttelen vain mieleen jotain ajan saatossa unohtunutta.

Raamatun mukaan ihminen luotiin hallitsemaan maailmaa, ei suinkaan itsevaltiaana, vaan tilanhoitajana. Ihmisen tehtävänä oli varjella ja hoivata Jumalan luomakuntaa.

Tällainen luotetun miehen rooli on aivan eri asia kuin tilanherran vankka omistajuus. Se on torpparin, vuokralaisen ja prekaarin valtaa, jossa omaisuus on käytössä ja vastuulla, mutta ehdollisena. Melkein kaikesta on tilivelvollinen, ja melkein kaikesta on osattava luopua.

Näin minä ajattelen. Vaikka omaisuus hankittaisiinkin työtä tekemällä, työtuntisi arvoon vaikuttaa moni itsestä riippumaton tekijä, kuten se, mihin päin maailmaa ja mihin yhteiskuntaluokkaan satut syntymään. Ennen kuin keskivertosuomalainen on valmis työelämään, jonkun on pitänyt ruokkia, hoivata ja kouluttaa häntä hyvinkin parinkymmenen vuoden ajan. Tämän kaiken jälkeen olisi hölmöä puhua yksin ja omalla työllä hankitusta vauraudesta.

Yhteiskunnalta saatu ansioton lahja johtaa velkaan, sitä suurempaan, mitä enemmän on saanut.[7] Vaikka omaisuus olisi juridisesti minun, kuuluu se tavallaan myös niille kymmenille, sadoille ja tuhansille, jotka ovat jollakin tapaa osallisia vaurauteni syntyyn.

Tätä velkaa on kertynyt esimerkiksi julkisista palveluista aina minut maailmaan auttaneesta kätilöstä lähtien. Hyvinvointivaltion ansiosta olen terve, koulutettu ja kykenevä kasvattamaan omaisuuttani. Velkaa lisäävät myös ne epäviralliset sukulaisten ja ystävien verkostot, joissa taakkoja jakamalla me kaikki voimme olla vähän vauraampia. Tästä nousee verotuksen, yhteisvastuun ja lähimmäisenrakkauden eettinen pohja. Siitä myös nousee halveksuntani yksityisomistuksen pyhyyttä kohtaan.

Miellän siis yksityisomistuksen enemmän säilyttämiseen velvoittavana käyttöoikeutena kuin rajoittamattomana herruutena. Ero on vähän sama kuin kirjan lainaamista kirjastosta vertaisi sen ostamiseen – kummassakin tapauksessa kirjan voi lukea vapaasti, mutta kirjastoa käyttävän täytyy muistaa palautuspäivät ja kohdella lainojaan hyvin. Jos kirja on ostettu omaksi, saa marginaaliin sutata mielin määrin omia kuolemattomia ajatuksiaan.

En osaa sanoa, kuinka yleinen tämä näkemys on nykyvasemmiston keskuudessa. Se on kuitenkin taajuus, joka mielestäni kokoaa ja tekee ymmärrettäväksi monia erillisiltä vaikuttavia poliittisia kysymyksiä. Vasemmistoa ja kristinuskoa yhdistää ajatus, jonka mukaan valtaosa maallisesta vauraudesta päätyy ihmisille ilman omaa ansiota, kristitylle Jumalan ja vasemmistolaisille yhteisön armosta.

Viimeksi tämä velvoite omaisuuden viisaaseen käyttöön nousi esiin pari päivää sitten eduskunnan kuppilassa, kahvipöytäkeskustelussa dyykkaamisesta. Kokoomuslaisen keskustelukumppanini mielestä se on varkautta tai ainakin yksityisomaisuuteen kajoamista, ja sitähän se toki lain mukaan onkin. Minä kuitenkin näin ongelman pikemminkin lukoissa, joilla kauppiaat suojelevat roskasäiliöitään. Minulle dyykkaaja ei ole rikollinen, vaan vastuullinen kansalaisaktivisti tai muuten vain köyhä ihminen, joka pois heitettyä hyödyntäessään tekee palveluksen yhteiskunnalle ja ympäristölle.

Noin kolmannes Euroopan ruoantuotannosta kannetaan kaatopaikalle. Maan ja veden tuhlauksen lisäksi se tarkoittaa hurjia kasvihuonepäästöjä. Näitä tilastoja vasten minun on helpompi ymmärtää dyykkaajaa kuin jätteitään

suojelevaa kauppiasta. Miksi jonkun oikeus itselleen tarpeettomaan omaisuuteen pitäisi olla arvokkaampi kuin rajallisten resurssien vastuullinen ja tehokas käyttö?

Sama kysymys nousee esiin talonvaltauksissa. Tavallisesti valtaajien pääviesti on, että tilattomat ihmiset ja autiot tilat olisi järkevää saattaa yhteen. Meillä on paljon rakennuskantaa tyhjillään, vaikka monet köyhät ihmiset ja järjestöt kärvistelevät ilman koteja tai toimitiloja. Yksityisomistukseen perustuvassa järjestelmässä tällaiset asiat vain tuntuvat olevan ylivoimaisen mutkikkaita.

Suhde yksityisomistukseen on tärkeä koko maailmanjärjestyksen kannalta, mutta samalla arkinen ja henkilökohtainen asia. Vaikka minulla on juridinen oikeus heittää pois mitä lystään, velan vuoksi jätän tarpeettoman tavaran ensin kerrostalomme aulaan, josko niistä olisi jollekin toiselle iloa. Velan vuoksi elän vaatimattomammin kuin mihin kansanedustajan tuloilla olisi varaa ja yritän huolehtia siitä, että omaisuuteni on hyödyksi mahdollisimman monelle. Tiedän, että myös vasemmistolaiset tuttavani toimivat näin – joku majoittaa kotonaan ventovierasta, toinen lainaa autoaan mielenosoitusjärjestelyihin ja kolmas matkustaa Palestiinaan korjaamaan Israelin armeijan pommittamia koteja.

Sinä varmaan kutsut tätä punavihreäksi idealismiksi, väität sen lipuvan kauas reaalimaailmasta. Turhaa piperrystä, jolla vasemmiston laiskat moralistit yrittävät muuttaa rikkaita kohtaan tuntemansa kateuden hyveeksi? Ehkä muistutat Ayn Randin tapaan, että yhden rikkaus ei ole toiselta pois, mutta rikastumisen kieltäminen pysäyttää koko yhteiskunnan ja on siten pois meiltä kaikilta?

Kyllä ja ei. En minä valvo öitäni surren jonkun toisen miljoonia. Silti ajattelen, että samoin kuin voidaan määritellä kohtuullisen toimeentulon minimi, on myös olemassa raja, jota enempää ei kenenkään ole hyvä ansaita. Ajattelen myös, että rikkaus on useimmille meistä haitaksi ja aina pois niiltä, joilla ei ole edes välttämätöntä.

Avaisin mielelläni asiaa enemmänkin ja toivon, että saamme tilaisuuden jatkaa tästä. Nyt ainakin tuntuu, että jokainen vastausyritykseni nostaa esiin ainakin pari uutta kysymystä.

Kuka tietää, ehkä tästä kehkeytyy pitempikin kirjeshakki.

Sinun, päivää jälkeen Antti-myrskyn,

Helsingissä 13.12.2012

Hei,

oikeastaan minun pitäisi tänään kirjoittaa sinulle vapaudesta. Viimeksi nähdessämme puhuimme siitä, muistatko?

Se oli joskus marraskuussa kasin ratikassa. Sinulla oli kostean asvaltin värinen puku ja otsalla huoliryppyjä, joita en ollut aikaisemmin huomannut.

Totesin, että juuri Randin lähes absoluuttinen vapauskäsitys yhdisti teitä kahta kuin ilmastointiteippi. Se oli kömpelöä, niin kuin jutusteluyritykseni aina ovat, mutta sain sentään sinut hymyilemään. Ehdotit, että ehkä minun usein käyttämäni *autonomia* tarkoittaa vähän samaa kuin sinun *vapautesi*. Jäin miettimään asiaa.

Minulla olisi kyllä ollut siihen paljon sanottavaa, puolesta ja vastaan. Yhteinen matkaosuutemme jäi kuitenkin lyhyeksi ja kuten tavallista, keksin sopivan vastauksen vasta erottuamme. Palaan tähän vielä ajan kanssa, mutta myöhemmin. Ensin on vastattava kysymykseesi siitä, millainen omistaminen minusta on kohtuullista.

Ja sepä onkin hankala kysymys, vaikka viime kirjeessäni siitä niin varmalla paatoksella saarnasin. Ensiksikin on muistettava, että kohtuus on aina kulttuurisidonnaisia. Lähes jokainen suomalainen elää leveämmin kuin ihmiskunnan enemmistö ja nauttii elintasosta, josta sata vuotta sitten ei osattu uneksia.

Toisaalta mikään historiallinen tai maantieteellinen vertailu ei kumoa suhteellisen köyhyyden merkitystä. Köyhyys vauraassa lännessä on sosiaalisessa mielessä aivan yhtä syrjäyttävää kuin köyhyys kehitysmaassa, joskus julmempanakin, vaikka toinen ansaitsisi päivässä kymmenen euroa ja toinen euron.

Yksi selkeä mittari kohtuudelle kuitenkin on: yksilön ekologinen jalanjälki, joka kertoo, kuinka monta maapalloa tarvittaisiin, jos kaikki kuluttaisivat luonnonvaroja saman verran. Kun luku yksi ylittyy, käytämme jonkin toisen osuutta, joko aikalaistemme tai tulevien sukupolvien.

Suomalaisten keskimääräinen jalanjälki on tällä hetkellä kutakuinkin neljä.[8] Kohtuuden nimessä meidän tulisi siis käyttää enintään neljännes siitä, mitä nyt kulutamme – loput kolme neljännestä on varkautta.

Suhteellinenkin köyhyys on kohtalokasta, sillä se estää osallistumisen yhteisön elämään, joka kuitenkin on ihmisen hyvinvoinnille äärimmäisen tärkeää. Perinteisesti vasemmisto on keskittynyt ratkaisemaan ongelmaa nostamalla köyhimpien tuloja. Jos kuitenkin koko yhteisön elämänmuoto on ekologisesti kestämätön, tällainen politiikka vain pahentaa tilannetta. Silloin yhteisön kannattaa ehkä mieluummin ratkaista köyhyysongelmansa päinvastoin, tavoittelemalla köyhimpien elintasoa kaikille.

Kuten jo totesin, kohtuullisen omistamisen määrittely ei ole mikään helppo kysymys, ei varsinkaan silloin, jos unohdamme hetkeksi elintason ekologiset reunaehdot.

Kohtuuden kannalta kun oleellista ei ole vain omistuksen määrä, vaan myös se, miten sitä käyttää.

Palaan siksi hetkeksi teologiaan, jonka piirissä kohtuudesta on kirjoitettu paljon. Tuomas Akvinolainen ei ehkä ole kohtuuden filosofeista tunnetuin, mutta voi hyvinkin olla vaikutusvaltaisin. Hän käsittelee omistusta pohdinnoissaan kristityn velvollisuudesta antaa almuja.

Oikean suuruisen lahjoituksen arvioimiseksi on ensin laskettava, minkä verran omaisuudesta tai tuloista voidaan katsoa kuuluvan kohtuulliseen elintasoon ja mikä on tämän ylittävää luksusta. Jälkimmäisen kohdalla pois antamisen velvoite on ensimmäistä painavampi.[9]

Akvinolainenkaan ei valitettavasti kerro, mitä kaikkea kohtuullinen elintaso pitää sisällään. Hän tyytyy huomauttamaan, että laskelmaa ei voi tehdä pelkästään nykytilanteesta käsin, vaan että ihmisen tulee voida varmistaa toimeentulonsa myös tulevaisuudessa. Kaikkea ei pidä ennakoida, mutta kohtuullisen varallisuuden piiriin voidaan laskea myös varautuminen ainakin todennäköisimpiin riskeihin.

Tämä on oleellinen ja moneen suuntaan laajeneva huomio. Mitä heikompia yhteiskunnalliset riskinhallintajärjestelmät ovat, sitä enemmän ihmisen on kasattava omaisuutta pahan päivän varalle. Vastaavasti luotettavilla eläke-, sairasvakuutus- ja työttömyysturvajärjestelmillä voidaan merkittävästi pienentää sitä varallisuutta, mikä yksilön kohtuulliseen elintasoon tarvitaan.

Edellisestä johdan lisäksi väitteen, että yhteisvastuullisessa yhteiskunnassa yksilöiden kyky toisistaan huolehtimiseen kasvaa, kun ei tarvitse varautua omin voimin niin moniin riskeihin. Verotuksen kautta järjestetyt palvelut

ja sosiaaliturva kyllä vähentävät ihmisten riippuvuutta lähisukulaisistaan ja saattavat siten heikentää paikallisyhteisöjä, mutta ei ole mitään syytä olettaa, että tämän seurauksena syntyisi passiivisia vastuunpakoilijoita, kuten usein kuulee sanottavan. Päinvastoin, vahvan sosiaaliturvan ja kattavien peruspalveluiden maissa ihmiset vaikuttaisivat olevan erityisen taipuvaisia kaikenlaiseen puoli- ja epäviralliseen auttamispuuhaan.[10]

Muun muassa tästä syystä kannatan perustuloa. Näen sen kansalaisyhteiskuntaa ja taloudellista toimeliaisuutta vahvistavana aloitteena – siitäkin huolimatta, että tässä kohtaa saan yleensä kasvoilleni argumentin, jonka tunnet ainakin Randin kirjoituksista: Jos rikastumisesta tehdään synti ja sosiaaliturvasta riittävää, kuka enää tekee työtä? Miksi kukaan uhraisi aikaa ja hikeä sellaiseen, mikä ei palkitse?

Kysymys on hyvä, vaikka sille voitaisiinkin helposti heittää vastakysymys, mitä kapitalistinen järjestelmä sitten tekee työn takaamisen eteen. Täystyöllisyys ei koskaan ole ollut sen intresseissä, sillä siitä seuraisi automaattisesti työntekijäpuolen neuvotteluaseman vahvistuminen ja työn hinnan nousu. Tai sitten voisi huomauttaa, että jonkinlaisen tulokaton ja -lattian asettamisesta on vielä tosi pitkä matka palkkatyön kannattamattomuuteen, joten pelko laiskurien yhteiskunnasta on siten vahvasti liioiteltu.

Mielestäni kysymystä olisi kuitenkin hedelmällisempää lähestyä siitä huomiosta, että perustulo voisi vapauttaa meidät kohtuuttomasta omaisuuden havittelusta. Kun pelko tyhjän päälle putoamisesta on voitettu, ihmisiä motivoivat monet muutkin asiat kuin omistaminen. Vasemmistolainen

ihmiskuva perustuu oivallukselle, että terve ihminen on luonnostaan aktiivinen ja haluaa toimia itsensä ja yhteisönsä eteen. Työhalukkuus ei siten riipu yksin rahasta.

Uskon myös, että itsekkäät ja yhteisölliset edut voidaan kytkeä toisiinsa uusliberaalien myyttistä ”rikkaiden pöydiltä putoaa murusia köyhillekin” -argumenttia tehokkaammin. Hieno esimerkki tästä on yliopisto, jossa menestys on sidottu siihen, miten muu tiedeyhteisö lukee ja hyödyntää tutkimustasi. Mitä useampi viittaa työhösi, sitä arvostetumpi ja vakaampi on asemasi tutkijayhteisössä. Logiikka on siis aivan päinvastainen kuin yritysmaailmassa, jossa kallis tutkimus- ja kehittelytyö kannattaa salata ja suojata kilpailijoilta visusti.

Mutta niin, kenellä on oikeus päättää, millainen vauraus on kohtuullista? Tuomas Akvinolainen jätti asian kunkin omantunnon varaan. Omantunnon, jota osin ohjasi pelko kadotuksesta.

Me vasemmistolaiset olisimme valmiita antamaan edustukselliselle demokratialle aika paljon sananvaltaa. Ehkä olemme epäilevämpiä ihmisten kohtuuden tajun suhteen, mitä tulee omaan rahapussiin. Poliitikon palkasta nauttiminen on vain vahvistanut tätä: on niin kovin helppo perustella omalletunnolleen, miksi välttämättä tarvitsee joka euron itselleen tai ainakin läheisilleen.

Vietä hyvä joulu läheistesi kanssa,

VAPAUS

Tampereella 10.1.2013

Hei,

ja kiitos viimeisestä. Mitä väittelemiseen tulee, me olemme tosi hyviä. Ja jos oikein vaistosin, nautti yleisö erimielisyydestämme lähes yhtä paljon kuin minä – vaan silti eniten hetkestä, jolloin molemminpuoliseksi ällistykseksi huomasimme olevamme jostakin samaa mieltä…

Voi kun saisinkin sinut huomaamaan, miten monessa kohtaa puheesi vapaudesta muistuttaa punavihreiden ystävieni unelmia.

Sinä uskot, että hyvän yhteiskunnan ehtona on luottamus ihmisten kykyyn tehdä viisaita valintoja. Näiden yksittäisten valintojen yhteisvaikutuksesta syntyy sitten siinä määrin vauras, tasapainoinen ja onnellinen yhteiskunta kuin nyt inhimillisesti katsoen on mahdollista. Siksi lakeja ja kontrollia tulisi sinusta olla mahdollisimman vähän – joskaan et ole tainnut koskaan kertoa, minkä verran olisi mielestäsi sopivasti.

Suurin piirtein samoin ajattelevat monet Kallion punavihreät. Kyllä, juuri ne Rytmin kulmilla Kalliossa pyörivät vihervasemmistolaiset, joita sinä kutsut idealisteiksi. He korostavat paikallista ja yksilöllistä autonomiaa ja uskovat, että ihmisten vapaudesta seuraa myös yhteisöllisiä hyötyjä.

Näiden ajatusten ympärille punavihreys itse asiassa aikanaan tiivistyi: uusi sukupolvi vierasti luokkaeroja vähättelevää oikeistoa, mutta myös vanhaa vasemmistoa, joka nojasi heidän mielestään liikaa valtioon ja keskitettyyn suunnitteluun. He etsivät sellaista tasavertaisuuden ja solidaarisuuden mallia, joka ei kavahda ihmisten erilaisuutta ja pyrkii määrittelemään heidän elämäänsä niin vähän kuin mahdollista.

Kerroit valinneesi oikeiston, koska rakastat vapautta. Minä puolestani sanon, että ihmisen vapaus valita tiensä ja toteuttaa itseään on vasemmistolle yhtä lailla pyhä. Siksi minun on vaikea tunnistaa sitä (vasemmistolaista) totalitarismia, jonka sinä maalaat oman (oikeistolaisen) yksilönvapautesi vastinpariksi. Minusta tuntuu, että viittaat näillä käsitteillä sellaiseen popperilaiseen maailmaan, jonka jo alun perinkin heiveröinen kytkös todellisuuteen katkesi lopullisesti viimeistään syntymäni aikoihin.[11]

Sinun ajatuksissasi vasemmisto on kuitenkin yhä sellainen, jollaisena jätit sen ylioppilaskuntiin joskus 1980-luvulla. Enkä voi syyttää tästä yksin sinua – liian pitkään me vasemmistossa olemme tyytyneet nyhjäämään omissa porukoissa ja suostuneet kantamaan julkisuudessa dinosauruksen roolia. Et varmaan ehdi lukea tekstejämme, jos niihin missään edes törmäät. Ja harvoin sinua kai kutsutaan punavihreisiin pöytiin iltaa istumaan.

Vaan niin kuin ovat vuodet muuttaneet sinua, ovat ne tehneet sen myös vasemmistolle. Ja koska asiat nyt ovat niin kuin ovat, taidan minä olla paras henkilö tuomaan uutiset.

Aika usein yritänkin. Mutta kohtaamisemme paneeleissa ja keskusteluohjelmissa ovat liian nopeatahtisia näin perustaville kysymyksille. Ja kun sitten istumme kahvilassa kahdestaan ja sinä katsot minuun, häkellyn. Yhtäkkiä en muista näkemyksiä ja argumentteja, joita muuten toistan työssäni lähes päivittäin.

Sinun mielestäsi valtion perimmäinen tarkoitus on yksilön vapauden turvaaminen. Toisaalta liian pitkälle menevä valtiollinen säätely, totalitarismi, on vapautesi pahin uhka. Ajattelet, että vasemmisto ajaa (ilmeisesti jonkinlaisen harhan vallassa, koska et selvästikään pidä meitä olemuksellisesti pahoina) juuri tällaista *Vuonna 1984* -maailmaa, jossa kasvoton valtio kyllä tyydyttää kansalaistensa tarpeet, mutta samalla määrittelee jokaista askeltamme.[12]

On todella ollut aikoja, jolloin vasemmisto on asettanut vapauden edelle muita tavoitteita, esimerkiksi kylläisen vatsan tai lukutaidon. Osittain tuota asennetta selittävät omakohtaiset nälän, kylmän ja köyhyyden kokemukset. Vapaudesta haaveilu ei ehkä tunnu mielekkäältä, jos kaikki energia kuluu jokapäiväiseen selviytymiseen.

Sittemmin vapausihanteiden vähättelyssä saattoi olla myös uskoa Neuvostoliiton paremmuuteen sen kapitalistisiin kilpailijoihin verrattuna. Sinun on muistettava, että vielä vanhempieni ja isovanhempieni aikaan jokainen kommunisti tunsi poliittisten mielipiteittensä vuoksi erotettuja, vangittuja ja teloitettuja. Tätä todellisuutta vasten oikeiston puhe vapaudesta kuulosti varmasti samanlaiselta valheelta, jollaiseksi neuvostojärjestelmäkin myöhemmin osoittautui.

Nyt aika on toinen. Kunnioitan liikkeen perinnettä, mutta koska oma toimeentuloni on turvattu ja kotini lämmin, voin käyttää aikaani sellaiseen ylellisyyteen kuin vapaudesta haaveilemiseen. Siksi minulla on myös varaa pelätä samaa tukahduttavaa kontrolliyhteiskuntaa kuin sinäkin.

En pidä siitä, että ihmisten arkea hankaloitetaan pikkutarkoilla säännöksillä. En halua täyttää yhä uusia kaavakkeita enkä ajatella, miten näkymättömät kamerat seuraavat jokaista liikettäni. Minusta on epämiellyttävää, että parhaillaan lukuisat valtiot ja yritykset saattavat tallentaa, seuloa ja myydä tietoja minusta ja läheisistäni – kuka tietää, ehkä jopa tästä kirjeenvaihdostamme.[13]

Kun ongelmien uskotaan ratkeavan lakeja säätämällä, synnytetään koko joukko uusia ongelmia. Tunnet ehkä anekdootin miehestä, jolla oli tapana aurata lumet tonttinsa ohittavalta kävelytieltä. Eräänä päivänä kaupungin tilapalveluista soitettiin. Virkamies oli kuullut aurausharrastuksesta ja kehotti jättämään moiset touhut. Jos joku sattuisi liukastumaan tuolla naapuruston suosimalla kävelytiellä, olisi auraaja korvausvelvollinen.

Mies pelästyi ja lopetti reitin talvikunnossapidon. Kävelytie peittyi pian hankeen, johon jalankulkijat sitten vähitellen tamppasivat polun. Tarinasta on vaikea löytää voittajaa.

Vastaavia kummallisuuksia lain ja elämän kohtaamattomuudesta tapaa tuon tuosta. Ystäväni kotikorttelissa on käynnissä sisällissota, kun enemmistö asukkaista vaatii pihaan porkkanapenkkiä, johon taloyhtiön hallitus ei anna lupaa. Koska viljelyn kannattajat asuvat vuokralla,

heidän ääntään käyttävät yhtiössä osakkeenomistajat, tässä tapauksessa eräs suuri yritys, jolle porkkanakysymyksen luulisi olevan yhdentekevä. Kiista on kuitenkin jo aikaa sitten ohittanut kaikki tolkulliset mittasuhteet. Porkkanat ovat lakanneet olemasta porkkanoita, niistä on tullut toiselle osapuolelle vapauden, toiselle epäjärjestyksen symboleita.

Useimmat lait on alkujaan laadittu hyvässä tarkoituksessa. Sitä pelottavampaa on huomata, miten aika, ihmisten kommunikaatiovaikeudet tai jokin nimetön byrokratian demoni saattaa kääntää hyvät päämäärät itseään vastaan. Äkkiä halu auttaa naapureitaan tai viljellä maatilkkua näyttäytyy koko järjestelmää uhkaavana anarkiana.

Lakeja voidaan käyttää myös tietoisesti väärin, ihmisten vapauden rajoittamiseen. Näin tapahtui esimerkiksi Helsingin Kalasatamassa, kun Bulgarian ja Romanian romanit häädettiin leiristään paloturvallisuusmääräyksiin vedoten. Totta oli, että asuntovaunuista ja teltoista koottuun kylään oli viritelty omatekoisia sähkökaapeleita. Mutta mitä muuta nämä ihmiset olisivat voineet Suomen talvessa tehdä – paleltua hengiltä?

Paloturvallisuuden nimissä toteutettu poliisioperaatio mellakkavarusteineen muistutti erehdyttävästi romanikylien tyhjennyksiä Ranskassa ja Italiassa. Sitä edelsi pitkään jatkunut ja viranomaisille kiusallinen debatti kerjäläisten asemasta. Oli poliittisesti kekseliästä purkaa näkyvä yhteisleiri, jolloin romaniperheiden oli hajaannuttava parkkipaikoille ja joutomaille. Yleistä paloturvallisuutta ratkaisu tuskin kohensi.[14]

Ystäväni, koetan näillä esimerkeillä osoittaa, että välillämme saattaa olla hedelmällisempää yhteismaata kuin uskotkaan. On helppoa löytää tilanteita ja kysymyksiä, joissa me kaksi saattaisimme seistä samalla puolen jakolinjaa, ilman mitään ideologisia myönnytyksiä.

Eikä sen tarvitse tarkoittaa, että oikeistolainen ja vasemmistolainen vapauskäsitys olisivat toistensa kopioita. Ajattelumme eroaa ratkaisevasti ainakin siinä, että minä näen ensisijaisesti kapitalismin (ja kapitalistisen valtion) tuottavan ihmisille häkkejä. Sen saman kapitalismin, jota sinä ylistät vapauden airueena.

Kapitalististen markkinoiden suojaksi on luotu valtava pykälämassa, joka ei mitenkään lisää ihmisten vapautta, hyvinvoinnista puhumattakaan. Siinä missä koulu saattoi ennen tilata maidon ja perunat oman pitäjän tiloilta, nyt kilpailusäännökset estävät lähituottajien suosimisen ja ovat tehneet julkisesta hankinnasta muutenkin niin monimutkaisia, ettei tavallisella keittäjällä ole siinä sanan sijaa. Ei auta, että lähituotteet usein olisivat ekologisesti viisain ratkaisu ja paikallisen elinkeinoelämän tukeminen kunnalle kokonaistaloudellisesti edullisinta.

Toinen oiva esimerkki tästä markkinoiden turmeltuneesta vapaudesta on palveluseteli, jota muistelen sinunkin jossain hehkuttaneen. Kyllä minä ymmärrän, mikä siinä sinua viehättää: kunnat jakaisivat arvokuponkeja, joita vastaan ihmiset sitten saisivat ostaa hammastarkastuksen tai kotisiivouksen valitsemaltaan yrittäjältä. Kuntalaisten tarpeisiin voitaisiin vastata yksilöllisesti, toisin kuin perinteisessä *one size fits all* -mallissa. Yrittäjät

saisivat asiakkaita ja kilpailun myötä hinnat laskisivat ihan itsestään. Kukapa sellaista voisi vastustaa?

En minäkään. Jos palvelusetelin ongelmat (kilpailun puuttuminen etenkin suurten kaupunkien ulkopuolella, kuntalaisten tiedonsaantimahdollisuudet, valvonnan järjestäminen jne.) saadaan joskus ratkaistua, järjestelmää pitää ilman muuta hyödyntää.

Mutta sinä ajat setelimallia, jossa kunnan maksusitoumus kattaisi vaihtelevan osan palvelun kustannuksista. Tällöin köyhä voisi saada vain lääkärintarkastuksen tai uimahallikäynnin halpaversion, hyvätuloinen taas omavastuuosuutta kasvattamalla parempaa laatua tai herkummat lisukkeet.

Näin toteutettuna seteli toimisi pitkälti samoin kuin nykyinen terveydenhoidon monikanavainen rahoitus, jossa rikkaat saavat verovaroin subventoituna hoitoa yksityiseltä sektorilta, kun taas köyhät joutuvat asioimaan ruuhkaisissa ja vähitellen rapautuvissa terveyskeskuksissa. Aikanaan valinnanvapaudella markkinoitu järjestelmä on johtanut tilanteeseen, jossa köyhällä ei vapautta ole. Se on kasvattanut suomalaisten terveyseroja niin paljon, että se heijastuu jo ihmisten elinikään.[15]

Ja ei, terveyskeskusten alennustila ei selity julkisen palvelutuotannon tehottomuudella, kuten seuraavaksi tietysti esität. Koko väestön käyttämä erikoissairaanhoito kukoistaa edelleen, vaikka sekin pyörii julkisen sektorin voimin. Ongelma ei ole niinkään julkisen sektorin tehottomuus, vaan se, että kunnallisista terveyspalveluista päättävät ihmiset, jotka pääsääntöisesti eivät niitä itse käytä.

Minulla ei ole mitään yksityislääkäreitä vastaan, jos ne kustannetaan yksityisesti. Julkisen rahan pitää kuitenkin jakautua tarpeen, ei tulotason mukaan. Siksi kannatan seteleitä, joissa palveluiden hinta on lukittu ja yritykset kilpailevat keskenään laadulla. Se mikä silloin rajaisi yritysten hinnoitteluvapautta, lisäisi kuntalaisten valinnanvapautta.

Olemme siis yhtä mieltä siitä, että valtio saattaa rajoittaa vapauttamme. Tätä keskustelua kuitenkin hämmentää, että kun me kaksi puhumme valtiosta, tarkoitamme sillä osittain eri asioita.

Sotien jälkeen on suomalaisen vasemmiston valtavirta mieltänyt valtion demokraattisena järjestelmänä, joka tuo valtaa tavallisten ihmisten ulottuville, eli lisää kansalaisten mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Olen saanut käsityksen, että sinulle valtio sen sijaan tarkoittaa hierarkkista hallintojärjestelmää, joka rajaa ihmisten toimintavapautta ylhäältä päin.

Me punavihreät allekirjoitamme molemmat näkökulmat – valtion pakkokoneistona ja samaan aikaan ihmisten yhteistoiminnan paikkana, jonka avulla voidaan tavoitella enemmän vapautta jokaiselle. Me emme väheksy esimerkiksi peruskoulun roolia ihmisten sivistyksellisten oikeuksien toteutumisessa, mutta samalla tiedostamme, että peruskoulu on myös tehokas kurilaitos, jossa ihmisistä kasvatetaan kuuliaisia kansalaisia.

Niin riskialtista kuin ihmisten kahlitseminen sääntöihin ja instituutioihin onkin, yhtä lailla pelottava on ajatus rajoittamattomasta vapaudesta. Tosimaailmassa ei nimittäin ole olemassa sellaista tyhjää tilaa, jossa minä voisin touhuta muiden vapautta rajoittamatta. Tämän oikeiston klassisen vapausmääritelmän pilaa se yksinkertainen tosiasia, että kaikella, ihan kaikella toiminnallamme on seuraamuksia. Liikkuminen, asuminen ja kulutustottumukset sitovat meidät osaksi maailmanlaajuista kudelmaa, jossa tapahtumat ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa.

Ei ole yksin minun asiani, mitä syön, miten kuljen työmatkani tai millaisiin vaatteisiin pukeudun. Jokaisella toimellani asetun osaksi ongelmaa tai ratkaisua – joskus molempia. Tämän tunnustaminen voi olla jopa vapauttavaa, mutta ainakin se on hyvä lähtökohta: koska kaikilla teoillani on vaikutusta toisiin, ei vapauden kriteeriksi riitä se, että kuvittelen oman toiminnantilani sellaiseksi, joka ei rajoita muita. Vapauden ja vallan rajat on määriteltävä muulla tapaa.

Meidän vapaista teoistamme jää jälkiä muiden vapausasteisiin ja meillä on näistä jäljistä vastuu.[16] Sen kantamiseen tarvitaan yhteisiä sopimuksia.

Liika säätely on siis uhka vapaudelle, samoin säätelyn puute. Näiden kahden väliin jää kapea ihannetila, jossa valtio tukee jäsentensä vapautta sopivassa suhteessa. Jo parin vuoden kokemuksella lakien säätämisestä voin vakuuttaa, että tuolla kaistaleella pysyminen ei ole helppoa.

Käynnissä oleva kuntien markkinaehtoistaminen on ilmeinen, mutta ei valitettavasti ainoa esimerkki vapaiden markkinoiden ja ihmisten vapauden välisestä ristiriidasta. Joitakin vuosia sitten Suomessa laajennettiin vähittäiskaupan oikeutta päättää omista aukioloajoistaan. Uudistusta perusteltiin joustavuudella, työllisyydellä – ja ennen

muuta vapaudella. Yrittäjille piti tulla vapaus myydä ja kuluttajille ostaa milloin parhaaksi näkevät.

Ihan näin ei käynyt. Kauppojen aukioloajat kyllä pitenivät ja tehdyt työtunnit lisääntyivät odotetusti. Seurauksena oli kuitenkin yrittäjien vapaa-ajan väheneminen. Jos näet asiakkaiden määrä on vakio, yhden kenkäkaupan sunnuntaiaukiolo pakottaa alueen muutkin kenkäkauppiaat tulemaan töihin, vaikka päivä jäisi tappiolliseksi. Varsinkin pienissä liikkeissä työtunnit lisääntyivät nopeammin kuin tulovirta, joten lisätyövoiman palkkaamiseen ei ollut varaa.[17]

Kauppojen aukioloaikojen laajennus kiistämättä lisäsi minun vapauttani ostaa uudet kengät milloin haluan. Mutta missä on yrittäjän vapaus, kun yhteisiä pelisääntöjä rukataan niin, että kohtuullinen toimeentulo edellyttää seitsenpäiväistä työviikkoa? Ja entä ne pienipalkkaiset kaupan alan työntekijät, jotka joutuvat ottamaan vastaan kaikki tarjotut työvuorot, millaista vapautta uudistus heille toi? Entä kuinka vapaaehtoisesti näiden ihmisten lapset mahtavat odottaa päiväkodissa hakijaa myöhäiseen yöhön?

He kaikki maksavat vapaudellaan minun sunnuntaishoppailustani. Kapitalistinen talous on selviytymiskisa, jossa pelipaikat jaetaan enemmän tai vähemmän arvalla. Vaihtopenkille jääneillä vapautta on hyvin vähän.

Toivon, että vuodenvaihde on ollut seesteinen, sinulle ja läheisillesi. Että olet saanut keskittyä pieniin asioihin.

Itse odotin tätä lomaa kovin ja varauduin siihen kunnianhimoisella kirjapinolla. Kävi kuitenkin kuten

aina, perhetouhu jätti lopulta aika vähän aikaa omiin harrastuksiin. Laadinpa siksi tätäkin kirjettä sinulle useassa osassa, luistelun, imuroinnin ja kuumepotilaan lääkitsemisen lomassa…

Mutta sitähän elämä parhaimmillaan on.

Sinun,

Helsingissä 5.2.2013

Hei,

pidän äänestäsi. Se on pehmeä ja lämmin, silloinkin, kun soitat kertoaksesi huonoja uutisia. Tietysti olen harmissani, ja toivoakseni niin olet sinäkin. Mutta ei peruutukselle mitään voi. Ilman lepoa voisi flunssasi venyä kuukausiksi.

Koska olin joka tapauksessa varannut iltapäivän sinulle, on tämä hyvä hetki jatkaa kirjoittamista.

Olen yrittänyt pohtia vapauskäsitystemme eroavaisuuksia. Viime kirjeesi jälkeen päädyin siihen, että ilmeisin vastaus on raha. Ei ole sattumaa, että aina vapaudesta puhuttaessa alkaa vasemmisto jankuttaa rahasta. Sinua se tuntuu jotenkin ärsyttävän.

Meistä vasemmistolaisista aika moni on saanut tuntea nahoissaan, miten kapitalismissa raha määrittää ihmisen tosiasiallista vapautta. Raha ei ehkä ole ainoa vapauttava tekijä eikä raha aina vapauta, mutta useimpien kohdalla rahan puute merkitsee vapauden puutetta.[18]

Tiedän, että olet eri mieltä. Esitelmöit minulle sairasvuoteeltasi nuhan painamalla nasaalilla, miten raha on vain yksi niistä tekijöistä, jotka asettavat luonnolliset rajat ihmisten kyvylle käyttää vapauksiaan. Siihen päälle muistutat, että yhtäläistä vapautta ei voi olla olemassa, sillä aina

yksi on toista kauniimpi, älykkäämpi tai rikkaampi ja siten eri asiat ovat meille avoimia. Yhteiskunnan ei pidä tehdä ihmisistä kaikkivoipia, vaan luoda oikeusvaltiopuitteet, joissa kukin toteuttaa vapauttaan miten parhaiten taitaa. Se, että minulla ei ole rahaa matkustaa, ei sinusta tarkoita vielä yhteiskunnallisesti rajoitettua liikkumisvapautta.

Vapauden väistämättömästä suhteellisuudesta olen tietysti kanssasi samaa mieltä, samoin kuin siitä, että ihmisten erilaisuus vaikuttaa heidän kykyynsä ja haluunsa tehdä valintoja. Tämä kaikki on selvää ja kiistatonta.

Minulle raha ei kuitenkaan ole sellainen ominaisuus, joka luonnostaan vaihtelee ihmisestä toiseen. Ei, raha on sosiaalinen sopimus. Rahan liike, kasaantuminen, käyttömahdollisuudet ja arvo määrittyvät yhteisöllisesti – huomattavasti laajemmassa mielessä kuin yksilön fyysiset tai henkiset ominaisuudet, jotka nekin ovat toki sosiaalisia.

Samalla raha on ratkaisevalla tavalla kytköksissä niihin vapausoikeuksiin, jotka perustuslaissammekin luetellaan. Nämä vapaudet koskevat periaatteessa jokaista, mutta usein niiden käytännön toteutus maksaa. Ja koska raha jakautuu epätasaisesti, ovat toiset todellisuudessa vapaampia kuin toiset. Lopputuloksen kannalta on melko lailla yhdentekevää, estävätkö vartijat lentokoneeseen nousuni puuttuvan passin vai puuttuvan lentolipun vuoksi. Kummassakaan tapauksessa en voi matkustaa.[19]

Suomen lain mukaan kuka tahansa voi astua ravintolaan ihonväriin tai sukupuoleen katsomatta. Se on kiistämättä edistysaskel verrattuna vanhempieni nuoruuteen, jolloin nainen oli tervetullut vain miesseurassa ja romani ei koskaan. Edelleen ravintolaan pääsyä kuitenkin säätelee

raha. Eikä ole aivan sattumaa, että naisilla ja etnisillä ryhmillä on hallussaan näitä vapauden euroja keskimäärin vähemmän kuin valkoihoisilla miehillä, jotka ovat tervetulleita kaikkialle, aina.

Vapauden näkökulmasta ovat yhteisön varallisuus ja tulonjako lähes yhtä tärkeitä kuin yksilönkin. Jos nimittäin kaikki ovat köyhiä, luo yhteisö nopeasti kulttuurisia käytäntöjä kompensoimaan puuttuvaa omaisuutta. Niinpä suuressa osassa Venäjää ovat liftaaminen ja kimppakyydit edelleen yleinen liikkumismuoto – tavallisilla ihmisillä kun ei siellä ole varaa autoihin, tai jos jollakulla sellainen on, hän mieluusti ottaa matkustajia jakamaan polttoainekustannuksia. Rahattomuus ei estä liikkumista, koska rahattomia on niin paljon, että yhteisö etsii siihen ratkaisun.

Suomessa liikkumista helpottaa julkinen liikenne, mutta matkustaminen on pienituloiselle subventoiduista hinnoista huolimatta kallista. Myös meillä on jälleen herätelty henkiin kimppakyytiperinnettä, ja muitakin epävirallisia käytäntöjä löytyy. Esimerkiksi pääkaupunkiseudun metroasemilla voi automaatin päältä löytää lipun, jossa on matkustusaikaa jäljellä. Ihmiset jättävät poistuessaan lippunsa jonkun toisen käytettäväksi.

Koska Suomessa tuloerot ovat kuitenkin verraten matalat ja useimpien minimitoimeentulo taattu, ei meillä enää tapaa samanlaista keskinäisen junailun kulttuuria kuin köyhemmissä maissa. Yhteisön vaurastuessa nuukuuden ja trokaamisen aluskasvusto vähitellen häviää. Ja kun yhä suurempi osa ihmisten arjesta järjestyy rahan kautta ja yhteisössä toimiminen edellyttää rahaa, kapenee rahattoman vapaus.

Jos me siis haluaisimme edistää vapautta, on meidän tavoiteltava rahan tasaisempaa jakautumista. Samalla on laajennettava niitä elämänalueita, joilla ihmisten toimintakyky ei riipu rahasta.

Siksi kannatan pieniä tuloeroja, avointa kaupunkitilaa ja maksuttomia julkisia palveluja. Kun teen työtä köyhyyden vähentämiseksi, ajattelen samalla toimivani ihmisten yhtäläisen vapauden puolesta. Yhtä lailla miellän suojelevani vapautta, kun yritän vähentää rahan merkitystä meidän kaikkien arjessa.

Minulle vapauden hienoin symboli on kirjastolaitos, jonka ansiosta Suomessa olemme voineet hankkia sivistystä mekin, joilla ei ole ollut varaa ostaa kirjoja.

Vasemmistolle raha on siis keskeinen vapautta määrittävä tekijä. Kerro sinä nyt puolestasi, miksi en koskaan kuule oikeiston puhuvan rahasta samassa lauseessa vapauden kanssa, en ainakaan tässä merkityksessä? Ettekö näe niiden välistä yhteyttä? Vai eikö se kiinnosta teitä?

Vai onko sinun vapautesi vain vapautta ostaa ja kuluttaa parhaaksi katsomallasi tavalla?

Tämä oikeiston vaikeneminen on aina kiusannut minua. Varsinkin, kun epäilen, että tosielämässä meistä kumpikin tekee myönnytyksiä – että sinä tiedostat ainakin jossain määrin taloudellisesta eriarvoisuudesta nousevat pakot ja taivut siksi progressiiviseen verotukseen, ja minä taas tunnustan, että sopivissa olosuhteissa voi kilpailu markkinoilla todella lisätä vapautta.

Molemmat tiedämme, että täydellisen vapauden yhteiskuntaa ei voi olla. Ja silti kumpikin tahoillamme

etsimme keinoja järjestää asiat niin, että ihmisillä olisi mahdollisimman suuri valta omaan elämäänsä.

Molemmat tiedämme myös, että vapaus vaatii sekä yksilöllistä tilaa että yhteisön suojaa. Edellisen puuttuminen johtaa totalitarismiin, jälkimmäisen taas kaiken yhteiselämän mahdottomuuteen.

Ovatko oikeisto- ja vasemmistoliberaali siis vain kaksi pistettä samalla janalla? Ei aivan niinkään. Rahan merkityksen lisäksi vapauskäsityksissämme on mielestäni myös toinen ratkaiseva ero, *asiakkuuden* ja *kansalaisuuden* ero.

Nyt korjaa, jos olen tulkinnut väärin. Viime kirjeestäsi päällimmäiseksi mieleeni kuitenkin jäi, että kaikki esimerkkisi vapaudesta liittyivät jotenkin asiakkuuteen. Siihen, mitä omilla rahoilla voi ja saa tehdä. Sinä koet vapautesi lisääntyvän, jos suurten väylien kunnossapito rahoitetaan verojen sijaan käyttäjämaksuilla. Tällöin voisit rahoittaa vain teitä, joita itse käytät.

Minun silmissäni tämä sinun valinnan vapautesi on maksavan asiakkaan vapautta. Köyhiltä se on suljettu kokonaan ja varakkaillekin totta vain niiltä osin, kun he suostuvat ulkoistamaan oman olemassaolonsa talouteen. Sen tilalle haluaisin asettaa yksilönvapauden, joka nousee yhteisön täysivaltaisesta jäsenyydestä. Siis on enemmän kuin vaihtosuhde.

On pelottavaa, että ylipäätään joudun tätä sinulle selittämään. Milloin pohjoismaisen elämänmuotomme rakentaneesta vapaasta kansalaisesta tuli markkinatoimija? Tapahtuiko se kenties silloin, kun rauhankasvatus korvattiin kouluissa yrittäjyyskasvatuksella? Vai silloin, kun kotikaupungistani Tampereesta tuli *Tampere-konserni*?

Yhtäkkiä veronkorotusten vastustamista on alettu pitää järjellisenä touhuna ja verojen tilalle tarjotaan erilaisia hyväntekeväisyysprojekteja, jotta rahalla muitakin tarpeitaan tyydyttävä kuluttajaihminen voisi ostaa itselleen omantunnon.

Toisinaan tunnen itseni hyvin yksinäiseksi teidän dynaamisten menestyjien keskellä. Maailma näyttää tulleen hulluksi, ja kaiken sen absurdin hyörinän keskellä minä koetan piipittää siitä ihmisten enemmistöstä, joka ei kaipaa sen ihmeellisempää vapautta kuin oman kodin ja toimivan terveyskeskuksen…

Välillä tuntuu, että keskustelumme ei juuri etene. Silti yhtä ja toista on sentään jo saatu selväksi.

Ainakin uskon sinun jo vakuuttuneen, että vapaus on myös vasemmistolle kallis. Sen unelma on ollut kirjottuna lippuihimme aina ensimmäisistä neulanpistoista lähtien. Jo Marx asetti työväenliikkeen tavoitteeksi ”vapauden valtakunnan”. Ehkä kirjoitan siitäkin sinulle vielä joskus.[20]

Epäilen myös, että kun riittävän syvältä kaivetaan, vapaus kenties merkitsee meille samaa – ihmisten tasavertaista ja kiistämätöntä oikeutta kehittyä, ohjata elämäänsä ja kukoistaa. Se, että yksilöiden ominaisuudet ja elämä itse tekevät vapaudesta suhteellista, ei vähennä päämäärän arvoa.

Meidän tiemme eroaa kuitenkin analyysissä siitä, mikä ihmisen vapautta rajoittaa ja miten nämä esteet ovat voitettavissa. Sinä nimeät vapauden pääviholliseksi valtion hallinta- ja kontrollipyrkimykset. Kaltaistesi vapaus lisääntyisi, jos valtion toimivaltaa kavennettaisiin (pois

lukien erilaiset köyhiin tai huonotapaisiin kohdistuvat kriminalisoinnit, jotka tuntuvat saavan aatetoveriesi horjumattoman kannatuksen).

Vasemmisto taas on valmiimpi sietämään valtiollista säätelyä. Me nimittäin näemme ihmisen vapauden tiellä paljon muitakin esteitä kuin lainsäädännön, ja toisaalta laeissa työkalun näiden esteiden raivaamiseen.

Vaikka yhteisö voi monin tavoin tukahduttaa yksilönvapautta (kuten pienten ja suljettujen yhteisöjen ongelmat meille osoittavat), se on myös vapauden ehto. Valtio ei ole minulle vain ylhäältä alas valuvaa hallintaa, vaan myös ruohonjuuritasolta nousevan yhteistoiminnan tila. Hiski Salomaan sanoituksen tunnet varmasti sinäkin:

Meill' vapauden kaiho soi
Rinnassamme toverit hoi.
Siks' yhteistyöhön rintamahan käy
Pelastusta köyhille ei ennen näy.

Muistatko, kun joku viikko sitten väittelimme *Ihan tavallisia asioita* -kampanjasta?[21] Asetelma oli perinteinen. Minä paheksuin viestiä, jossa yhteiskuntapolitiikka häivytettiin jonnekin taka-alalle; kaikki on hyvin, järjestelmästä riippumatta, kunhan vain ihmiset ymmärtäisivät käyttäytyä säädyllisesti. Syytin koko hanketta turhaksi, kyllähän ihmiset nyt ilman ohjekirjojakin tietävät, miten lapsia pitäisi kasvattaa.

Sinä kohotit kulmiasi epäuskon merkiksi, hillitysti kuten aina, kuin kuiskaisit itseksesi ”mitä ihmettä?” Kysyit, miksi sitten vanhemmat eivät toimi näin.

Vastasin, että samasta syystä kuin me löydämme niin harvoin aikaa tavata; koska oman edun vastaisesti toiminen näyttää olevan ihmiselle aivan yhtä tunnusomaista kuin oman edun tavoittelu.

Tosiasia on, että ihmiset eivät läheskään aina valitse järkevästi.[22] Vaikka hyvin tiedän, että terveellinen ravinto ja säännöllinen liikunta lisäävät elinvuosiani, silti välttelen kumpaakin. Joskus tätä toimintaani ohjaa jokin vähemmän ilmeinen mutta silti tunnistettava logiikka. Joskus järjettömät asiat – kuten rakkaus – vain ovat arvokkaampia kuin pitkä ikä.

Olen tulkinnut ihmiskuvasi varovaisen myönteiseksi. Haluat luottaa ihmiseen, jota markkinavoimien täytyy vain hieman töniä oikeaan suuntaan. Entäpä, jos näin ei tapahdu? Onko sinun *homo economicuksesi* vapaa myös järjettömyyteen?

Toivoakseen sinut pian tapaava,

Tampereella 11.2.2013

Hei,

en tällä kertaa pysty kirjoittamaan pitkään, mutta laitan nopeasti paperille vielä pari sanaa vapaudesta. Viime kirjeeni jälkeen minua jäi kalvamaan tunne, että jotain oleellista oli unohtunut – käytäntö, nimittäin.

Me voimme teoretisoida loputtomiin vapautta kunnioittavista yhteiskuntajärjestelmistä, mutta lopulta tärkein kysymys kuuluu, mitä konkreettista on tehtävissä näiden ihanteiden eteen, nyt ja tässä maailmassa.

Lähden siitä, että viime kädessä kunkin ryhmän, perheen ja yksilön on itse lunastettava vapautensa. Valtio ei voi antaa kenellekään vapautta, vaikka valtio voi sen meiltä viedä. Tästä me varmaankin olemme yhtä mieltä.

Vasemmistolaisena johdan edellisestä, että poliittisen toimintani pitäisi heijastaa tavallisten ihmisten vapauspyrkimyksiä, ei ohjata eikä varsinkaan estää niitä. Ajattelen myös, että tehtävään ei ole valmista reseptiä, vaan että ihmisten on kussakin paikassa ja hetkessä löydettävä tiensä. Oikeassa vapaustaistelussa ei ole sankarijohtajia, on vain tavallisia ihmisiä, jotka lopulta tiedostavat vapautensa taloudelliset, sosiaaliset ja ideologiset kahleet ja ryhtyvät työhön niiden hävittämiseksi.[23]

Tätä kutsutaan emansipaatioksi. Vain asianosaiset itse voivat määritellä tavoitteensa ja tunnistaa sen esteet. Kyse ei ole yhdestä, samanaikaisesti koko ihmiskuntaa ravisuttavasta prosessista, vaan tuhansista aikaan ja paikkaan kiinnittyvistä kamppailuista. Tällainen kehitys näyttäisi viime vuosina käynnistyneen esimerkiksi Intian keskiluokkaisten naisten keskuudessa näiden järjestäytyessä vastustamaan vuosituhantista sukupuolittuneen väkivallan perinnettä.

Kaltaiseni käytännön poliitikon kannalta emansipaation periaatteeseen liittyy kuitenkin eräitä sangen kiusallisia ongelmia. On nimittäin epäselvää, kenet kulloinkin tulisi emansipoida, mistä ja mihin? Tai mikä tässä prosessissa ylipäätään on ryhmän ulkopuolelta tulevan avun rooli?

Ihannetapauksessa poliittinen emansipaatio tarkoittaa ihmisten heräämistä asemansa alisteisuuteen ja toimintaan tilanteen muuttamiseksi. Alistettuun ryhmään kuulumattomalla – vaikkapa kaltaisellamme rikkaan länsimaan kansalaisella – tulisi olla vain avustajan rooli. Historia on osoittanut, että ulkoa ohjattu muutos ei kanna.

Mutta jos me nyt keskitymme tukemaan jo käynnissä olevia kamppailuja, jäävät kaikkein heikoimmat helposti tukea vaille. Voimme kyllä auttaa Intian naisia, mutta mitä sitten tehdä Etiopiassa, jossa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa esiintyy yhtä lailla, mutta vastaavaa liikehdintää ei ole syntynyt?

On väärin sietää alistamista sen missään muodossa. Mutta väärin on myös lähteä täältä käsin opastamaan, että teillä kuulkaas siellä Afrikassa ovat asiat huonosti, ottakaa mieluummin meistä mallia.

Kokemuksesta tiedämme, että yleensä emansipaatio on mahdollista vasta, kun ihmisille jää voimavaroja yli jokapäiväisen selviytymisen – tätä tarkoitin, kun tammikuussa kirjoitin, että nälkäinen helposti arvostaa leipää enemmän kuin vapauttaan. Riittävän elintason lisäksi tarvitaan vielä toivo asioiden muuttumisesta. Siksi kaikkein heikoimmat harvoin kapinoivat. Todellisen muutoksen aikaansaamiseksi on ongelman määrittelyn ja ratkaisuehdotusten oltava lisäksi sellaisia, että asianosaiset itse tunnistavat ne. Ei ole mitään mieltä tuputtaa lääkkeeksi lähiöiden ghettoutumiseen raittiustoimintaa, jos asukkaat itse eivät miellä alkoholia syypääksi.

Emansipaationäkökulma ei liioin anna vastauksia silloin, kun ihmiset esittävät tilanteeseensa mielestäni toimimattomia tai eettisesti kyseenalaisia ratkaisuja. Vaikka ongelman määrittelyn pitäisi lähteä alistetusta ryhmästä itsestään, en voi mitenkään myötäillä kouluhäirikköä, joka vaatii opettajilleen lisää voimankäyttöoikeuksia. (Luit ihan oikein: kun nuoret päästetään mukaan luomaan luokkansa pelisääntöjä, on tuloksena usein tiukempi kuri kuin aikuisten toimesta.) Samoin en voi tukea työtöntä, joka määrittelee ongelmiensa syyksi monikulttuuristumisen ja haluaa puhdistaa naapurustonsa maahanmuuttajista.

Entä mitä tehdä, kun ihmiset käyttävät vapauttaan mielestäni kertakaikkisen typerästi – esimerkiksi uhraavat ympäristönsä ja tulevien sukupolvien elinehdot lyhytaikaisen elintason nousun vuoksi?

Tällainen pohdiskelu saattaa tuntua sinusta saivartelulta, mutta asia on nimenomaan päinvastoin. Matka

virheettömistä aatteista käytännön toimintaan on valitettavan pitkä ja loskainen. Kysymykset ihmisten epäjohdonmukaisuudesta ja emansipaation vaikeudesta ovat polttavia meille (oikeistolaisille ja vasemmistolaisille), jotka emme tyydy teorioihin, vaan etsimme oikeasti toimivia työkaluja ja paremman maailman malleja.

Vapailla ihmisillä on yksilöllisiä haluja ja tarpeita, jotka eivät läheskään aina sovi yhteiskuntateoreetikoiden suureen kuvaan. Sitä ei voi sivuuttaa välinpitämättömyydellä tai elitistisillä heitoilla ”väärästä tietoisuudesta”, niin houkuttelevan helppoa kuin se olisikin.

Sun,

P.S. Sukupolvi sitten oli tapana vitsailla, että oikeisto vaatii talouden vapautta ja seksin tiukkaa säätelyä, vasemmisto taas päinvastoin. Toisinaan minusta tuntuu, että jako toimii edelleen – mitä mieltä sinä olet?

T Y Ö

Tampereella 17.2.2013

Hei,

ja kiitos! Viime tapaamisesta jäi hyvä mieli.

Nyt kirjoitan sinulle pakkaamista odottavien tavarakasojen keskeltä. Tarkoitus on jättää pääkaupungin marmoriset kokoussalit noin kuukaudeksi. Tätä lukiessasi olen todennäköisesti jo sulkenut työpuhelimeni ja tavoitettavissa vain yksityiskännystäni, jonka numeroa et halunnut.

Kuitenkin viivytän lähtöä vielä muutaman sivun verran, siinä toivossa ja varmuudessa, että palatessani löydän vastauksesi eteisen lattialle kertyneestä postipinosta.

Minusta olisi mukavaa, jos nyt epäilisit minun suuntaavan johonkin romanttiseen aktivistipuuhaan – räjäyttelemään rautateitä, kätilöimään kaukaisten maiden kansannousuja tai käynnistämään kaivostyöläisten lukutaitokampanjaa. Tai jos edes kuvittelisit minut suuren maailman mielenosoituksiin sellaisessa Guy Fawkes -naamiossa, jonka viestin väität jääneen sinulle hämäräksi.

En panisi tällaisia ennakkoluuloja lainkaan pahakseni, sillä minusta tuntuu, että syvällä porvarillisuutesi alla sinä salaa ihailet ihmisiä, joiden idealismi ylittää sovinnaisuuden ja mukavuudenhalun.

Valitettavasti vain taidat jo tuntea minut liian hyvin. Tiedät, että vaikka menetelmäni saattavat olla suomalais-

poliitikon mittapuulla radikaaleja, kaltaiseni pulskan ja turvattua elämää viettäneen vasemmistolaisen työ on kaukana 1900-luvun sosialistien sankaritarinoista. Niiden ääni kaikuu enää syvällä taustalla. Ja oikea syy lähtööni onkin paljon arkisempi – en viitsi puhua siitä tässä enempää, mutta kerron sitten ensi kerralla.

Mutta työhön – enkä tarkoita sillä nyt pelkästään tekemistä, vaan myös päivän teemaa. Haluaisin oikaista joitakin väärinkäsityksiä, joiden olen havainnut levinneen seurapiireissäsi.

Viime kuukausina olen nimittäin kuullut useammankin elinkeinoelämän edustajan hämmästelevän downshiftaajien tavoitetta työskennellä vain sen verran, että tulevat toimeen. Periaatetta on arvosteltu heikompien unohtamisesta. Eliitti päivittelee, mistä silloin otetaan resurssit muista huolehtimiseen, jos työkykyiset kantavat vastuuta vain itsestään.

Kysymys iskee vähän nolosti vasemmistolaiseen yhteisvastuun ihanteeseen, mikä lienee ollut tarkoituksennekin. Vaikka downshiftaajat maksavat tuloistaan veroja siinä kuin muutkin, on verokertymä ilman muuta vähäisempi kuin jos he omistaisivat elämänsä ansiotyölle. Tältä pohjalta on todella päällisin puolin johdonmukaista väittää, että ansiotyötä karttelevat ovat vähintään samassa mielessä moraalittomia kuin verosuunnittelua harjoittavat yritykset. Miksi minä siis pidän toista hyvänä ja toista pahana asiana?

Voisin tietenkin kiertää kysymyksen, esimerkiksi vaatimalla veronkiristyksiä omistukseen perustuville tuloille,

joiden kasaantuminen ei välttämättä vaadi omistajalta lainkaan työpanosta. Jos työ mielletään vaurauden perustaksi, ei ole mitään järkeä vapauttaa pääomatuloja kunnallisverotuksesta ja periä niistä valtionverotuksessakin vain tasaveroa. Hyvinvointipalvelujen rahoitusvaje saataisiin katettua jo yksistään sitomalla pääomatulot samaan verokohteluun kuin muutkin ansiot.

Kunnianhimoisempi vastaus edellyttää kuitenkin downshiftauksen käsitteen purkamista. Minulla on käsitys, että jälleen kerran sanat tarkoittavat meille hieman eri asioita. Teikäläisten mielissä downshiftaaja on se keskiluokkaisesta ammatista vuorotteluvapaalle jäänyt nainen, joka lasten viimein aikuistuttua haluaa toteuttaa itseään joogakursseilla ja yrttiviljelyllä. Näitä ihmisiä varmasti löytyy eikä minulla ole mitään heitä vastaan, mutta he eivät ole vasemmistolaisen leppoistamisajattelun ydin.

Omassa tuttavapiirissäni downshiftaus nimittäin tarkoittaa mittakirvesmiestä, joka vasta avioeron ja uuden perheen myötä oivaltaa, että isänä oleminen on tärkeämpää kuin kuutamokeikoilla hankittu lisätienesti. Se tarkoittaa nuorta aktivistia, joka hakee siivouksella vain välttämättömän toimeentulon, koska paljon tähdellisempää on kunnostaa talkoilla koteja asunnottomille. Tai se voi tarkoittaa anoppiani, joka äitinsä viimeisinä vuosina päätti asettaa jäljellä olevan yhteisen ajan monen vähäisemmän toimen edelle.

Downshiftaaja voi siis olla yhtä lailla yhteisönsä tukipylväs kuin kulueräkin ja oman kokemukseni mukaan juuri näin usein onkin. Pitää vain oivaltaa, että elämässä on paljon tärkeää tehtävää, josta ei makseta palkkaa. Ja

että liiallinen ansiotyökeskeisyyskin voi tulla yhteisölle kalliiksi.

Kaiken pohjana on käsitys siitä, mitä voidaan pitää tuottavana työnä. Juuri siihen paikannan meidän kahden eron. Ymmärrän sinut nimittäin niin, että jaat ajan kahteen luokkaan, ansiotyöhön ja vapaa-aikaan. Ja että yhteiskunnallisesti hyödyllistä on vain ensimmäinen.

Minun näkemykseni taas on, että tuottavaa työtä tehdään kummassakin kategoriassa – erotuksena vain, että toisessa se tapahtuu rahan välityksellä. Vaikka ansiotyön, verotuksen ja julkisten palvelujen kautta rakennettu turva ja huolenpito on hieno asia, ei ole mitenkään selvää, että hyvinvointivaltiosta pitäisi tehdä ainoa tai edes hallitseva tapa kantaa toistemme taakkoja.

Jos jatkuva tuottavuuden kasvu muunnettaisiin palkka- ja pääomatulojen sijaan vapaa-ajaksi, olisi ihmisillä koko ajan enemmän resursseja huolehtia toisistaan ja suunnitella kulutustaan. Hyvällä onnella tämä saattaisi johtaa sekä ympäristölle haitallisen kertakäyttökulttuurin että julkisten hoivapalveluiden tarpeen vähenemiseen, mikä vuorostaan hillitsisi talouden ja ihmisten ansiotason kasvupaineita – koko murtumattomaksi väitetty talouskasvun pakko heittäisi kuperkeikkaa.[24]

Ranskalainen André Gorz ennusti 1980-luvun alussa, että teknologian kehitys jättäisi ennen pitkää väestön enemmistön ilman palkkatyötä. Hänen mukaansa muutos ei kuitenkaan olisi välttämättä kielteinen. Palkkatyön väheneminen ei tarkoittanut samaa kuin ”levätä enemmän” vaan pikemminkin ”elää enemmän”.

Gorz jakoi työn ulkoapäin määräytyvään heteronomiseen tuotantoon sekä autonomiseen työhön, joka syntyy ihmisen tarpeesta toteuttaa itseään ja järjestää arkea mieleisekseen. Ihanneyhteiskunnassa ulkoa ohjautuvaa palkkatyötä tehtäisiin mahdollisimman vähän, jotta aikaa jäisi itseisarvoiselle työlle.[25]

Kokemukseni mukaan ihmiset hahmottavat Gorzin autonomisen ja heteronomisen, itseisarvoisen ja välineellisen toiminnan eron parhaiten kaupallisen seksin kautta.[26] Suuri osa seksityöntekijöistä Suomessa toimii itsenäisesti ja ainakin siinä määrin vapaaehtoisesti kuin matalapalkkatöitä tekevät naiset nyt yleensäkin. Monet myös kertovat nauttivansa ajoittain seksistä asiakkaan kanssa. Silti asiakassuhde on heille aivan eri asia kuin seurustelu tai edes satunnaiset yhden yön suhteet. Kaupallisen seksin ideana on koota vuokrarahat mahdollisimman vähällä vaivalla, seurustelussa taas seksin mieli on itsessään nautinnossa, seikkailussa tai erityislaatuisessa yhteydessä toiseen ihmiseen. Näin kaksi ulkopuolisesta identtisiltä näyttävää aktia ovat tosiasiallisesti aivan eri toimituksia.

Nyt varmaan huomautat, miten sinä omasta puolestasi ainakin nautit ansiotyöstä ja koet sen mitä suurimmassa määrin itseisarvoisena. Enkä minä sitä epäile. Me kuulumme molemmat siihen työmarkkinoiden hyväosaiseen marginaaliin, jotka nostavat palkkaa harrastuksestaan.

Useimmat ihmiset käyvät kuitenkin töissä säällisen tulotason vuoksi. Itseä toteutetaan sitten vapaa-ajalla. Ja vaikka sinä saat tehdä työssäsi samoja asioita, joita muuten tekisit silkasta harrastuksesta, et voi kieltää, että ilman

palkkatyösuhteen velvoitteita kirjoittaisit ehkä hieman toisenlaisia tekstejä tai painottaisit aikaasi muuten toisin. Eliitin jäsenyys takaa sinulle työssäsi liikkumavaraa, mutta vapaata se ei sinusta tee.

Kun kiinnostuksen kohteena on ihmisten motivaatio, Gorzin erottelua voi vielä jatkaa jakamalla autonominen työ kahteen osaan riippuen siitä, tehdäänkö työ sen itsensä vai päämäärän tähden.

Minä en suuremmin välitä tiskaamisesta, mutta jos haluan syödä puhtailta astioilta, täytyy ne ajoittain pestä. Sen parempi kuitenkin, mitä vähemmällä vaivalla ikävästä rutiinista selviän. Kirjoittamista sen sijaan teen sen itsensä takia. On etuoikeus julkaista, mutta luultavasti kirjoittaisin, vaikka kukaan ei tekstejäni koskaan lukisi – ja näitä yksin sinulle tarkoitettuja kirjeitä työstän samalla hartaudella kuin tuhansille lukijoille tarkoitettuja kolumnejani.

Toisin kuin tiskien kanssa, kirjoittamisen vaiva on itseisarvoista, siitä ei tahdo päästä eroon. Tiskaaminen ja kirjoittaminen ovat molemmat Gorzin tarkoittamaa autonomista työtä – siis jotain vastakohtaista ansiotyölle. Toisessa mieli on kuitenkin lopputuloksessa, toisessa prosessi itsessään on pääasia.

Tästä ymmärtääkseni on kysymys, kun ihmiset istuttavat yrttejä, hakkaavat halkoja tai kutovat villapaitoja. Toiminnan lopputuote olisi saatavilla kaupasta paljon vähemmällä vaivalla, mutta he eivät halua vaihtaa tekemisen iloa tehokkuuteen. Joskus on kannattavaa ansaita rahaa, jotta voi sitten ostaa jonkun toisen ammattilaisen

tuottamia ruokatarpeita, vaatteita tai klapeja. Toisinaan taas ihmiset tekevät mieluummin vähemmän ansiotyötä, koska yrttitarhan hoito saa heidät onnellisemmaksi kuin markkinatalous. Siitä kai osaltaan on downshiftaamisessakin kyse.

Minä ajattelen, että ulkoa ohjautuva työ vieraannuttaa. Se ei ole ihmiselle hyväksi tai tuota samalla tavoin sitoutunutta toimintaa kuin autonomisen työn alueella tapaa. Gorzin tavoin kyllä uskon, että välineellistä työtä (joka useimmille on sama kuin ansiotyö) täytyy yhteiskunnassa aina olla jonkin verran. Meidän pitäisi kuitenkin asettaa tavoitteeksi järjestys, jossa mahdollisimman suuri osa toiminnasta tapahtuisi autonomisen työn piirissä. Siis juuri päinvastoin kuin sinä, elinkeinoelämä ja lähes koko poliittinen eliitti nyt teette.

Tällä ei ole mitään tekemistä työn vähättelyn kanssa. Kyse ei ole laiskuuden ja toimettomuuden ihannoinnista, josta meitä punavihreitä usein syytetään. (Ei sillä, että laiskuudessa ja toimettomuudessa jotain vikaa olisi, mutta siitä ehkä joskus toiste.) Epävirallisen työn arvosta on tehty laskelmia, joiden mukaan pelkästään kotitalouksien palkaton työ ja itse tuotetut palvelut ovat noin 53 prosenttia bkt:sta.[27] Yhteisöä hyödyttävää ja sen vaurautta lisäävää työtä tehdään siis koko ajan myös virallisten työmarkkinoiden ulkopuolella.

Otan esimerkiksi Timo Mukan, jonka viime vuonna ilmestynyt kirjeenvaihto lojuu tuossa yöpöydälläni.[28] Mukka oli jo elinaikanaan Suomen tunnetuimpia kirjailijoita, mutta eli ja kuoli köyhyydessä. Terveyttään

horjuttavasta puutteesta huolimatta Mukka kieltäytyi palkkatöistä, koska halusi keskittyä kirjoittamiseen.

28-vuotisen elämänsä aikana Mukka ehti kirjoittaa yhdeksän kirjaa sekä joukon lyhyempiä tekstejä. Työ, joka ei riittänyt elättämään kirjailijan pientä perhettä, on vuosien mittaan tuonut leivän monille muille – kustannustoimittajille, painajille, kirjakauppiaille, kääntäjille, elokuvantekijöille ja tutkijoille. Kaiken tämän vaurauden hän sai aikaan siksi, että kieltäytyi kunniallisista metsätöistä ja keskittyi siihen, mitä sinä pidät itsekkyytenä ja kansallisvaurautemme hukkaamisena.

Kun Marx[29] aikanaan haaveili siirtymisestä *välttämättömyyden yhteiskunnasta vapauden yhteiskuntaan*, oli hänellä mielessään sellainen itseisarvoisen työn maailma, jossa ihmiset pääsevät hyödyntämään omaa potentiaaliaan, intohimoaan ja voimaansa. Kaltaistasi vapauden rakastajaa ei Marxin visio voi mitenkään jättää kylmäksi. Hänen maalaamansa tulevaisuus nojaa valoisaan ihmiskäsitykseen, jonka mukaan terve ihminen on luonnostaan työteliäs – tai ”puuhakas” lienee parempi ilmaisu. Lepoa ja huvituksiakin tarvitaan, mutta harvalle ne yksistään riittävät mielekkääseen elämään.

Me ihmiset haluamme olla yhteisöllemme hyödyksi, hoivata toisiamme ja kantaa kortemme kekoon. Millä ehdoilla se tapahtuu, siitä on kysymys. Ilman työtä en voisi olla onnellinen, ilman ansiotyötä ehkä hyvinkin.

Ajankohtaismedian ansiosta olet mielessäni usein silloinkin, kun emme tapaa ja posti pihtaa kirjeitäsi. Viime viikolla luin haastattelun, jossa paheksuit talouskasvun

vähättelijöitä – joihin minä tietysti kuulun, kuinkas muuten.

Kyllä, tiedän olevani marginaalia. Edelleen lähes kaikki poliitikot vasemmalta oikealle pitävät talouskasvua yleisten hyvinvointinäkymien tärkeimpänä mittarina. Näin siitä huolimatta, että sen vääristävä vaikutus on hyvin tiedossa ja myös monet kielteiset ilmiöt – kuten vaikkapa asekauppa ja rikollisuuden aiheuttamat kustannukset – kasvattavat bkt:ta. Toisaalta bkt on kykenemätön tavoittamaan virallisten markkinoiden ulkopuolella tapahtuvaa vaurauden kasvua, mistä osaltaan johtuu jo aiemmin paheksumani epävirallisen työn aliarvostus.

Koska emme ole aiheesta keskustelleet, en tarkalleen tiedä, kuinka vankasti ja millä reunaehdoilla sinä talouskasvuun nojaat. Asia on kuitenkin liian keskeinen ohitettavaksi ilman lyhyttä pohdintaa. Talouskasvun kyseenalaistamaton yksinvaltius ei nimittäin ole mikään harmiton matemaattinen harha, vaan voimakas mekanismi, joka ohjaa päätöksentekoa epätarkoituksenmukaisiin ja jopa itsetuhoisiin toimintoihin.

Yleisenä käsityksenä tuntuu olevan, että kasvavan tuottavuuden yhteiskunnassa vain kasvava talous voi taata korkean työllisyysasteen. Työllisyys taas on pidettävä korkeana, koska siitä riippuu kaikki: kansakunnan vauraus ja sen asukkaiden onni. Työttömyyden inhimillinen ja taloudellinen hinta on niin kova, että talouskasvun turvaamiseksi ovat monet valmiita tinkimään niinkin perustavista asioista kuin työntekijöiden perusoikeudet tai ympäristön kantokyky.

Sen sijaan, että tuottavuuden kasvun annettaisiin lisätä meidän kaikkien ansiotyöstä vapaata aikaa, se siten pakottaakin muuttamaan yhä uusia toimintoja ansiotyöksi. Kyse on kehäpäätelmästä, sillä juuri samainen usko talouskasvuun on omiaan ohjaamaan yhteiskuntaamme sellaiseksi, jossa täysivaltainen toimijuus on varattu vain ansiotyötä tekeville.

Alkujaan tuottavuutta lisäävän teknologian tehtävänä oli ihmisten vapauttaminen raskaista ja epämiellyttävistä rutiinitöistä. Kysymys ”mitenköhän selviäisin tästä vähemmällä?” erotti meidät eläimistä ja mahdollisti ajan liikenemisen muuhunkin kuin perustarpeiden tyydyttämiseen.

Historian suuri jatkumo onkin käynyt välttämättömyyden työstä kohti vapauden valtakuntaa. Aina 1970-luvun tienoille tämä oli myös ammattiyhdistysliikkeen linja, kun se ajoi läpi kahdeksantuntisen työpäivän, viisipäiväisen työviikon ja lukuisia vuosilomauudistuksia.

Sitten alkoi palkkatyöyhteiskunnan vastaisku. Kun meidän ei enää tarvitse työskennellä tuottaaksemme, ovat ihmiset alkaneet tuottaa työskennelläkseen – yhä heiveröisempää kertakäyttöroinaa, yhä mielikuvituksellisempia palveluja. Vaikka tarpeellinen vauraus syntyisi vähemmälläkin, ei työtunteja voi vähentää, sillä kaikki muu on rakennettu niiden varaan – ihmisten toimeentulo, heidän lastensa sosiaaliturva, elämän rytmi sekä yksilön arvo ja identiteetti. Me roikumme edelleen tuottavan ansiotyön ja tuottamattoman vapaa-ajan myytissä, koska otteen irrottaminen merkitsisi hyppyä tuntemattomaan.

Palkkatyö on tunkeutunut niin syvälle, että sen repiminen juuriltaan romahduttaisi kaiken. Itse asiassa kehitys

näyttää kulkevan juuri päinvastaiseen suuntaan: vaikka tuottavuuden kasvun piti vapauttaa työstä, 2000-luvun politiikan ykköskysymys on, miten pidentää ihmisten työuria entisestään, miten sitoa meidät vielä tiukemmin palkkatyön kahleisiin.

Tämä on melkoinen pulma. Kuten jo lienee käynyt selväksi, en kannata ansiotyön lisäämistä. Samalla tunnistan kuitenkin radikaaleihin yhteiskunnallisiin muutoksiin liittyvät riskit. Jos tutut rakenteet purkautuvat liian nopeasti, ihmiset eivät ehdi mukaan, eivät ainakaan kaikki. Viimeksi neuvostojärjestelmän hajoaminen osoitti, että varsinkin miehille nopeat murroskaudet ovat suorastaan hengenvaarallisia.[30]

Vaikka siis tavoittelen työurien ja työajan lyhentämistä, en usko tai ehkä toivokaan meidän pääsevän irti palkkatyöstä kovin nopeasti. Pelissä on liian paljon.

Yhteiskunta on murroksessa, jonka koko kuvaa tai merkitystä voimme vasta arvailla. Teknologian kehitys vaikuttaa tapaamme kommunikoida ja siihen, miten hahmotamme aikaa ja maailmaa. Maahanmuuttajaväestön kasvu muokkaa osaltaan kulttuuria ja luokkarakennetta. Talouden selkärankana pidetty teollisuussektori menettää työpaikkoja ja samaan aikaan naisvaltainen palvelusektori ottaa turismin ja palveluviennin kasvun myötä tilaa hyvinvointivaltion rahoittajana, ei vain kulueränä.

Nyt sukupolvi Gorzin jälkeen olemme nähneet, miten palkkatyöyhteiskunnan rakenteet osoittautuivat sittenkin teknologian painetta järeämmiksi. Teollinen tuottavuus kasvaa edelleen ja sen työvoimatarve vähenee, mutta

seurauksena ei olekaan massatyöttömyys. Sen sijaan kapitalismi työntää teollisuudesta vapautuvaa työvoimaa jälleen uudelle alueelle, palveluiden piiriin.

Autonomisen työn yhteiskuntaa ei ole näkynyt. Pikemminkin päinvastoin, se tuntuu karkaavan koko ajan kauemmaksi. Kyse ei kuitenkaan ole enää samasta palkkatyöyhteiskunnasta kuin hetki sitten, vaan myös heteronominen työ on liikkeessä. Vastakuoriutunut prekariaatti raapii toimeentulonsa monista lähteistä eikä selkeää palkkatyön ja muun työn välistä rajaa enää ole.[31]

Niin kutsuttujen epätyypillisten töiden yleistyminen vaikuttaa laajasti ihmisten arkeen – aivan kuten aikanaan teki vakaa tehdasmallinen palkkatyökin. Se näkyy pienissä asioissa: kun pysyviä kokopäivätöitä on yhä harvemmalla, tiedustelevat ihmiset tavatessaan toisen senhetkistä työpaikkaa tai projektia niin kuin ennen oli tapana puhua säästä.

Karkeasti arvioiden voidaan sanoa, että ”epätyypillinen” työmarkkina-asema koskettaa hyvinkin miljoonaa suomalaista perheineen.[32] Muutos ei näy tilastoissa, sillä prekaareja kuvaavaa informaatiota alettiin kerätä systemaattisemmin vasta 2000-luvun taitteessa, vuosikymmen liian myöhään. Toisaalta ilmiön paikantamista vaikeuttaa, että kyse ei oikeastaan ole tarkkarajaisesta ihmisryhmästä, vaan yleisemmästä epävarmistumisen tendenssistä, joka on tunkeutunut kaikkialle yhteiskunnan huokosiin.

Se, etteivät muihin tarkoituksiin suunnitellut mittarit pysty tavoittamaan ilmiötä, ei kuitenkaan tee siitä olematonta. Kun vuokratyökeikkojen, pienyrittäjien ja

pakkoyrittäjien, sosiaaliluukkujen, täydennyskurssien, tilaustöiden ja luottokorttien sekamelska vain sakenee, muuttuu automaatiohihnan ääressä ahertanut haalarityöläinen jälleen metsästäjä-keräilijäksi, jonka tärkein selviytymistaito on kyky tunnistaa ja hyödyntää urbaanin maaston alati muuttuvat toimeentulomahdollisuudet.

Uutteran ja vakaan proletaarin rinnalle kasvaa valpas, teräväkyynärpäinen, kaikkeen taipuva prekaari, jonka kannattaa panostaa enemmän osaamisensa markkinointiin kuin varsinaiseen ammattitaitoon. Tämä muutos on vielä osittain piilossa, mutta siihen on silti syytä suhtautua vakavasti – aikaa myöten nämä syvävirtaukset nimittäin vaikuttavat meihin äkillisiä ja helposti havaittavia muutoksia kohtalokkaammin.

Tilanne on siis tämä: hyvinvointiyhteiskuntamme keskeiset instituutiot (asuminen, sosiaaliturva, hoiva, koulutus) on rakennettu oletukselle vakaasta palkkatyöyhteiskunnasta. Ne toimivat hienosti, jos elämä kulkee valmistumisen jälkeen toistaiseksi voimassa olevaan kokoaikatyöhön ja siitä eläkkeelle. Kaikki muu sen sijaan aiheuttaa kitkaa ja vaatii poikkeusjärjestelyjä.

Kun näitä poikkeuksia on nyt jo viidennes väestöstä, köhii kone huolestuttavasti.

Jos paluuta hitaisiin ja ennakoitaviin työmarkkinoihin ei ole, pitää järjestelmä remontoida vastaamaan uusia olosuhteita. Vaikka olisimme eri mieltä muutoksen suunnasta, sen kiireellisyyttä ei kumpikaan varmasti halua kiistää.

No, taas huomaan kirjeeni venyneen pitemmäksi kuin olisi huomaavaista vastaanottajaa kohtaan, saati viisasta keskellä omia pakkaustouhujani. Silti vielä pari sanaa noista Guy Fawkes -naamioista.

Jos oikein muistan, ihmettelit sitä, miksi demokratian nimiin vannovat aktivistit ympäri maailman käyttävät tunnuksenaan henkilöä, joka pääsi historiaan yrityksellään räjäyttää Englannin parlamentti. Mielestäsi tämä historiallinen yhteys tekee mielenosoittajien toiminnasta epäjohdonmukaista.

Hämmennystäsi selittää se, että luet viittaussuhteen väärin. Naamiotrendiä ymmärtääkseen ei pidä lukea historiaa, vaan katsoa *V niin kuin verikosto* -elokuva.[33] Naamioiden suosio on ennen kaikkea todiste siitä, miten historiankirjoituksessa on pitkälti kyse tulkinnoista ja merkityksistä, ja miten niiden varaan rakennettu tarina voi tavoittaa ihmisiä yli kulttuurirajojen – välittäen jotain syvempää ja pysyvämpää kuin yksikään poliittinen aate tai rakennus.

Historiallisten hahmojen ja tapahtumien merkityksellistyminen ei koskaan ole suoraviivaista. Kun virvoitusjuomajätti mainostaa tuotteitaan Che Guevaran kasvoilla, se ei kannusta sosialistiseen vallankumoukseen, vaan tiettyyn *asenteeseen*. Siinä on jotakin alkukantaisempaa ja vahvempaa kuin johdonmukaisuus.

Toivon, että nautit vähitellen pitenevistä päivistä yhtä paljon kuin minäkin,

Annasi

P.S. Älä muuten turhaan etsi sytytintäsi, lainasin sen kirjoituspöydältäsi lähtiessäni. Ehkäpä saan sillä liekkeihin vallankumouksen tai pari… Palautan joskus.

Tampereella 10.3.2013

Hei taas,

Anna on palannut kuvioihin. Onnistuneen leikkausoperaation jälkeen (ei mitään vakavaa!) totuttelen jo takaisin arkeen, johon nykyisin näemmä kuuluvat myös kirjeet sinulle. Jos en parhaillaan ole sellaista kirjoittamassa, odottelen vastausta edelliseen tai laadin jo mielessäni seuraavaa.

Kävimme eilen tyttäreni kanssa katsomassa *Piin elämän*. Se oli juuri niin hieno kuin lupasit. Vaikka me näemme valkokankaankin eri tavoin – minua kiinnostavat monitahoiset eettiset ongelmat, sinua taas estetiikka ja älyllisesti haastavat juonikulut – uskon tunnistaneeni, mikä Piin vanhanaikaisessa filmimagiassa sinua kosketti. Kiitos, että halusit jakaa sen kanssani.

Mutta nyt kirjeeseesi.

Vaikutit yllättyvän siitä, että suhtaudun varauksella julkisen sektorin kasvattamiseen. Käsityksesi vasemmistolaisuudesta taitaa näiltäkin osin kaivata päivitystä. Niin kuin ei jokainen porvari ole pilakuvien silinterihattuinen möhömaha, emme mekään ole aivan niin yksioikoisia kuin meistä piirretyt karikatyyrit.

Viime kirjeessäni selitin, miksi en pidä palkkatyön lisäämistä yksiselitteisesti hyvänä asiana. Palkkatyö on

harvoin itseisarvoista työtä. Vaikka lapsen syöttäminen näyttää ulkoisesti samalta päiväkodissa ja kotona, ei ole ollenkaan yhdentekevää, hoitaako ihminen läheistään vai asiakasta.

Laajaa julkista sektoria on usein perusteltu naisten vapaudella enkä minäkään ryhdy siitä riitelemään. Vasta ansiotyö toi naisille omaa rahaa (vaikka edelleen vähemmän kuin miehille) ja mahdollisuuden liikkua kodin ulkopuolelle (vaikka sitten kuntatyönantajan käskyttämänä). Raha ja liikkuvuus ovat klassisia vapauden tunnuksia. Molemmat pidettiin vuosisatoja naisten ulottumattomissa.

Kiitos pohjoismaisen hyvinvointivaltion, nautin minä nyt koulutuksesta, työnjaosta ja yksityiselämän vapaudesta, joita Ella-mummuni ei koskaan saanut kokea.

Ja siltikään en ole vakuuttunut, että naiset voittivat. Sen sijaan, että Marja ennen hoiti dementikko-äitiään kotona ja naapurissa Laura lapsiaan, vie Laura nyt lapsensa tarhaan käydäkseen vuorotöissä vanhainkodissa, jonne Marja on tuonut äitinsä, koska hänen on päästävä työhönsä päiväkotiin. Taakan kantavat edelleen naiset. Nyt he vain hoitavat omien läheistensä sijasta vieraita ihmisiä.

Toisena osana samaa ilmiötä on professionalismin vahvistuminen. Korkeakoulutetut lastentarhanopettajat vielä ymmärrän, mutta nykyisin lähes kaikkiin suorittaviin töihin edellytetään muodollista ammattipätevyyttä. Jokunen vuosisata sitten saattoi yliopiston professoriksi päästä vähemmällä opiskelulla kuin mitä nykyisin vaaditaan ravintolakokilta.

Tiedät, miten korkealle arvostan opiskelua. Olen ikuisesti kiitollinen hyvinvointivaltiolta saamastani korkea-

koulutuksesta ja uskon sivistykseen itseisarvona. Tässä maanisessa inhimillisen elämän sertifioinnissa on kuitenkin kyse aivan muusta. Nimittäin kehityksestä, jossa aikaisemmin kenen tahansa ulottuvilla olleita tehtäviä monopolisoidaan tietyille ammateille ja samalla siirretään autonomista työtä virallisten työmarkkinoiden piiriin.

Hyvinvointivaltio on eräänlainen Pyrrhoksen voitto. Saavutimme tärkeitä asioita, mutta niiden hintana yhä suurempi osa väestöä taivuteltiin palkkatyöhön.

Naisten hoivavankeus olisi voitu purkaa toisinkin. Jos miehet tekisivät osuutensa, ei läheisistä huolehtiminen olisi kenenkään vapauden este. Tiedän, että tämä kuulostaa utopistiselta, mutta hei – ei se nyt voi hirveän paljon vaikeampaa olla kuin oli historiallisen laajan hyvinvointisektorin rakentaminen.

Kun Marx aikanaan haaveili vapauden valtakunnasta ja kehotti proletariaattia kahleittensa katkaisemiseen, manasi hän ennen muuta työntekijän riippuvuutta kapitalistisesta tuotantotavasta. Nykyisin työn tekemisen ehdot ja siitä saatu korvaus ovat paljon paremmalla tolalla kuin Marxin aikaan, mutta riippuvuussuhde on ehkä kaiken kaikkiaan hallitsevampi kuin 1800-luvulla. Tänään palkkatyön määrittelyvalta ulottuu nimittäin alueille, joista Marxilla ja kumppaneilla oli vasta kalpea aavistus.

Tällä tarkoitan nyt tietysti edellä kuvaamaani yhteiskunnan palkkatyöläistymistä, mutta myös esimerkiksi sitä, miten yhä useammassa ammatissa työntekijän oletetaan pistävän peliin koko persoonallisuutensa. Hymystä ja muista sosiaalisista taidoista on tullut osa työnkuvaa

tavalla, joka perinteiselle tehdastyöläiselle on täysin vieras.[34]

Palkkatyöyhteiskunnassa työ määrittelee meitä myös sosiaalisesti – eikä vain suhteessa työmarkkinoihin, vaan myös muihin instituutioihin. Erityisen hyvin se näkyy siinä, miten laajentunut julkinen sektori jakaa ihmisiä jyviin ja akanoihin. En ole varma, osaanko selittää sitä sinulle. Olet kasvanut työssäkäyvään keskiluokkaan, jolle suunnatuissa palveluissa (verovirasto, kaavoitus, mitä niitä nyt on) asiakaspalvelu on aivan eri planeetalta kuin niissä, joita käyttävät työvoiman laidoilla tai ulkopuolella olevat pienituloiset.

Sinä et ole koskaan kohdannut sosiaaliturvajärjestelmämme nöyryyttävää vallankäyttöä. Työssä käyvän ihmisen maailmassa asiat noin yleensä ottaen sujuvat, työterveyteen saa ajan vaivattomasti, virkamiehillä on nimi, heidät tavoittaa puhelimella ja niin edelleen. Niille, jotka joutuvat asioimaan terveyskeskuksissa, sosiaalitoimessa tai työvoimatoimistossa, sama valtio näyttäytyy mielivaltaisemmalta ja ennakoimattomammalta kuin sinä osaat kuvitella.

Siksi kannatan yleistä ja yhtäläistä, vastikkeetonta perustuloa. Taloudellisesti uudistus hyödyttäisi lähinnä pienituloisia, sillä muiden osalta raha palautuisi valtiolle verotuksessa. Laajemmista yhteiskunnallisista vaikutuksista hyötyisivät kuitenkin kaikki. Perustulo yksinkertaistaisi sosiaaliturvabyrokratian, parantaisi ihmisten arjen hallintaa ja rajaisi pienyrittäjyyden riskejä. Ennen kaikkea se poistaisi leijonanosan niistä keinotekoisista aidoista, joilla nykyinen järjestelmä jakaa ihmisiä.

Prekaareille perustulon suuri lupaus ei olekaan rahan määrä, vaan sen varmuus. Että joka kuukausi voi syödä ja maksaa vuokransa riippumatta viranomaisen vuosilomasta, työkkärin ruuhkahuipuista tai tilinauhan viivyttelystä. Se on kohtuullinen toive, johon nykyinenkin järjestelmä aikanaan luotiin vastaamaan. Se ei vaan enää pysty siihen.

Osa perustulon vastustajista pelkää, että taattu minimitoimeentulo tuhoaisi työmoraalin. Argumentti ei ole uusi. Kansan työhalujen uhanalaisuudella on jarrutettu kaikkia pienituloisia hyödyttäviä tulonsiirtoja ainakin keskiaikaisista kirkkokolehdeista lähtien.

Itse asiassa olin vähän hämmästynyt, ettet sinäkin esittänyt tätä huolta. Tavallisestihan kaikkien tukien vastikkeellisuutta vaatii nimenomaan oikeisto, kun taas vasemmistossa ainakin minimitoimeentulo on mielletty ihmisoikeudeksi.

Mutta perustulokeskustelussa eivät ideologiset rajat nyt muutenkaan kulje sinisestä punaiseen. Monet vanhemman polven aatetoverini pelkäävät palkkatyömoraalin puolesta ja ovat taipuvaisia kannattamaan tukien vastikkeellisuutta ainakin nuorten osalta. Toisaalta vastikkeettomalla perustulolla tosiaan on tukijoita oikeistossakin.

On taivaan tosi, että jokaisesta järjestelmästä löytyy vapaamatkustajia, jotka eivät halua osallistua yhteisönsä rakentamiseen. Kokonaan toinen asia sitten on, pitääkö koko väestöä koskevaa uudistusta suunnitella tämän marginaalin ehdoilla. Nykytiedon valossa turvattu toimeentulo nimittäin pikemmin tukee kuin vähentää ihmisten

toimeliaisuutta. Esimerkiksi Namibiassa niin lasten koulunkäynti kuin aikuisten perustamat yritykset lisääntyivät perustulokokeilun myötä.

Muutenkin keskustelu laiskuudesta ampuu ohi. Perustulon ydin on nimittäin oivalluksessa, että työtä tehdään ja yhteistä vaurautta kasataan paljon muuallakin kuin virallisessa työelämässä. Siten jako tuottaviin palkkatyöläisiin ja toisten työstä eläviin on harhaanjohtavaa moralismia.

Ei riennä tehtaisiin työntekijöitä, ellei joku ensin hoivaa heitä vauvoista aikuisiksi – usein ilman palkkaa. Ei kasva yliopistoista innovaatioita ilman edellisten sukupolvien jälkeensä jättämää kieli- ja kulttuuriperintöä. Kun kerran vauraus siis perustuu enemmän tai vähemmän meidän kaikkien ponnistuksille, on vain loogista jakaa myös hyöty meidän kaikkien kesken.

Jälleen kaikki kuitenkin palautuu siihen, josta kirjeenvaihtomme alkoi. Että aukottomia järjestelmiä on vain satukirjoissa ja yhteiskuntatieteilijöiden päiväunissa. Aina löytyy poikkeuksia, rajatapauksia ja lintsareita, jotka eivät sovi kaavaan.

Siksi ei ole järkevää kysyä, jakaako perustulo vaurautta oikeudenmukaisesti. Ei mikään järjestelmä tee niin. Oikea kysymys kuuluu, tekeekö perustulo sen muita vaihtoehtoja paremmin.

Jos olen ymmärtänyt oikein, sinun ihannemaailmassasi yksilö myy työtään hinnalla, joka määräytyy markkinoilla työn tuottavuuden mukaan. Siten kuka tahansa voi vaikuttaa tulotasoonsa, kunhan vain työskentelee enemmän tai tehokkaammin. Erityisosaamisen hinta on luonnollisesti

korkeampi kuin sellaisten töiden, joista useimmat suoriutuvat. Näin tuloerot ovat seurausta kunkin kyvyistä ja motivaatiosta, siis mitä oikeudenmukaisin tapa jakaa työstä syntyvää vaurautta.

Oikeasti kaikki tämä puhe työn tuottavuuden mukaan määräytyvistä palkoista on bluffia. Palkkojen tason määrää ennen kaikkea työvoiman kysynnän ja tarjonnan suhde, joka puolestaan on usean rakenteellisen tekijän ja taloudellisten suhdanteiden summa, siis mitä suurimmassa määrin yksilön vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Siten palkkataso on ensisijaisesti yhteisöllinen muuttuja. Jälleen uusliberaalin *homo economicuksen* liikkumavara jää puhtaassa markkinataloudessa verraten kapeaksi.

Teoriasi toinen ongelma on, että tuottavuutta laskettaessa ei koko arvonmuodostusketjua koskaan huomioida. Kaikenlainen (usein naisten tekemä) hoiva-, huolto- ja koulutustyö luetaan vähempiarvoiseksi tukitoiminnaksi tai unohdetaan kokonaan. Tällä tavoin saadaan laskutoimitus, jonka tuloksena tavaroita valmistava yksityinen sektori vaikuttaa ”korkean tuottavuuden” työltä, kun taas ihmisiä valmistava julkinen sektori koostuu ”matalan tuottavuuden” aloista. Tämä puolestaan oikeuttaa palkkaerot.

Jos tietyn yksilön kykyjen tuottama arvonlisäys voitaisiinkin jossakin poikkeustilanteessa eristää ja hinnoitella, seuraava kysymys kuuluisi, kuinka oikeudenmukaista on palkita geneettisten arpajaisten voittajia, tai niitä, jotka ovat saaneet kouluttautua muita pitemmälle. Eikö tällä tavoin etuoikeutettujen velka yhteisölle pikemminkin ole muita suurempi, jolloin heiltä myös voidaan odottaa samalla korvauksella muita enemmän?

Työn tuottavuuslaskelmat peittävät enemmän kuin paljastavat yhteiskunnallisen tulonjaon syntyprosessista. Monesti ne myös piilottavat työn ekologisia ja yhteisöllisiä kustannuksia. Esimerkiksi kyvykäs veroneuvoja tulee yhteiskunnalle hyvin kalliiksi auttaessaan asiakkaitaan sijoittamaan varallisuuttaan siten, että verorasitus muodostuisi mahdollisimman pieneksi. Silti veroneuvojat ansaitsevat paremmin kuin vaikkapa opettajat, joiden työ tuottaa pelkkää plussaa.

Ei siis ole totta, että palkat määräytyisivät markkinoilla työn tuottavuuden tai työntekijän ahkeruuden mukaan. Tuottavuuslaskelmat ovat hyödyllisiä, kun verrataan tarkasti rajattuja tuotantoprosessin osia, mutta niiden ulottaminen laajemmalle yhteiskunnallisten arvonmuodostusprosessien vertailuun on yhtä pätevää kuin homeopatia – se saattaa toimia, jos oikein uskoo, mutta tieteellisiä perusteita sille ei ole. Nykyisillä palkkaeroilla on kaiken kaikkiaan hyvin vähän yhteyttä siihen, minkä verran vaurautta kukin meistä työtunneillaan synnyttää.

Muutenkin koko palkkojen ja tukien järjestelmä on kaoottinen ja epäreilu. Ristiriitaisten intressien ja sattuman lapsena se ei oikeastaan noudata mitään rationaliteettia, oikeudenmukaisuudesta nyt puhumattakaan. Jos siis perustuloon liittyykin pelkoja ansiottomien etujen nauttimisesta, tilanne tuskin ainakaan pahenisi verrattuna nykyisiin jakojärjestelmiimme.

Mikä sitten olisi parempi tapa jakaa yhdessä kerättyä vaurautta? Jos te oikeistossa otatte pohjaksi kunkin

kykyjen (ja omistusten) tuottavuuden, me vasemmistossa taas korostamme ihmisten tarpeita. Yhtä mieltä olemme ehkä siitä, että kunkin ahkeruudella tulisi myös olla merkitystä.

Yleiseen ja yhtäläiseen perustuloon sekä sen päälle kertyviin palkkatuloihin nojaava malli ei ehkä olisi universumin paras tulonjakojärjestelmä, mutta kylläkin pitkä harppaus sitä kohti. Perustulo takaisi kaikille minimitoimeentulon, elämäntilanteesta ja voimavaroista riippumatta. Ansiotulot puolestaan palkitsisivat heteronomiseen työhön uhratusta ajasta.[35]

Minulle tärkeä argumentti perustulon puolesta on, että se sallisi heikkojen ehtojen töistä kieltäytymisen, siis käytännössä toimisi uudenlaisena lakkoaseena pienten työpaikkojen ja sirpaloituneen työvoiman olosuhteissa. Siten se voisi olla suuri edistysaskel ammattiyhdistysliikkeelle. Vaikka perustulo haastaisi nykyistä, tehdastyöpaikkojen maailmaan luotua liittorakennetta, pienellä organisaatiopäivityksellä se voisi johtaa ammattiyhdistystoiminnan uuteen kukoistukseen.

Tätä visiota vasten olin kieltämättä hämmentynyt, kun kuulin sinunkin kannattavan perustuloa ja vielä lähes päinvastaisilla perusteilla: että se helpottaisi huonosti palkattujen töiden vastaanottamista ja siten tavallaan siirtäisi osan yritysten työvoimakustannuksista valtion maksettavaksi. Siinä missä minä siis ajattelen perustulon pakottavan yritykset tarjoamaan parempia työehtoja, sinä uskot sen päinvastoin suostuttelevan ihmisiä paskaduuneihin.

Kumpi meistä arvioi pieleen, vai voivatko nämä toteutua samanaikaisesti?

Totta puhuen, minä en tiedä. Ja luulen, että ei kukaan muukaan. Koska perustuloa ei ole kokeiltu Suomeen verrannollisissa oloissa, emme voi sanoa mitään varmaa.

Kummallekin ennusteelle on painavia perusteita: Nykyiset matalapalkkatyöt kiinnostavat maahanmuuttajia nimenomaan siksi, että muualta tulleiden on pakko ottaa vastaan mitä työtä tahansa, toisin kuin perusturvasta nauttivien suomalaisten. Tämä puhuu sen oletukseni puolesta, että vasta turvattu toimeentulo (joka joskus kauan sitten saattoi toteutua myös työvoiman tarjontaa korkeammalla kysynnällä) saa ihmiset vaatimaan kohtuullisia työehtoja. Silloin ei ole enää pakko suostua mihin tahansa. Toisaalta opiskelijoiden korkea työssäkäyntiaste tukee sinun arviotasi, jonka mukaan byrokratian purkaminen motivoi ihmisiä keikkatöihin huonoillakin ehdoilla. Opintorahan ja palkkatulojen yhteensovittaminenhan tapahtuu hieman samalla tavoin kuin esillä olleissa perustulomalleissa tehtäisiin.

Vaikutusten kannalta oleellista on ainakin perustulon taso. Minustakin on hyvä, jos tilapäistöiden vastaanottaminen helpottuu, kunhan viimesijainen toimeentulo ei ole siitä kiinni. Jotta tämä toteutuisi, pitäisi perustulon kuitenkin olla huomattavasti esimerkiksi Soininvaaran esittämää mallia[36] korkeampi, vähintään nykyisten sosiaalietuuksien tasolla.

Leikkaustoipilaana minulla on ollut aikaa pohdiskella kaikenlaista, varsinkin sinua ja kirjeenvaihtoamme. Aika paljon olen miettinyt perustuloakin, ja sitä, miten sen puolesta kampanjointini on oikeastaan etuoikeutettujen

keskinäistä jakopolitiikkaa. Suurin osa maailman väestöstä elää pienemmillä palkkatuloilla kuin suomalainen toimeentulotukiasiakas. Se ei tee perustulosta yhtään huonompaa hanketta, mutta välillä on terveellistä muistaa asioiden suhteellisuus.

Perustulokeskustelussa toistuu antiikin Roomasta tuttu kaava, jossa vallanpitäjät kuuntelevat herkemmin itseään lähellä olevia köyhiä. Äänioikeutetuille Rooman kansalaisuus tarjosi aikanaan etuoikeuksia – kuuluisien leivän ja sirkushuvien lisäksi myös esimerkiksi juridista suojaa. Näihin ei valloitettujen alueiden asukkailla ollut jakoa. Samalla tavoin oman aikamme köyhät ovat sitä vauraampia, mitä lähempänä valtaa ja rahaa he sattuvat syntymään.

Tänään maapallon ylle on kudottu punaisten mattojen verkko, jonka solmukohtina toimivat lentokentät ja suurkaupunkien eliittialueet. Sosiaaliturvan tasoon ja työtunnin hintaan vaikuttaa muiden seikkojen lisäksi se, kuinka lähellä näitä vallan keskuksia ollaan. Esimerkiksi valkoiseen diplomaattiperheeseen palkattu sisäkkö ansaitsee Myanmarissa tuplasti paikalliseen palkkatasoon nähden. Suomessa työttömyysturva voi olla korkeampi kuin 14-tuntisia päiviä tekevän teollisuustyöläisen palkka Kiinassa.

Sinä astelet tottuneesti näitä rahan verisuonia pitkin. Ja myönnettävä on, että samaa joukkoa olen nykyään minäkin, vaikka pitkään kävin punaisilla matoilla vain imurin ja pölyharjan kanssa. Tämä vaikuttaa väistämättä tapaan, jolla me hahmotamme maailmaa, sillä yleensä ihmisten mielipiteet muodostuvat järkeilyn ja omakohtaisten kokemusten summana.

Etuoikeutettu voi tietenkin tehdä asemallaan hyviä ja viisaita asioita. Monet vasemmistoteoreetikot ja -taiteilijat ovatkin tulleet yhteiskuntansa eliitistä. Läheskään aina niin ei kuitenkaan käy. Sanon suoraan, että minulle perustulo on enemmän kuin sosiaaliturvauudistus. Se on radikaali projekti, jolta on lupa odottaa niin laajoja yhteiskunnallisia muutoksia, että niiden ennakointi on mahdotonta.

Sinun,

Helsingissä 29.4.2013

Hei,

nyt on tiedossa touhukas viikko. Huomiselle on kalenteriin merkitty kuvauskeikka, sillä *Image* on päättänyt tukea tasa-arvoista avioliittolakia julkkisten pusukuvilla. Olen vähän kauhuissani, poliitikon työ kun ei mitenkään valmista suutelemaan kameran edessä, mitä nyt ehkä vauvoja ja koiranpentuja – mutta hyvän asian vuoksi ja niin edelleen, kyllä sinä tiedät.

Keskiviikkona pidän tietysti vappupuheita. Ja perjantaina tapaan sinut.

Et taida aavistaa, miten kovasti nykyään odotan tapaamisiamme. Niistä on tullut jonkinlainen ajanlaskuni perusyksikkö, asiat eivät enää tapahdu ”alkukesästä” tai ”maaliskuussa”, vaan joitakin päiviä ennen illallistamme tai hieman kahvituokiomme jälkeen. Aika tihenee, kun tapaamme tai saan kirjeen sinulta. Sitten se jälleen harvenee verkkaisiksi odotuksen viikoiksi.

Ja mitä korkeammalle arvostan hetkiä kanssasi, sitä vähemmän luotan sosiaalisiin taitoihini. Vaikka niin huolella suunnittelen kohtaamisiamme mielessäni, menee jokin aina pieleen. Henkevistä nokkeluuksistani kuoriutuu kömpelöitä töksähdyksiä ja jokaisen hiljaisuuden kohdalla pelkään kyllästyttäväni sinua.

Kun maaliskuun lobbauslounaalla pyysit viereesi istumaan, jäin sittenkin kauemmaksi, koska viattomasta on äkkiä tullut vaikeaa ja merkityksellistä. Enkä yksin minä tee niin. Pari viikkoa tuon lounaan jälkeen tapasimme seminaarissa, ja huomasin, kuinka emmit tyhjää tuolia vieressäni, mutta valitsit kuitenkin paikan taaempaa (turha kiistää, tietysti näin sen!).

Ja jossain konferenssisalin nurkassa naukui se kissa, jota varomme laskemasta pöydälle.

Vaan tehkäämme kuten ennenkin, keskitytään helpompiin aiheisiin, niin kuin nyt vaikka tämä hyvinvointivaltio ja sen vaihtoehdot. Teesini siis kuuluu, että työ voi kyllä olla inhimillisen onnen ehto, mutta silloin työllä on ymmärrettävä paljon muutakin kuin palkkatyötä. Me roikumme palkkatyössä siksi, että yhteiskuntamme on suunniteltu siitä käsin. Se on kuin jyrkänteen reuna: sen pelastava kivi on samanaikaisesti putous, jota koetamme välttää.

Kun puhun palkkatyöyhteiskunnasta, tarkoitan sillä ilmiötä, jossa yhteiskunnallisen päätöksenteon taustalla kummittelee koko ajan kauemmaksi todellisuudesta etääntyvä myytti vakaiden palkkatöiden määräävästä asemasta työmarkkinoilla.

Palkkatyöyhteiskunta rakennettiin aikanaan kansalle, joka valmistuu koulusta suoraan vakituiseen työsuhteeseen, perustaa heteroperheen, maksaa asuntolainaa suurimman osan aikuisikäänsä sekä kuntoilee vähemmän ja juo enemmän kuin asiantuntijat suosittelevat. Verotus,

sosiaaliturva, pankkijärjestelmä ja koulutus ovat kaikki mitoitettu tämän normikansalaisen tarpeisiin.

Suunnitelma on aukoton, lukuun ottamatta yhtä kiusallista seikkaa: todellisuudessa yhä harvempi meistä elää normielämää. Palkkatyöyhteiskunta on jo aikaa sitten osoittautunut kehnoksi tavaksi järjestää asiat. Töiden sirpaleilla elävälle prekaarille palkkatyöolettamaan perustuva sosiaaliturvabyrokratia näyttäytyy suorastaan käsittämättömänä ajan ja voimavarojen tuhlauksena.

Muutama vuosi sitten, kun toimin vielä tutkija-toimittajana, jouduin kerran hakemaan sairaspäivärahaa. Muiden liitteiden lisäksi hakemukseen vaadittiin paperia kaikilta niiltä työnantajilta, joilta olin saanut palkkatuloja viimeisen puolen vuoden aikana. Helppo juttu, jos satut olemaan vakityössä. Paljon haasteellisempaa, kun työnantajia on useita, minun tapauksessani yhdeksän. Toki sain lopulta rahani (yhteensä alle 300 euroa kahden viikon työkyvyttömyysjaksolta), mutta epäilen vahvasti, että moni muu luovuttaa kesken.

Palkkatyöoletus synnyttää mitä hullunkurisimpia lokerointeja. Esimerkiksi lähes jokaisesta Suomen kunnasta löytyy julkisin varoin ylläpidetty työpaja, jossa hoidetaan alueen kierrätyskeskusta, korjataan vanhaa tavaraa ja tehdään pieniä tilaustöitä. Koska kyse on kuitenkin työvoimapoliittisesta aktivoinnista, toimintaan saa osallistua vain TE-toimiston lähetteellä. Muut köyhät, syrjäytetyt, vaihtoehtoeläjät tai muuten kädentaidoista kiinnostuneet käännytetään tylysti ovelta.

Toisenlaisessa maailmassa nämä yhteiset tilat ja koneet olisivat kirjastojen tapaan kaikkien käytössä. Samalla

päästäisiin eroon häpeäleimasta, jonka vuoksi monet työttömät vierastavat pajoja. Nykyistä erottelupolitiikkaa ei kuitenkaan voida purkaa, koska se johtaisi taustaideologian kyseenalaistumiseen. Suhteemme palkkatyöhön määrää paikkamme yhteiskunnassa ja sillä sipuli.

Luottolaitokset ovat jo hoksanneet työmarkkinoiden muuttuneen. Niinpä pankkipalveluita on muokattu siten, että nykyään asuntolainan ja luottokortin voi saada ilman vakituista työsuhdetta. Se onkin onni, sillä monille prekaareille Visa on tärkeä tapa tasapainottaa ennakoimattomasti aaltoilevaa tulovirtaa.

Nyt vain odotellaan, että poliittinen järjestelmämme ymmärtäisi saman.

Viime kirjeessäsi kysyit vaihtoehtoani. Vastaukseni viipyminen ei johdu neuvottomuudesta, vaan aiheen laajuudesta. Ei ole helppoa maalata näkyviin yhteiskuntaa, jonka keskeiset peruspilarit olisivat aivan muuta kuin mihin olemme tottuneet.

Perinteisen vasemmistolaisen jakopolitiikan voi tiivistää seuraavasti: rahat tulee kerätä progressiivisella verotuksella ja käyttää tulonsiirtoihin ja maksuttomiin julkisiin palveluihin. Yksilöihin kohdistuvaa verotaakkaa kevennetään valtio-omisteisten yhtiöiden tuotolla.

Tähän ei minulla ole hirveästi lisättävää. Uuden ja vanhan vasemmiston erot tulevat paremmin esiin vasta näiden periaatteiden käytännön soveltamisessa. Avaan silti hieman.

Usein teikäläisten kuulee ihmettelevän, mihin tarvitaan verovaroin tuotettuja palveluja, ainakaan nykyisessä

laajuudessa Miksei hyväntekeväisyys riitä sosiaaliturvan perustaksi, kuten tiukimmat oikeistoliberaalit – et sinä – esittävät?

Koska sitä kokeiltiin pari tuhatta vuotta eikä se toiminut. Pienten verojen yhteiskunnat ovat liian usein suuren inhimillisen kärsimyksen tyyssijoja. Kyse ei ole ihmisten haluttomuudesta lahjoittaa, anteliaisuutta voidaan aina herätellä uskonnollisella tai sosiaalisella painostuksella. Kyse on siitä, että varakkaiden auttamishalu tuppaa suuntautumaan tavalla, joka ei palvele yhteiskunnan kokonaishyvinvointia.

Tutustuin ilmiöön omakohtaisesti lapseni sairastumisen yhteydessä. Pitkäaikaissairaiden lasten osastolle oli lahjoitettu ilahduttavasti tavaraa ja muutaman kuukauden ikäisellä pojallanikin oli yksityishuoneessaan televisio, videot ja CD-soitin. Samaan aikaan nuorten psykiatrisella osastolla virikkeet kuitenkin jäivät rikkinäiseen pöytäjääkiekkoon. Kukapa järjestäisi keräystä päihdeongelmaiselle viiltelijälle, kun tarjolla on söpöjä syöpälapsia.

Tästä syystä en ole hirveän innostunut ehdotuksestasi, että ihmiset voisivat korvamerkitä osan veroistaan valitsemaansa tarkoitukseen. Se tosiaan saattaisi auttaa hahmottamaan verojen merkitystä, mutta olisi samalla askel kohti lompakolla äänestämistä, josta olemme kiistelleet aiemminkin. Paljon veroja maksavat määräisivät yhteisistä varoista suuremmalla painoarvolla kuin nykyisessä järjestelmässä, jossa budjeteista päättävät yleisellä ja yhtäläisellä vaalilla valitut edustajat.

Sinusta se olisi maksajan oikeus. Minusta se on taantumusta.

Päätöksentekotavalla on merkitystä siksikin, että verotus on paitsi varainkeruuta, myös poliittisen ohjauksen väline. Verotuksen tehtävänä on lievittää sosiaalisia ja ekologisia ongelmia sinun kapitalismisi saatanallisessa myllyssä.[37] Veroilla tasataan tuloeroja ja vero on tehokas tapa saattaa yritykset vastuuseen sellaisista ulkoiskustannuksista, joissa ympäristölle koituva haitta edellyttää laajempia yhteiskunnallisia toimia.

Jo aiemmissa kirjeissä olen selittänyt, miksi minun täydellisessä maailmassani tulonsiirrot järjestettäisiin ensisijaisesti perustulon kautta. Sillä päästäisiin eroon kannustinloukuista, kyttäysbyrokratiasta ja ennen kaikkea siitä pelon ilmapiiristä, jota nykysysteemin mielivaltaisuus tuottaa.

Riittävä perusturvan taso riippuu yleisen hintatason lisäksi siitä, kuinka kattavasti ja mihin hintaan peruspalvelut ovat ihmisten saatavilla. Siksi näitä kahta ei voi tarkastella erillään. Jos sellaiset kaikkien tarvitsemat toiminnot kuin koulutus, liikkuminen tai terveydenhoito on järjestetty yksityiseltä pohjalta, nousee välttämättömän kuukausitulon määrä huomattavasti korkeammaksi kuin vahvojen julkisten palveluiden maissa.

Vaikka olen arvostellut ihmisten arkitoimintojen ammatillistamista palkka- ja asiakassuhteisiin, kannatan julkisia peruspalveluja. Mahdollisimman lähellä, laadukkaina ja ilman käyttömaksuja. Verovaroin järjestetyt julkiset palvelut ovat osoittautuneet tehokkaimmaksi tavaksi järjestää sellaista turvaa ja elämänlaatua, jonka hankkiminen yksityisenä tulisi järjettömän kalliiksi ja jonka

hoitaminen puhtaasti epävirallisilla verkostoilla taas vaatii kohtuuttomia uhrauksia, etenkin naisilta.

Vaikka suomalaiset hyvinvointipalvelut pärjäävät kansainvälisissä vertailuissa hyvin, ei ainainen marmatuksesi niiden toimimattomuudesta ole täysin vailla pohjaa. Monissa kunnissa terveydenhoito, peruskoulu ja sosiaalitoimi kärsivät kroonisesta alibudjetoinnista. Vielä lannistavampia ovat tapaukset, joissa rahoitus on kohdallaan, mutta homma tökkii huonon organisoinnin vuoksi.

Äskettäin luin palvelukoti Huhtaanhovista, jossa ryhdyttiin perkaamaan asukkaille vuosien mittaan kertyneitä lääkemääräyksiä. Kokonaiskartoituksen seurauksena laitoksen vuosittaiset lääkekulut pienenivät tuhansia euroja ja asukkaiden vointi parani selvästi.[38] Vaikka ylilääkitsemisestä on puhuttu jo vuosia ja siihen puuttuminen on helppoa, vain harva vanhus pääsee vastaavaan lääkepäivitykseen. On harmillista, että yksinkertaiset parannukset leviävät julkisella sektorilla toisinaan niin äärettömän hitaasti.

Toivoakseni olet kuitenkin liian fiksu ehdottamaan edes viran puolesta ulkoistamista ratkaisuksi julkisen sektorin tehokkuusongelmiin. Ei ole olemassa näyttöä, että liiketoimintaperiaatteella syntyisi parempaa, tehokkaammin tai halvemmalla. Hyviä ja huonoja esimerkkejä löytyy kaikista muodoista, niin yrityksistä, järjestöistä kuin julkiselta puoleltakin.

Itse lähtisinkin purkamaan kerää palkkatyönormista, jälleen kerran. Palveluissa sen vaikutus näkyy esimerkiksi oikeuksien sitomisessa kotikuntaan, siinä oletuksessa, että normikansalainen asuu työpaikkansa lähellä ja liikkuu

kotikulmiltaan korkeintaan lomalla. Työkeikkojen perässä ympäri Suomea viilettävälle prekaarille voi lääkärissä käynti olla haasteellista.[39] Eroperheissä taas murehditaan hoitojärjestelyjä, kun lapsella on kaksi kotia, mutta vain toisessa kotikuntaoikeuden tarjoama päivähoitopaikka.

Kaikkein heikoimmilla ovat tietenkin ne, joilta kotikunta puuttuu kokonaan. Palkkatyöyhteiskunnan ideaalimallissa heitä ei ole olemassa, ja niinpä esimerkiksi paperittoman naisen on vaikea saada Suomessa HIV-testiä, vaikka se saattaisi pelastaa syntymättömän lapsen hengen. Se on julmaa, mutta myös tyhmää, sillä ilman lääkäripalveluja jäävät siirtolaiset ovat terveysriski kantaväestöllekin.

Paikallaan pysyvän väestön oletukselle luotiin aikanaan myös peruskoulu eikä se siksi tavoita kiertelevien bulgarialaisten ja romanialaisten perheiden lapsia. Jälleen kerran kyse on ihmisistä ja elämäntavoista, joita ei palveluja suunniteltaessa yksinkertaisesti osattu huomioida, koska heitä ei tuolloin ollut.

Näistä syistä, tässä todellisuudessa olisi julkiset palvelut järjestettävä siten, että niiden piiriin pääsisi kuka tahansa, viralliseen asuinpaikkaan katsomatta. Tällä tavoin palveluista tulisi osa yhteisvarantoja, joilla lisätään ihmisten autonomiaa ja lasketaan arjen kustannuksia.[40]

Julkisten palvelujen lisäksi jokapäiväistä elämäämme helpottavat monet sellaiset yhteisvarannot, jotka vaativat verovaroja tai viranomaistoimia hyvin vähän, esimerkiksi jokamiehen oikeudet. Näitä yhtäläisesti ihmisten käytössä olevia resursseja me aktivistit nimitämme *commonseiksi.* Luonnon tarjoamien lahjojen lisäksi niihin voidaan lukea

erilaisia ihmistyöllä syntyneitä resursseja, kuten kieli tai avoimet langattomat verkot. Wikipedia puolestaan on hieno esimerkki siitä, miten yhteisvarannon tuottamiseen voi osallistua tuhansia ihmisiä ympäri maailmaa, jopa ilman perinteistä järjestäytymistä.

Kaikkia edellä lueteltuja esimerkkejä yhdistää rajaamaton käyttäjäkunta, maksuttomuus ja se, että niitä hyödyntämällä voi arjesta selvitä pikkuisen halvemmalla.

Nyt sinä huomautat, että kovin usein yhteisomistus on sama kuin omistajan puuttuminen, mikä väistämättä johtaa laiminlyöntiin. Kun maa ei kuulu kenellekään, ei kukaan kanna vastuuta sen hoidosta tai tehokkaasta hyödyntämisestä.

Tähän vastaan, että näitä tapauksia tiedän minäkin eikä ilmiöön pidä suhtautua yliolkaisesti. Silti se ei ole koko totuus. Muun muassa talousnobelisti Elinor Ostromin tuotanto vilisee esimerkkejä, joissa yhteisomistusta on hallinnoitu aivan yhtä tehokkaasti kuin yksityistäkin. Siksi edes viisi kapitalismin vuosisataa eivät ole onnistuneet yksityistämään kaikkea, vaan joka puolella maailmaa ihmiset rakentavat edelleen arkeaan myös yhteisvarantojen kautta.

Tässäkään tehokkuus ei ole kiinni omistusmuodosta, vaan asioiden järjestämisen tavasta. Olen tainnut joskus aikaisemminkin ylistää sinulle akateemisen maailman mallia, jossa yksilöiden eduntavoittelu on onnistuttu kytkemään yhteisen tietovarannon kasvattamiseen. Tutkija voi edetä urallaan vain, jos hänen tutkimuksiaan luetaan ja siteerataan. Koska raha ja virat jaetaan suhteessa akateemisiin meriitteihin, yliopistoväki luovuttaa työnsä

mielellään muiden hyödynnettäväksi, kunhan lähde mainitaan. Siten myöskään tekijänoikeudet eivät ole sellainen ongelma kuin kulttuurialoilla, joissa samaan tapaan tuotetaan rajattomasti kopioitavissa olevaa informaatiota, mutta tekijöiden ansiot riippuvat suoremmin myyntituloista.

Usein yhteisvarantoja perustellaan arjen helpottumisella, tai sillä, että ihmisten työn tuloksena syntynyt vauraus tulisi hyödynnettyä mahdollisimman tehokkaasti. Minulle ne ovat kuitenkin myös kapitalismin vastavoimaa. Niiden avulla voidaan murtaa logiikkaa, jossa inhimillinen toiminta arvotetaan rahalla ja kytketään palvelemaan pääoman kasautumista. Työ yhteisvarantojen suojelemiseksi ja laajentamiseksi on tällöin mitä konkreettisinta vallankumoustyötä. Yliopiston periaate tiedon avoimuudesta on nykymaailmassa radikaalia järjestelmäkritiikkiä ja pyrkimykset akateemisen tiedon salaamiseen – esimerkiksi yritysmaailman intressien vuoksi – ovat lähtökohtaisesti ristiriidassa vasemmistolaisen maailmankuvan kanssa.

Tällä hetkellä kiinnostavin esimerkki yhteisvarantojen voimasta on – monen punavihreänkin yllätykseksi – pornoteollisuus. Viimeisen kymmenen vuoden aikana ihmisten halu tehdä amatööripornoa ja netin mahdollisuudet näiden tuotosten jakamiseen ovat syöneet raskaasti aikuisviihdemarkkinoita ja kaataneet suuria yhtiöitä.[41] Valtava teollisuudenhaara on ahdistettu nurkkaan autonomisella työllä, ehkä ensimmäistä kertaa kapitalismin historiassa.

Tietenkään vakavassa poliittisessa keskustelussa ei ole sopivaa puhua pornosta. Silti kehottaisin seuraamaan

kehitystä tarkoin, sillä monesti seksiteollisuus pilotoi sellaisia innovaatioita, käytäntöjä ja teknologioita, jotka sittemmin leviävät muualle yhteiskuntaan. Voisiko tulevaisuudessa käydä vaikkapa niin, että kotitalouksien kiinnostus pienenergiatuotantoon haastaa suurten energiayhtiöiden imperiumin?

Kysymykset työstä ja sen tuottamasta vauraudesta piirtävät edelleen kaikkein perustavimman jakolinjan oikeiston ja vasemmiston välille, meidän välillemme. Siksi siinä on ollut aihetta moneen pitkään kirjeeseen.

Vielä haluan sanoa, että omasta mielestäni ero ei edes jää tähän. Keskustelut perustulosta ja yhteisvarannoista ovat nimittäin samalla keskustelua ihmisen perusolemuksesta. Ihmisluonnosta ei kiistellä yksistään taiteilijoiden tai filosofien baaripöydissä, vaan myös silloin, kun linjataan työvoima-, vero- tai hyvinvointipolitiikkaa.

Sinun joukoissasi ollaan kaiketi sitä mieltä, että ken ei työtä tee, sen ei leipää pidä syömän. Ajattelette, että ihmisen on ansaittava yhteiskunnan huolenpito omalla käytöksellään, että sosiaaliturvan tulisi olla vastikkeellista ja että terveyspalveluihinkin olisi hyvä saada jonkinlaisia elämäntapavelvoitteita.

Me vasemmistossa taas uskomme, että tiukka kontrolli- ja rankaisupolitiikka ennemminkin sulkee ulos kuin motivoi toimimaan yhteisön hyväksi. Ihmiset oppivat huolehtimaan toisistaan vasta kun saavat itse huolenpitoa.

Suomi on pieni maa. Vaikka teitä oikeistolaisia pitäisi vaalitulosten valossa olla tuhka tiheässä, on ollut vaikea

löytää ketään, joka suostuisi avaamaan tätä minulle vierasta ajatusmaailmaa.

Siksi olen ollut tavattoman iloinen kirjeenvaihdostamme. Minulle olet samanaikaisesti tutkimusmatka vieraaseen kulttuuriin ja se kasvava itseymmärrys, joka antropologisista retkistä parhaimmillaan saa.

Toivon, että voin tarjota sinulle saman.

Perjantaita jo odottaen,

Anna-Sofia

VALTA

Helsingissä 24.5.2013

Hei,

heti alkuun haluan korjata eilisiä sanomisiani: kun puhuin illallisella suurieleisesti ”meistä vasemmistosta”, tarkoitin sillä oikeastaan melko rajattua joukkoa, lähinnä itseäni ja ystäviäni. Tämän toveripiirin ajatusten ja elämäntavan yleistäminen vasemmistoon on ehdottomasti harhaanjohtavaa.

Vasemmistolaiseksi itsensä mieltävät ihmiset kyllä allekirjoittavat joukon yhteisiä periaatteita, mutta näiden käytännön soveltamisesta ollaan säännönmukaisesti vähintään kahta mieltä. Niinpä osa tovereistani vastustaa perustuloa aivan yhtä intohimoisesti kuin minä sitä kannatan, ja useampi vaatii lisää palkkatyötä kuin puhuu palkkatyön vieraannuttavasta vaikutuksesta. Jopa tasa-arvoisen avioliittolain kaltaiset yksityiskohdat jakavat kenttää: osa kannattaa samaa sukupuolta olevien oikeutta avioliittoon, toiset pitävät sitä avioliittoinstituution halveksuntana ja kolmannet ovat sitä mieltä, että koko avioliitto patriarkaalisena instituutiona tulisi pikimmiten lakkauttaa. Osa porukasta kieltäytyy ylipäätään ottamasta kantaa asiaan, koska pitää koko kysymystä turhanpäiväisenä.

Oikeastaan vasemmistoa yhdistääkin vankimmin juuri tällainen jatkuva sisäinen punnerrus sekä vakaumus

siitä, että kentän moniäänisyys ja ajoittainen eripuraisuuskin ovat myönteisiä ja tavoiteltavia asioita. (Pois lukien tietenkin ne toverit, jotka ovat jyrkästi yksiäänisyyden kannalla.) Tavallaan koko vasemmistolainen liike perustuu kyseenalaistamisen eetokselle eikä siksi ole olemassa mitään eheää vasemmistoaatetta, johon voisin ongelmitta ankkuroida omat mielipiteeni. Ideologia on meille monimutkaisempi ja olennaisempi kysymys kuin suurissa puolueissa myös siksi, että vasemmistoliittoon tullaan vakaumuksellisista syistä. Suuriin puolueisiin eksyy aina myös opportunisteja, mutta kukaan ei ole niin hölmö, että tulisi meille uraa luomaan.

Sama aatteellinen poreilu pätee ehkä kaikkiin yhteisöihin, joiden itseymmärryksessä korostuu vallitsevan järjestelmän kritiikki. Yhtä lailla feminismistä tai ympäristöliikkeestä on haasteellista tislata näkyviin ydintä, jonka edes enemmistö allekirjoittaisi. Tiukimmillaan yksimielisyys voidaan mieltää jopa häiriötilana tai ainakin oireena sisäisen dynaamisuuden katoamisesta.

Suomalaisessa puoluekentässä vasemmistoliiton kannattaja erottuu kuitenkin selvästi, ei vain valtavirrasta poikkeavien mielipiteittensä vuoksi, vaan käsityksissään politiikasta ja sen tekemisen tavoista yleisemmin.[42] Vasemmistolainen – ja nyt viimeistään on välttämätöntä sulkea demarit tämän käsitteen ulkopuolelle – on esimerkiksi muita taipuvaisempi mieltämään kaikenlaisen ulkoparlamentaarisen toiminnan, jopa kansalaistottelemattomuuden, oleelliseksi osaksi politiikan tekoa.

Vasemmistolainen saattaa myös ajatella, että politiikka ei ole vain sitä varten perustettujen valtioelinten

ja yhdistysten asia, vaan läsnä kaikkialla, missä ihminen kohtaa toisen: teatterissa, päiväkodissa tai vaikka rakennustyömaalla. Vaatimukset politiikan pitämiseksi pois joltakin elämän sektorilta hän tulkitsee pyrkimyksinä poliittisen vallan piilottamiseen. Tämä tietysti johtuu siitäkin, että asioiden politisointia paheksutaan yleensä vain silloin, kun asiaintila joutuu arvostelun kohteeksi, mikä Suomen olosuhteissa tavallisesti tarkoittaa vasemmistolaisen näkökulman esittämistä. Vallitsevaa järjestystä tukeva toiminta nähdään helpommin epäpoliittisena.

Tässä nyt siis yritän sanoa, että kirjoitan sinulle ensisijaisesti yksilönä, en jonkin ideologian tai puolueen virallisena edustajana. Toivon, että näin olet osannut minua myös lukea. Ja lopulta voi olla niinkin, että yhden vasemmistolaisen henkilökohtaiset pohdinnat avaavat aatetta enemmän kuin koko järjestökoneiston läpi mankeloitu puolueohjelma.

Oikeistossa suhtautuminen ideologiaan tuntuu olevan hyvin erilainen. Paljon useammin kuin mainintaa ”oikeistolaisista arvoista” kuulen teidän puhuvan ”yhteisestä” tai ”kansallisesta” edusta, vaikka niillä oikeastaan tarkoitettaisiin aika lailla samaa asiaa.

Aina silloin minusta tuntuu, että me emme pelaa vain eri joukkueissa, vaan kokonaan eri lajeja. Minun yhteisöni ei nimittäin muodostu heistä, joiden passissa lukee Suomi Finland, vaan tavallisista ihmisistä ympäri maailman. Enkä minä useinkaan pysty näkemään, miten oikeiston kansallisen edun nimissä ajamat hankkeet hyödyttäisivät minun väkeäni, edes niitä suomalaisia.

Nyt sinä hymähdät ja sanot, että luokathan katosivat jo. Ei muuten pidä paikkaansa.

Samaan aikaan kun etuoikeutettujen luokka julistaa meidän kaikkien olevan yhtä suurta keskiluokkaa, se palkkaa köyhiä ihmisiä kasvattamaan ja valmistamaan itselleen lähiruokaa, pesemään älyvaatteitaan, korjaamaan kesähuvilan reistailevaa lattialämmitystä ja leipomaan lastensa kanssa porkkanasämpylöitä – siis suorittamaan kaikkia niitä palveluksia, joita piiat ja käsityöläiset tekivät jo vuosisatoja sitten.

Luokkien häviämisestä ei tässä kuviossa kerro mikään. Pikemminkin näyttää siltä, että sosiaaliturvan ja hyvinvointipalvelujen katveeseen jäävän siirtolaisuuden myötä luokkaerot sen kuin lavenevat. Samaan suuntaan viittaa sosiaalisen liikkuvuuden jähmettyminen.[43]

Sen verran syvänä avautuu luokkakuilu, etteivät heiveröiset ihanteemme ihmisen vapaudesta toistaiseksi jaksa kurkottaa sen yli. Uskoitpa sinä luokkiin tai et, meidän välimatkaamme on vaikea kuvata ilman niitä. Ei taida olla sellaista paikkaa, jossa esimerkiksi me kaksi voisimme yhtä aikaa tuntea olomme kotoisaksi. Kalleimmassakin koltussa minä tuoksun työväenluokkaiselta, samoin sinun yltäkylläisen kotitaustasi tunnistaa jo matkan päästä.

Vielä enemmän meitä painaa erilleen ideologinen juopa, aatteiden raskas vuosisatainen historia, sen nimissä kirjoitetut kirjat, lauletut laulut ja uhratut omaiset. Jo tämä ystävyytemme on monille käsittämätön ja väärä. Ajasta toiseen on eliitin miesten ja kansan naisten suhteisiin kiteytynyt kipeitä vallan, alistamisen ja luokkapetturuuden teemoja. Niiden merkitystä ei pidä vähätellä.

Nykyistä luokkarakennetta ei tietenkään voi ongelmitta palauttaa työväen kulttuuriperinteestä tuttuun jakoon työtä tekeviin ja toisten työllä eläviin. Sellaista maailmaa ei enää ole, jossa joutilaisuutta pidettiin ainoana herrasväelle sopivana elämänmuotona. Myös yläluokka tekee työtä, paikoin sitoutuneemmin kuin suorittavien alojen duunarit. Toki miellyttävämpiä töitä ja paremmalla palkalla, mutta kuitenkin.

Tukevamman otteen luokista saa sosialismin teoriasta tuttu jako omistaviin ja omistamattomiin. Elintason noususta huolimatta edelleen vain harva meistä omistaa tuotantovälineitä, jotka mahdollistavat toisen työstä syntyvän arvon kasaamisen. Aika haastaa kuitenkin tämänkin määritelmän: monilla kiistämättä eliittiin kuuluvilla ei ole suoraa omistussuhdetta tuotantoon, ja toisaalta eläkerahastojen kautta meissä kaikissa asuu hiven suursijoittajaa. Sitä paitsi puhtaasti talouteen nojaavat määritelmät ovat aina tavoittaneet heikosti luokkaerojen sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä.

Ei, luokka on enemmän kuin palkkatyön ja pääoman välinen ristiriita, jopa enemmän kuin henkilön tulotaso ja koulutustausta. Luokka on perustavalla tavalla ihmisten käyttäytymistä, identiteettiä ja sosiaalisia suhteita ohjaava rakenne. Vielä nykyäänkin se ennustaa melko hyvin, miten pukeudumme, mitä harrastamme, miten sisustamme kotimme ja millaista ruokaa syömme. Useimmiten se ennakoi myös arvoja, unelmia, terveydentilaa ja parinvalintaa.

Toki yksilöt voivat aina tehdä myös luokka-asemalleen epätyypillisiä ratkaisuja, mutta lopulta harvat tekevät. Vaikka luokkarajoja olisi vaikea määritellä, suurin osa

suomalaisista sijoittaa epäröimättä itsensä johonkin yhteiskuntaluokkaan. Tämä tietoisuus omasta paikasta muuttuu huomattavasti ulkoisia olosuhteita hitaammin. Matka yhteiskuntaluokasta toiseen saattaa viedä yhtä kauan kuin sopeutuminen uuteen kotimaahan – kansanedustajan palkkatasolla ja tohtorin koulutuksellani minä edelleen vierastan maailmaasi, jossa boheemius tarkoittaa kuohuviinilasillista ennen keskipäivää tai cappuccinoa hieman sen jälkeen.[44]

Kun muutama vuosi sitten kirjoitin Olkiluodon siirtotyöläisistä, ihastelivat toimittajat rohkeuttani asua parakissa puolalaisten siirtotyömiesten kanssa.[45] Paljon enemmän minä kuitenkin pelkään Pörssisäätiön coctailkutsuja tai esiintymistä yrittäjäkonferenssissa. Raksaduunarien kanssa pärjään aina, oli kieli ja kansallisuus mikä tahansa. Sen sijaan eliitin parissa olen kuin Stockkan kosmetiikkaosastolle eksynyt kameli: kömpelö, nuhruinen ja vailla suuntavaistoa. Vierauden tunne ei katoa edes silloin, kun huomaan rosoisuuteni herättävän luokkatovereissasi ihastusta.

Vaikka olen jo vuosia aterioinut valkoisilta pöytäliinoilta, tiukan paikan tullen hakeudun edelleen hämäriin kuppiloihin, joissa lattia on tahmea ja kahvi seissyt aamusta asti. Siellä istuu oma heimoni, lähiöstä toiseen sama tuttu univormu, vanuneet ale-farkut ja viinan murtama ääni.

Enkä edes kuvittele, että ymmärtäisit.

Luokkien lisäksi on myös muita hierarkkisia jakoja, jotka elävät ja voivat hyvin, vaikka niistä puhuminen tuntuu olevan sinulle kiusallista. Yhteiskunnallinen valta koostuu

limittäisistä dikotomioista: rikas–köyhä, mies–nainen, valkoihoinen–muu. Niissä toinen puoli osoittaa aina hyvää ja tavoiteltua, toinen viallista ja väheksyttyä.

Nämä jaot vaikuttavat meihin, toimintaamme ja ajatuksiimme joka ikinen päivä. Vaikka laki periaatteessa julistaa yhtäläistä kohtelua kaikille, todellisuudessa ihmisten oikeudet ja mahdollisuudet vaihtelevat paljon. Työväenluokkainen suomalaismies on monella tapaa altavastaaja, mutta kuitenkin etuoikeutettu suhteessa vaikkapa köyhään thaimaalaiseen maahanmuuttajanaiseen.

Minulle ihmisten eriarvoisuus on mitä ilmeisin tosiasia. Siksi olen usein miettinyt taipumustasi vältellä aihetta. Eikö mitään tästä mahdollisuuksien epätasa-arvosta tosiaan näy sinun maailmaasi saakka? Vai tulkitsetko sinä sen vain yksilöllisinä elämäntarinoina, toiset Jumalan armosta onnekkaampia kuin toiset? Maahanmuuttajat kansoittavat raskaita halpatyöammatteja ja köyhä sairastuu herkemmin kuin rikas, koska – koska mitä?

Vai ajatteletko, että eroista puhuminen manaa niitä esiin, ja siksi mieluummin vaikenet?

On paljon muutakin tähdellistä, mitä minä en ymmärrä. Niin kuin se, miten toisinaan unohdut minua katselemaan, kun luulet, etten huomaa. Tai miksi jäät tilaisuuden päätyttyä narikalle notkumaan, jotta voisit ikään kuin sattumalta poistua kanssani samaa matkaa. Miksi pysyttelet kuukaudesta toiseen lähelläni, mutta aina moitteettoman säädyllisen matkan päässä?

Kysyit minulta kerran, emmekö jo liiku vaarallisilla vesillä. ”Emme”, vastasin, ja koetin hymyillä arvokkaasti.

”Valitettavasti”, lisäsin hiljaa mielessäni, ja haluan uskoa, että niin teit sinäkin.

Niin, ei sinun tarvitse olla huolissasi. Kyllä minä ymmärrän, että kirjeenvaihtomme lähenee loppuaan, ja olen siitä kanssasi samaa mieltä.

Vielä ei kuitenkaan ole aika. Ei ihan vielä.

Sinun,

Jämsässä 21.6.2013

Hei,

terveiset tällä kertaa mökiltä. Jossain uusien perunoiden ja vanhan savusaunan välissä nousit mieleen, ja minun oli pakko karata laiturille kirjoittamaan.

Meillä ei ole omaa kesäpaikkaa, mutta onneksi sukulaiset kutsuvat silloin tällöin kyläilemään. Maisemassa ei tänään ole valittamista: on aurinko, kevyt tuuli, laineita myötäilevät ulpukat ja talolta kantautuvat rakkaiden äänet. Iltapäivän rauhan rikkoo vain lokkien huuto, mutta jotenkin juuri niiden epäsointuinen levottomuus tekee kaikesta täydellistä.

Niin, kyllä taas tiedän, mitä ajattelet: kuinka hölmöä tuhlata kesän kauneimpia iltoja yhteiskuntateoriaan! Eikö kirjoittaminen voisi odottaa huonompia säitä? No ei, koska aurinko, tuuli, lokit ja sinä.

Viimeksi kirjoitin sinulle luokasta ja erityisesti niiden valtasuhteista. Vallasta ajattelin jatkaa tänäänkin.

Eilen nimittäin luin aitassa Andreï Makinen romaania *Taivas ja maa*. Siinä on toiseen maailmansotaan sijoittuva kohta:

> *Niin, hänellä on hyvin vähän kannattajia, mies sanoo hiljaa, enkä tiedä, voiko englantilaisiin luottaa…*

Mutta kuule, se on sama juttu kuin ilmataistelussa, koneiden määrä ei aina ratkaise, ei edes niiden taso vaan… Miten sen sanoisi? Ilma ratkaisee. Niin, ilma. Joskus tuntuu että ilma kannattelee, toimii lentäjien puolesta.[46]

Tarinan hävittäjälentäjä vertaa tässä poliittisia kamppailuja ilmataisteluun. Hän puhuu näkymättömästä tekijästä, ilmasta, joka ajoittain kyseenalaistaa kaikki todennäköisyydet ja voimasuhteet.

Juuri tämä onkin politiikassa kaikkein kiehtovinta – salaperäinen *ilma*, jota ei voi ohjata, korkeintaan hyödyntää ja huomioida. Viimeksi se nosti perussuomalaiset politiikan keskiöön ja puhalsi marginaalissa kyteneen maahanmuuttokritiikin liekkeihin.[47] 1980-luvun lopulta lähtien se on kuitenkin suurimman osan aikaa ollut sinun puolellasi.

Tunnet varmaan hegemonian käsitteen. Antonio Gramsci väitti, että modernissa demokratiassa poliittinen ja taloudellinen valta nojaavat ihmisten kokemusten ja tietoisuuden hallintaan, joka tapahtuu hegemonian kautta.

Vaikka hegemonia ei ole kokonaan suunnitelmallisen ohjauksen ulkopuolella, kyseessä on niin laaja-alainen ja monimutkainen mekanismi, että useimmiten se näyttäytyy meille poliitikoille enemmän olosuhteena kuin kenenkään tietoisen toiminnan seurauksena.

Hegemonia toimii suostuttelun kautta: se rakentaa konsensuksen, jossa alistetut ryhmät eivät vain taivu hallitsevien älylliseen ja moraaliseen johtajuuteen, vaan myös jakavat näiden maailmankuvan.[48] Niinpä viime

vuosikymmeninä vahvistunut oikeistohegemonia ei tyydy luomaan yhä uusia työttömien kyykytysraippoja, vaan saa ihmiset häpeämään ja pyytämään anteeksi saamiaan iskuja. Jos ihminen ei ponnisteluistaan huolimatta pääse satunnaisia siivouskeikkoja lähemmäksi kunniallista keskiluokkaa, syyttää hän siitä itseään.

Kaikkein selkeimmin hegemonia näkyy ihmisten tavassa mieltää asioita itsestäänselvyyksinä. Kun jonkin ideologian tai intressiryhmän ajatuksia aletaan pitää järkevinä ja epäpoliittisina, on syntynyt hegemonia. Mielipiteen alkuperäinen yhteys valtakamppailuihin peittyy.

Hegemonialle on tyypillistä eräänlainen lumous, jossa hullunkurisinkin väite alkaa tuntua luonnolliselta, kun se toistetaan riittävän monesti ja riittävän arvovaltaisten tahojen toimesta. Niinpä hyvinvointi-Suomea rakentaneella 1970-luvulla pidettiin tolkullisina sellaisia lausuntoja ja toimintaa, joka markkinaehtoisuutta korostavalla 2000-luvulla olisi johtanut vakaviin epäilyihin mielenterveysongelmista. Yhtä varmasti meidän aikamme totuudet joutuvat nekin vuorollaan naurunalaisiksi.

Suurin osa ihmisistä, varsinkaan tuntemistani oikeistopoliitikoista, ei lue Gramscia, vaikka ehkä kannattaisi. Kun puhun peruskoulun poliittisuudesta, he katsovat ohi tai vaihtavat päättäväisesti aihetta. Tämä ei kuitenkaan estä hegemoniaa vaikuttamasta heidänkin elämäänsä, sanoihinsa ja valintoihinsa.

Hegemonia uusintaa itseään areenoilla, joita ei yleensä mielletä poliittisiksi: kouluissa, kirkoissa, mediassa, kansalaisyhteiskunnassa, arkkitehtuurissa ja jopa kadunnimissä. Vaatimukset näiden instituutioiden pitämiseksi

”politiikan”, siis vaihtoehtoisten ajattelutapojen, ulkopuolella lupaa hegemonialle pitkää ikää.

Hegemonia ei missään tapauksessa ole vain harmitonta yleisen mielipideilmaston myötäilyä. Ihmisten toiminnan kautta sillä on vahva materiaalinen ulottuvuus. Esimerkiksi uusliberalistisen hegemonian seurauksena on talousunionin kriisiä ratkaistu viime vuodet tiukan talouskurin ja merkittävien julkisen sektorin leikkausten politiikalla. Tämä puolestaan on syventänyt kriisimaiden ahdinkoa ja saattanut miljoonia ihmisiä vaikeuksiin. Vasemmiston vaihtoehdot ovat epäsuotuisessa ilmastossa kaikuneet kuuroille korville.

Vaikka hegemonioita ei voi suunnitelmallisesti rakentaa, ne toisaalta harvoin syntyvät täysin sattumalta. Sopivien ideologisten virtausten lisäksi tarvitaan herkkävaistoisia toimijoita, jotka osaavat tarttua tilaisuuteen.

Näin ajattelen tapahtuneen muun muassa silloin, kun *Helsingin Sanomat* ajoi Suomen EU-jäsenyyttä. Kuukausien ajan lehti ylisti EU:n merkitystä ja vähätteli sen arvostelijoita.[49] Vähitellen rakennettiin todellisuutta, jossa kaikki sivistyneet ja älykkäät ihmiset ovat eurooppalaisia ja eurooppalaisuus taas yhtä kuin EU. Systeemiongelmista varoittelevat näyttäytyivät kuluneina ja muutenkin ikävästi kielteisinä.

Lempiesimerkkini hegemonisesta vallasta on kuitenkin uskomus, jonka mukaan kansakuntamme menestys seisoo tai kaatuu vientiteollisuuden mukana. Vientiteollisuuden herätysjuhlia on Suomessa järjestetty jo ainakin 50 vuotta eikä suosiolle näy loppua. Kerta toisensa jälkeen rientävät

elinkeinoelämän, puolueiden ja valtamedian edustajat kukin vuorollaan todistamaan, kuinka ”Suomi on vientivetoinen maa”, ”vientiteollisuudessa luodaan meidän kaikkien hyvinvointi” ja ”meidän pitää yhdessä ponnistella suomalaisen viennin turvaamiseksi”.

Taustalla on toki aito historiallinen kokemus: tätä maata rakennettiin pitkään sotakorvauksia varten syntyneen vientiteollisuuden turvin. Teollisuus on tarjonnut tuhansille ja taas tuhansille maataloudessa tarpeettomiksi käyneille suomalaisille kohtuullisen toimeentulon ja vakaan paikan yhteiskunnassa.

Ei tätä sovi väheksyä. Ei sittenkään, vaikka vientiteollisuuden glorifiointi on melko yksipuolista historiankirjoitusta, niin kuin hegemoniset sankaritarinat aina ovat.

Ylistyspuheissa tapaa nimittäin unohtua, että kiitollisuuden tulisi olla kaksisuuntaista. Vientiteollisuutemme kilpailukyky rakennettiin alusta saakka koko väestön hiellä, myös sen koulutettua työvoimaa tuottavan julkisen sektorin, joka tässä yhteydessä tavallisesti mainitaan vain leipäsutena (samoin kuin kodista ja lapsista huolehtivat naiset kuvattiin vuosisatojen ajan miesten elätteinä). Vientiteollisuuden sädekehä ei siitä vielä himmenisi, vaikka tunnustettaisiin, että sisävessojen, lähikirjastoverkon, kännyköiden ja kaiken muun hauskan saamiseksi on tarvittu myös uusintavaa työtä tekevien naisten ponnistuksia.

Tällä hetkellä olemme suuren murroksen äärellä. Vientiteollisuuden yhteiskunnallinen merkitys hupenee, kun se siirtää tehtaita ja työpaikkoja ulkomaille. Samaan aikaan Suomeen virtaa yhä enemmän rahaa muualta kuin perinteisestä teollisuusviennistä.[50]

Merkitystä on silläkin, että varsinkin 1990-luvulta lähtien palkkojen ja pääomatulojen suhde on heilahtanut vahvasti omistajien hyväksi – yhä pienempi osuus tuottavuuden kasvusta muuttuu siis palkankorotuksiksi, yhä suurempi tuloutetaan osinkoina.[51] Omistuksen kansainvälistyessä jakosuhteen muutos tarkoittaa samalla, että yhä vähemmän teollisuuden potista päätyy kasvattamaan kansallista vaurautta.

Ja sitten on tietenkin ilmastonmuutos. Sen mitä pallolta kesti viilentyä tuhansien vuosien aikana, on ihminen ottanut sadassa vuodessa takaisin.[52] Pääsyyllinen kehitykseen on teollistuminen ja sen mahdollistamat muutokset. Tarinan loppua ei tiedä kukaan, mutta toiveikkaimmatkin ennusteet ovat hyvin, hyvin huolestuttavia. Vielä 1970-luvulla huokailtiin öljyn riittävyyttä, tänään pelataan puhtaasta ilmasta ja juomavedestä. Jo nyt pitäisi kaikille olla selvää, että vientiteollisuutemme menestystä ei voi mitata vain myydyillä artikkeleilla tai tehdyillä työtunneilla.

Mitä siis tekee Suomen teollisuusblokki, jossa sinun (ja valitettavan monen muun) mielestä sijaitsee maamme kirkkain järki ja horjumaton halu yhteiseen hyvään? No tietenkin kaikkensa, jotta Suomi ei ainakaan intoutuisi mihinkään ilmastonpelastustoimiin. Suomen ilmastopäästöt henkilöä kohden ovat EU:n huippua.[53] Jäätiköiden sulamisessakin keskivertoa suomalaispoliitikkoa näyttää huolettavan lähinnä se, kuka ehtii ensimmäisenä raiskaamaan jään alta paljastuvan neitseellisen maan.

Luulisi, että edes uusiutuvaan energiaan avautuneet taloudelliset mahdollisuudet herättäisivät elinkeinoelämän

ja sitä herkällä korvalla kuuntelevien poliitikkojen ekologisen omantunnon. Vaan ei. Edelleen Suomen energiapolitiikassa ajatellaan, että tuulivoimaan investoiminen on hyväntekeväisyyspuuhastelua.[54] Hegemonia on niin vahva, että sitä ei horjuteta edes tilastoilla uusiutuvan energian edullisuudesta hiileen ja ydinvoimaan nähden.[55]

Viimeisen kymmenen vuoden aikana uusiutuvien osuus Suomen energiatuotannosta on pidetty jämäkästi paikoillaan. Tällä Suomi on pelattu vaihtopenkille kansainvälisillä tuulivoimamarkkinoilla, missä rahaa takoo nyt esimerkiksi Saksa kotimaisen energiavallankumouksensa turvin.[56] Tosi fiksua, vai mitä?

Hyvä uutinen on, että ihmiskunnalla on kaikki tarvittava tieto itsensä pelastamiseksi. Se on paljon enemmän kuin mistä tulivuoren tuhkaan hautautuneet pompejilaiset tai mustan surman harventama Lontoo osasivat haaveilla. Huono uutinen taas on, että kilpailukykyhegemonia estää meitä kääntämästä laivaa, vaikka jäävuoresta ei enää ole epäilystäkään.

En tiedä, miten hyvin olen onnistunut vakuuttamaan sinut hegemonioiden olemassaolosta. Oikeistolaiselle harvinainen kyseenalaistamisen palosi houkutteli kuitenkin yrittämään. Useimpien muiden kohdalla usko ideologiattomaan järkipolitiikkaan on niin vahva, ettei näitä maksa vaivaa selittää.

Oikeiston neutraaliin asioiden hoitoon pitäytyvä itseymmärrys ei silti ole välttämättä sokeutta saati viatonta. Se voidaan tulkita myös hegemoniseksi työvälineeksi, jolla vallassa olija piilottaa kritiikin. Oman ideologian näkyväksi

tekeminen on valtaryhmittymälle riski, koska se heittää epäilyksen vaihtoehtojen olemassaolosta. Nimittäin siellä, missä on vaihtoehtoja, ei enää ole itsestäänselvyyksiä.

Hegemonian kyseenalaistaminen lähtee itsestäänselvyyksien haastamisesta. Se on perinteisesti ollut äärivasemmiston – minun vasemmistoni – leipälaji. Koko olemassaolonsa ajan on vasemmisto vetänyt puoleensa ihmisiä, joilla on kyky nähdä hegemonisten myyttien tuolle puolen. (Tämä tietysti pätee lähinnä kapitalistisen lännen vasemmistoihin, neuvostojärjestelmien kohdalla kysymys on monimutkaisempi.) Vaikka me olemme päässeet valtaan harvoin ja pysyneet siellä vielä harvemmin, vallan kriitikoina olemme vahvoja.

Kommunistiperheen lapsena opin jo varhain suhtautumaan hegemonioihin epäluuloisesti, varmaankin siksi, että me elimme koko ajan kahden eri todellisuuden Suomessa. Koulun porvarillisnationalistinen maailmankuva törmäsi kotini arvomaailmaan niin että ryskyi. Ei jäänyt epäselväksi, että me olimme erilaisia kuin muut, tai että asioissa on monta puolta.

Sitten tultiin 1990-luvulle. Sosialististen järjestelmien murentumisen jälkeen ei neuvostokommunismin totuuksista enää ollut oikeiston totuuden vastavoimaksi. Ulkopuolisuudesta tuli kotini.

Teinivuosinani sinun uusliberalismisi oli vahvempi kuin koskaan. Murrosiän muutokset ovat hurjia jokaiselle, mutta me punikkilapset räpistelimme aikuisuuteen ympäristössä, jossa kaikki tuntui särkyvän palasiksi kuin vikatilaan juuttunut tietokonepeli: maailmanjärjestys hajosi, kansantalous horjui, ideologiat puuroutuivat eikä kukaan

enää uskonut historiaan. Me taapersimme yhtäkkiä keskellä epävarmoja, itseään etsiviä, juopottelevia ja lähiyhteisönsä hukanneita aikuisia, joista kellään ei ollut antaa vastauksia. Vain hämmennystä ja jokunen etiikan sirpale.

Kuten tiedät, vasemmistopuolueiden kannatus on nykyisin vain varjo entisestä. Varsinaisesta vastakulttuurista ei voi puhua ja porvarillinen maailmanjärjestys on julistettu voittajaksi. Minulla ei ole syytä kieltää näitä tosiasioita. Varoitan sinua kuitenkaan liikaa laskemasta valtasi varaan. Hegemonia nimittäin on liittolaisista uskottomin: yhtä varmasti kuin vuodenajat, vaihtuu ajan henki.

Ilman muuttumista ennakoivat jo monet pienet seikat: vasemmiston menestys ylioppilaskuntavaaleissa, työttömyysturvabyrokratian inhimillistyminen ja poliittisen taiteen paluu. Niin kuin oikeistolaisuus 1980-luvulla, on uusi punavihreä vasemmistolaisuus vielä marginaalissa – mutta päivä päivältä me vahvistumme.

En tiedä missä ja kenen seurassa parhaillaan vietät juhannusta. Toivon kuitenkin, että saat nauttia samasta rauhasta ja luonnon vihreydestä kuin minä tahollani.

Kristus, että olemmekin saaneet syntyä kauniiseen maahan.

Sinun,

Pietarissa 28.7.2013

Hei,

kielikurssini Pietarissa osui laivaston vuosipäivälle, joka täällä on merkittävä tapaus. On paraatia, soittokuntaa ja ilotulitusta. Kadut täyttyvät humaltuvista seiloreista, heidän läheisistään sekä karnevaalitunnelmaa ihmettelemään tulleista kaupunkilaisista. Vaikka hotellihuoneeni ikkunat antavat sisäpihalle, kantautuu juhlahumu sisälle saakka.

Kun viimeksi kävin täällä, olin seitsemän ja kaupungin nimenä Leningrad. Siitä matkasta muistan vain Eremitaasin. Käsi isän kädessä kuljin huoneesta toiseen, ihmetellen pää kenossa museon huikaisevan korkealle kohoavia huoneita. Isä kertoi, kuinka palatsi kuului ennen vallankumousta yhdelle perheelle, mutta oli nyt koko Venäjän kansan omaisuutta. Kuka tahansa saattoi kävellä sisään nauttimaan kauneudesta, joka alun perin luotiin harvojen etuoikeudeksi.

Siinä on oikeastaan kaikki, mitä vanhempani opettivat sosialismista. Ja kaikki, mitä siitä vielä halusin sinulle sanoa.

Kiitokset kirjeestäsi, sain sen juuri ennen matkaan lähtöäni. Ja kyllä, muistan hämärästi lukeneeni mainitsemastasi tutkimuksesta, jonka mukaan aivojen rakenne

korreloi ihmisten poliittisten mielipiteitten kanssa. Vastaavuutta taisi esiintyä ainakin sen suhteen, pitikö henkilö itseään liberaalina vai konservatiivina. Konservatiivisia arvoja kannattivat ihmiset, joiden aivoissa pelkoa tuottava alue oli poikkeuksellisen hyvin kehittynyt.[57]

Me olemme molemmat oman poliittisen suuntauksemme liberaaleja. Ajattelen olevani melko rohkea ja avoin ihminen, ja sellaisena pidän sinuakin. Lisäksi meitä yhdistää vakaumus yhteiskunnallisen muutoksen tarpeellisuudesta, vaikka emme olekaan päässeet yhteisymmärrykseen sen suunnasta ja toteutustavasta.

Voi olla, että meidän kahden poliittinen ero ei näkyisi aivokuvissa.

Valmius muutokseen ei sinällään ole sen paremmin oikeistolaista kuin vasemmistolaistakaan, ja kummallakin suunnalla taitavat konservatiivit olla enemmistö. Usein vaaditaan lähes yli-inhimillistä kärsivällisyyttä saada edes kaaderien pääjoukko jonkin uuden ajatuksen taakse. Siksi on vain hyväksyttävä, että usein askeleet ovat pieniä. Paljon työtä tarvitaan jo siihen, että vanhaa ja totunnaista rakastava ihmisten enemmistö vakuuttuisi jonkin muutoksen tarpeellisuudesta.

Mutta pienikin liike on tärkeä. Ihmiset eivät voi uudistaa yhteiskuntaa ennen kuin pystyvät kuvittelemaan vaihtoehtoja jo olemassa olevalle.

Tai siis… Enhän minä kyllä oikeasti ajattele noin. Tuo idea mielikuvituksesta muutoksen ehtona kuulostaa hienolta, mutta todellisuudessa muutoksia tapahtuu koko ajan, suunnitelmistamme riippumatta ja vain puoliksi tieten tahtoen. Ei kenenkään yksittäisen yhteiskuntateoreetikon

kaavailemalla tavalla, vaan ihan tavallisten, melko mielikuvituksettomien ja aivan varmasti konservatiivisten ihmisten arkipuhteiden sivutuotteena.

Ihmisten kyvystä kuvitella asiat toisin on hyötyä yksittäisissä uudistuksissa, mutta suuria yhteiskunnallisia muutoksia teemme pääsääntöisesti vahingossa. Merkittävimpiä uudistuksia synnyttävät nimittäin hitaat pohjavirtaukset, kun ihmiset vähitellen alkavat toimia arjessaan toisin, elää toisin, nähdä itsensä toisin. Suurin osa vallankumouksiksi nimittämistämme tapahtumista on oikeastaan vallankaappauksia, joissa päättäjät vaihtuvat, mutta juuri mikään muu ei muutu. Näin kävi 1900-luvun Venäjälläkin, kahdesti. Ihmisten elämän kannalta tärkeät asiat – ajankäyttö, ruokavalio, perherakenne – muuttuvat lopulta hyvin hitaasti.

Oma aikamme sisältää paljon sellaista, jota edelliset sukupolvet olisivat pitäneet utopistisena. Naisten korkeakoulutus, keskuslämmitys ja rokotusohjelmat ovat meille totta vain siksi, että jollakin on ollut rohkeutta ja kykyä kurottaa oman kokemusmaailmansa ylitse, olla piittaamatta kanssaihmisten epäuskosta. Silti kaikilla näillä uudistuksilla alkoi olla merkitystä vasta, kun niistä tuli arkipäivää. Ja tällöin niiden seuraukset saattoivat olla aivan erilaisia kuin mitä alkuunpanijat osasivat kuvitella.

Koska kaikella poliittisella toiminnalla tapaa olla myös tarkoittamattomia seurauksia, muutosvastaisuus tuntuu helposti turvallisemmalta. Kyse on kuitenkin valheellisesta hallinnan tunteesta, sillä maailma muuttuu haluistamme riippumatta, ja varmimmin otteensa menettää, jos muutosta ei edes yritä ohjata. Siksi meidän on mielekästä

taittaa peistä kehityksen suunnasta ja pyrkiä vaikuttamaan asioihin. Vaikka yksikään utopia ei ole toteutunut sellaisenaan, niiden määrätietoinen tavoittelu on ohjannut historiaa.

Oma tärkeä kysymyksensä on, että jos muutosta ei voi koskaan täysin hallita, miten pitkälle ulottuu uudistajan vastuu. Voiko keskitysleireistä syyttää myös niitä kansallissosialisteja, jotka vuosia työskentelivät puolueensa menestyksen eteen, mutta väistyivät itse tai saivat lähteä, kun huomasivat luoneensa hirviön? Ulottuuko vastuu Hiroshiman kohtalosta myös niihin tiedemiehiin, jotka pohjustivat atomipommin kehitystyötä ei-militaristisella atomitutkimuksella?

Muistan, kun ensitapaamisellamme harmittelit ihmisten taipumusta maalata piruja seinälle – miten keksimmekin aina uusia uhkakuvia öljyn loppumisesta ydinsotaan ja ympäristökatastrofeihin. Mielestäsi meidän ei pitäisi murehtia niin paljon, sillä kerta toisensa jälkeen näyttää teknologian kehitys ja ihmisen kekseliäisyys siirtävän jo peruuttamattomaksi julistettua maailmanloppua.

Siinä sinä tietysti kärjistät, kuten tapasi on. Tiedät oikein hyvin, että teknologiset harppaukset eivät synny tyhjiössä, vaan vastauksena ihmisten huoleen. Maailman nälän lievittäminen ja ympäristötuhojen korjaaminen ovat seurausta miljoonien ihmisten kansalaistoiminnasta. Siksi maailmanlopun profeetoilla on paikkansa.

Tavallaan olen silti kanssasi samaa mieltä. Ei ole hyvä murehtia liikaa. En oikein jaksa sellaisia tovereita, joille puolinaiset saavutukset ovat tappioita ja jotka näyttävät

pelkäävän katteetonta optimismia enemmän kuin pahimman skenaarion toteutumista. Historiallisista syistä meidän liikkeessämme näitä epäuskon rampauttamia on paljon. Usein he kutsuvat itseään realisteiksi, mutta miten kukaan voi tehdä maailmasta paremman, jos ei tunnista kauneutta edes siihen kompastuessaan?

Utopia tarkoittaa sellaisen kuvittelua, jota ei vielä ole olemassa. Siksi utopia on aina luovaa ja radikaalia, mutta myös vierasta ja arvaamatonta. Jokaisella meistä on omakohtaisia kokemuksia siitä, miten paljon helpompaa on asioiden suunnittelu kuin toteuttaminen. Elämä on niin ennakoimatonta, monimutkaista ja ristiriitaistakin, että minkään yhteiskunnan – olevan tai tulevan – tarkka suunnittelu on mahdotonta. Jos jo päiväohjelman rakentaminen on monille hankalaa, millainen säätäminen onkaan vallankumouksessa!

Tämä on kuitenkin totta vain, jos utopioita tarkastellaan yksityiskohtaisina rakennuspiirustuksina. Toinen vaihtoehto on katsoa niitä ikään kuin maalauksena paratiisista: kuva ei ehkä ole tarkka, mutta yhtä kaikki on siihen koottu kaikki ne elementit, jotka mielissämme kuuluvat paremman maailman tunnusmerkistöön. Tällä tavoin ymmärrettynä utopia on kuin horisontin takaa nouseva aurinko. Vaikka sitä ei koskaan saavuteta, valaisee se silti.

Jos jotakin haluaisin sinun minusta muistavan, niin ainakin sen, miten minäkin rakastan tätä maata ja sen ihmisiä, vakaita kuin kallionsa, syviä kuin metsänsä ja lempeitä kuin sen tuhannet järvet. Rakastan ruuhkaisessa junavaunussa lastaan imettävää äitiä, kassajonossa kolikoitaan tihrustavaa vanhusta ja sitä ratikkapysäkillä

hytissyttä nuorukaista, joka ilmeisesti vielä harjoitteli parran ajoa. Ja niin, sinuun tutustuttuani olen oppinut näkemään toivon myös kaltaisissasi – kapitalismin kiistattomissa voittajissa, täynnä samaa murtumaa ja itsensä kokoamista kuin me muutkin.

Uhat pitää ottaa vakavasti, mutta niitä vastaan on kohotettava valo, joka palaa meissä kirkkaampana kuin itsetuhoviettimme. Sitä vasemmistolaisuus perimmältään minulle on, tuon meissä asuvan valon kirkastamista. Sellaisen yhteiskunnan rakentamista, jossa ihminen voi kukoistaa.

Sinä et ole maailman ainoa mies, mutta ainutlaatuinen sinä eittämättä olet. Ja vaikka en surisi kirjeenvaihtomme päättymistä kauaa, teen sen varmasti tosissani.

Tämä oli hyvä vuosi. Kiitos sinulle siitä.

Jos sattuisitkin minut lopulta unohtamaan, älä kuitenkaan unohda Eremitaasia.

JÄLKISANAT

Suomalaista politiikkaa vaivaa unohdus. Asioita tehdään ja kantoja otetaan kuten ennenkin, mutta harvaa kiinnostaa selvittää, millaiseen tarpeeseen perinne on aikanaan syntynyt. Liian usein päädytään siksi parantelemaan maailmaa, joka katosi jo aikaa sitten. Parhaimmillaankin päivitykset myöhästelevät.

Eduskuntaan tultuani huomasin, etteivät poliittiset viitekehykset olleet selviä edes ammattipoliitikoille. Me säädämme lakeja autuaan tietämättömiä niistä aatteellisista juurista, joiden vaikutuksesta päädymme arvottamaan jonkin seikan toista tärkeämmäksi. Vielä vähemmän tunnemme toistemme ideologioita: monen oikeistovaikuttajan käsitys vasemmistolaisuudesta perustuu sukupolven tai kahden takaisiin kokemuksiin. Heillä ei ole aavistustakaan, mitä 1990-luvun alun jälkeen aktivoitunut vasemmisto ajattelee ja miksi.

Kun tajusin tämän, aloin epäillä, josko oma tietämykseni oikeistosta on yhtä pölyinen. Ryhdyin seuraamaan Elinkeinoelämän keskusliiton, Veronmaksajien keskusliiton, Finanssialan keskusliiton ja Kauppakamarin lausuntoja. Myöhemmin laajensin aineistoani muun muassa Matti Apusen, Risto E. J. Penttilän ja Björn Wahlroosin teksteillä ja haastatteluilla. Myös Libera-säätiön julkaisut osoittautuivat antoisiksi. Näiden lähteiden avulla koetin

muodostaa käsityksen suomalaisen liberaalioikeiston sielunmaisemasta.

Se ei tainnut onnistua kovin hyvin. Edelleen hämmästelen, mistä nuo rahan ideologit saavat kaikki hupsut ajatuksensa. Vielä tässäkin vaiheessa monet mielestäni keskeiset kysymykset ovat ilman oikeistolaista vastausta. En tiedä, vältelläänkö niitä oikeistossa tarkoituksella, vai eikö niillä vain ole heille merkitystä.

Poliittisen keskustelun perinne on Suomessa vakavasti uhattuna. Sen tilalle on tullut nopeatahtinen käkikellopanelointi, jossa kukin kurkistaa vuorollaan luukustaan, julistaa asiansa ja vetäytyy kiireesti takaisin.

Kun ihmiset lakkaavat keskustelemasta ja kuuntelemasta toisiaan, he lakkaavat ajattelemasta. Ja kun ihmiset lakkaavat ajattelemasta, vasemmisto häviää aina. Siksi halusin kirjoittaa keskustelukirjan, en perinteistä oman ideologian julistusta.

Haamujen mäiskiminen harvoin näyttää hyvältä. Olisi ollut halpahintaista rakentaa oikeiston heikkouksia korostava olkinukke ja sitten suurieleisesti polttaa se. Koska todellista vastustajaa en kirjaprojektiini kuitenkaan onnistunut löytämään, päädyin ottelun sijasta toisenlaiseen ratkaisuun – lähestymään oikeistoa uteliaan ystävällisesti, kuin antropologi vierasta alkuasukasheimoa.

Liberaalioikeiston lisäksi kuvaan kirjassani ideologiaa, jota nykyisin Suomessa kutsutaan punavihreydeksi. Kuten oikeistonkaan kohdalla, kyse ei ole kurinalaisesti järjestäytyneestä joukosta samoin ajattelevia ihmisiä, vaan ennemmin nipusta ajatuksia, teemoja ja käytäntöjä, jotka

osa punavihreiksi identifioituvista jakaa lähes täysin, toiset vain joiltakin osin.

Punavihreys on ajattelusuunta ja elävä alakulttuuri. Sille on tunnusomaista ympäristöarvojen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kohtalonyhteyden korostus tavalla, joka eroaa sekä oikeiston että perinteisen vasemmiston ajattelusta. Punavihreät kannattavat julkisrahoitteisia hyvinvointipalveluja, mutta tarkastelevat niitä myös hallinta- ja kontrolli-instituutioina. He kannattavat polkupyöräilyä ja kasvissyöntiä, mutta muistuttavat, että yhteiskunnallisen muutoksen on tapahduttava yksilöllisten päätösten ohella rakenteissa. He arvostelevat rahan valtaa, mutta korostavat, että ihmisten vapautta ja keskinäisiä suhteita määrittävät myös esimerkiksi sukupuoli ja etninen tausta.

Kirjani ei pyri olemaan minkään aatteen kattava esitys. Se on puheenvuoro ja keskustelunavaus, tarkoitettu kiistettäväksi ja täydennettäväksi. Ehkä jostain vielä jonakin päivänä ilmestyy oikeistolainen, joka kirjoittaa puuttuvat vastaukset tämän teoksen kirjeisiin.

Menetelmänäni on ollut peruskäsitteiden ja -kysymysten kytkeminen oman aikamme poliittisiin keskusteluihin. Ajatuksena on, että valittu lähestymistapa taustoittaa muuten irrallisena leijuvaa päivänpolitiikkaa ja samalla korostaa sen historiallista jatkumoa. Tekstissä olen tavoitellut 1900-luvun alkupuolen kirjeenvaihtojen tunnelmaa, koska monet ajallemme tärkeät ideologiat ja käsitteet muovautuivat silloin.

Ja koska vintage on nyt muodissa, ja koska olen aina ollut hieman vanhanaikainen.

Me vasemmistolaiset ajattelemme, että lopulta hyvin harva asia tehdään yksilösuorituksena. Niinpä tämäkin kirja on kiitollisuudenvelassa yhdelle sun toiselle.

Kiitän Mia Hemmingiä, Elina Pekkarista, Antti Ronkaista, Matti Tohkaa ja varsinkin Tomi Kuhasta keskusteluista ja oivalluksista vuosien varrella. On etuoikeus saada pitää lähellään huolelliseen mutta radikaaliin ajatteluun kykeneviä ihmisiä.

Kiitän käsikirjoitusta sen eri vaiheissa kommentoineita Petri Ahoniemeä, Antti Jauhiaista, Ruurik Holmia, Jouko Kajanojaa, Jussi Lähdettä ja Panu Raatikaista. Suurkiitos myös eduskunnan kirjastolle ja tietopalvelulle, joilta olen saanut nopean ja hyväntuulisen vastauksen omituisimpiinkin aineistopyyntöihini.

Sanna Kyllönen on auttanut kirjan taustoituksessa, kiitos hänelle siitä. Kustannustoimittajaani Ari Häkkistä kiitän joustavasta ja asiantuntevasta yhteistyöstä.

Kiitän lähipiiriäni, joka jaksaa uskoa näihin kirjoitusprojekteihini jo siinä vaiheessa, kun niistä ei oikein kirjoittaja itsekään saa vielä selvää.

Kirja on omistettu Karille, Ronjalle ja Joelille.

Helsingissä 31.1.2014,

VIITTEET

1 Ayn Rand (1967) What is capitalism? Teoksessa *Capitalism: The Unknown Ideal*. New American library.

2 Tosin, ainakin Heikki Mäki-Kulmalan tulkinnan mukaan Randin ihanteellinen yhteisö muodostuisi täysin itseriittoisista yksilöistä, joiden ainoa sosiaalinen side olisi tasa-arvoinen vaihtosuhde. Heikki Mäki-Kulmala (2013) Huomautuksia Ayn Randin filosofiaan. *Aikalainen*. Osoitteessa http://aikalainen.uta.fi/2013/12/02/huomautuksia-ayn-randin-filosofiaan [katsottu 11.11.2013].

3 Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -trilogiassa keskeisenä juonteena on maata viljelevien torpparien ja maanomistajien välinen jännite. Mediatyöläisten oikeus työnsä tuloksiin on noussut keskusteluun useasti viime aikoina. Muutama vuosi sitten kohistiin, kun Sanoma News (*Helsingin Sanomat* ja *Ilta-Sanomat*) painosti avustajiaan sopimuksiin, jossa freelancer-pohjalta toimiva valokuvaaja, toimittaja, graafikko tai kuvittaja joutuisi luovuttamaan mediatalolle työnsä kaikki käyttöoikeudet rajoituksetta. Tapaus jäi mediatyöläisten proletarisoitumisen näkyväksi merkkipylvääksi, vaikka samankaltaisia konflikteja on esiintynyt myöhemminkin. Suomen media on niin keskittynyttä, että itsenäisillä mediatyöläisillä ei juuri ole muuta vaihtoehtoa kuin suostua tai vaihtaa alaa.

4 Yksityisomistuksen klassikkona pidetään John Lockea, jonka mukaan yhteinen muuttuu yksityiseksi siihen kohdistetun ihmistyön kautta. Myös maa siirtyy luonnontilasta jonkun

omaisuudeksi alkujaan aitaamisen ja muun työn myötä. Locken mielestä ihminen voi kuitenkin omistaa luonnonvaroja vain niin paljon kuin kykenee käyttämään. Mikko Jakonen, Joel Kaitila, Lauri Lahikainen, Jukka Peltokoski, Antti Ronkainen, Tero Toivanen ja Matti Vesa Volanen (2010) Toisenlainen tuotanto on välttämätön. *Peruste*, 1/2010, s. 53.

5 Orjuuden merkitystä kapitalismin kehitykselle ja sen mekanismien vakiinnuttamiselle ovat kuvanneet mm. historioitsijat Sven Beckert ja Seth Rockman (2012) *How Slavery Led to Modern Capitalism*: *Echoes*. Osoitteessa http://www.bloomberg.com/news/2012-01-24/how-slavery-led-to-modern-capitalism-echoes.html [katsottu 22.1.2014].

6 *Helsingin Sanomat*, 1.12.2012.

7 Ihmisen roolista Jumalan taloudenhoitajana, ks. patriarkka Bartolomeoksen (2009) *Mysteerin kohtaaminen. Ortodoksinen usko nykymaailmassa.* Maahenki, Jyväskylä, s. 137–140.

8 Suomalaiset kuluttavat luonnonvaroja kolme ja puoli kertaa maapallon kantokykyyn nähden. WWF (2012) *Living Planet Report*.

9 Akvinolaisen almu-problematiikkaa käsittelee Ilkka Kantola (1994) *Probability and Moral Uncertainty in Late Medieval and Early Modern Times*. Luther-Agricola-Society, Helsinki, s. 48–50.

10 Riitta Hanifi (2012) Sosiaalinen pääoma jakautuu epätasaisesti. *Hyvinvointikatsaus*, 4/2012. Osoitteessa http://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-12-10_003.html?s=0 [katsottu 22.1.2014].

Artikkelissaan Hanifi toteaa, että pohjoismaisissa hyvinvointivaltiorakenteissa myös epävirallinen auttaminen näyttäisi olevan yleistä. Toisaalta, Kääriäinen ja Lehtonen (2006) korostavat, että vaikka heidän aineistonsa mukaan hyvinvointivaltiorakenteet

pääosin näyttävät tukevan myös sosiaalisen pääoman muodostumista, tulos riippuu sosiaalisen pääoman määritelmästä. Juha Kääriäinen ja Heikki Lehtonen (2006) The variety of social capital in welfare state regimes – a comparative study of 21 countries. *European Societies*, 8 (1).

11 Kirjassaan *Avoin yhteiskunta ja sen viholliset* (1974, Otava, Helsinki) Karl Popper niputtaa oman klassisen liberalisminsa vastavoimat totalitarismin ja kollektivismin käsitteiden alle. Popperin perinteen jatkajana suomalaisessa nykykeskustelussa voidaan pitää ainakin Paul Lillrankia, joka pamfletissaan *Maailman parantaja. Miksi porvarilliset arvot voittavat populismin ja totalitarismin* (2001, EVA, Helsinki) määrittelee kaiken vasemmistolaisuuden totalitarismiksi.

12 George Orwell (2008) *Vuonna 1984*. WSOY, Helsinki.

13 Ylikansalliset yritysjätit kuten Google, Facebook ja Microsoft keräävät asiakkaidensa käyttäjätietoja yhä aggressiivisemmin ansaiten asiakasdatakaupalla biljoonia dollareita. Paitsi perinteiset nettikäyttöliittymät, myös esimerkiksi televisiot ja pelikonsolit osaavat kerätä yksilöityä tietoa isännälleen. Koska internetin ansaintalogiikka perustuu tarkkailuun, on kyttäystalous tullut jäädäkseen, tiivistää Bruce Schneier artikkelissaan ”Stalker economy” Here to Stay. Esseessään Your Life, Under Constant Surveillance hän valottaa, kuinka teknologia on tehnyt kaupallisesta ja valtiollisesta vakoilusta naurettavan helppoa. Ks. *Schneier on security* -blogi osoitteessa https://www.schneier.com [katsottu 14.1.2014].

14 Lopulta kaupunki maksoi romaneille paluuliput kotimaahan muualta EU-maista saadun mallin mukaan. Paloturvallisuussäännöksillä oikeutetun karkotuksen lisäksi romaneja painostettiin lähtemään uhkaamalla lasten huostaanotolla, ks. Kukka Ranta (2011) Kalasataman romanileiri tyhjennettiin

– Eurooppa haluaa romanit pois silmistään. *Suomen Kuvalehti*, 30.8.2011. Osoitteessa http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/kalasataman-romanileiri-tyhjennettiin-eurooppa-haluaa-romanit-pois-silmistaan [katsottu 3.9.2013].

Helsingin kaupungin tosiasiallisen lastensuojelullisen intressin asettaa kyseenalaiseksi se, että se on toistuvasti häätänyt lapsiperheitä väliaikaisistakin leireistään ilman vaihtoehtoa tai sitten majoitustiloiksi on tarjottu Hietaniemen palvelukeskusta, jota ”märkänä” majoituspaikkana ei pidettäisi sopivana paikkana suomalaislapsille.

15 Ei ole yksiselitteistä näyttöä siitä, että saatavilla olevat terveyspalvelut suoraan vaikuttaisivat ihmisten odotettavissa olevaan elinikään, mutta molemmat korreloivat sosioekonomisen aseman kanssa. Suomessa hyvätuloiset käyttävät terveyspalveluja selvästi enemmän kuin pienituloiset, katsottiin sitten yleis-, erikois- tai hammaslääkäripalveluja. Tulokset selittyvät ainakin osittain sillä, että yksityislääkärien ja työterveyslainsäädännön johdosta Suomessa työssäkäyvien henkilöiden lääkäripalvelujen saatavuus on parempi kuin työelämän ulkopuolella olevien, keskimäärin pienituloisempien henkilöiden, jotka ovat pääsääntöisesti julkisen terveydenhuollon varassa. Lien Nguyen (2012) Terveyspalvelujen käytön eriarvoisuus ei ole vähentynyt Suomessa. *OPTIMI – Terveys- ja sosiaalitalouden uutiskirje*. Osoitteessa http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/organisaatio/rakenne/yksikot/terveys_ja_sosiaalitalous/optimi/2012/oecd [katsottu 22.1.2014].

Myös Akseli Aittomäen, Pekka Martikaisen, Ossi Rahkosen ja Eero Lahelman tuore tutkimus osoittaa, että suuri- ja pienituloisten väliset erot sairastavuudessa ovat entisestään kasvaneet Suomessa 90-luvun alun jälkeen. Terveyserojen kasvun on havaittu korreloivan tuloerojen kasvuun. Ks. Aittomäki ym. (2014) Household income and health problems during a period of labour-market change and widening income inequalities – a study among the Finnish population between 1987 and 2007. *Social science & Medicine*, 100 (2014).

Elinajanodotteessa sosioekonomiset erot näkyvät siten, että johtajat elävät pidempään kuin työntekijät, korkeakoulutetut vanhemmaksi kuin kouluttamattomat. Pitkäaikaistyöttömyys ennakoi kaikkein lyhintä elinikää. Tiina Pensola, Hilkka Ahonen ja Veijo Notkola (2004) *Ammatit ja kuolleisuus – työllisten ja työttömien ammattiryhmittäinen kuolleisuus 1996–2000*. Tilastokeskus, Helsinki. Ks. myös Lasse Tarkiainen, Pekka Martikainen, Mikko Laaksonen ja Tapani Valkonen (2011) Tuloluokkien väliset erot elinajanodotteessa ovat kasvaneet vuosina 1988–2007. *Suomen Lääkärilehti*, 48/2011. Osoitteessa http://www.laakarilehti.fi/files/lehdisto/SLL482011-tarkiainen.pdf [katsottu 22.1.2014].

16 Kuten Antti Nylén tiivistää: ”Kaikki, mitä vain voi keksiä tehdä, nimittäin loukkaa jotakuta. Toiminta maailmassa on sellaista. Se jättää jälkiä. On pelkkää houretta kuvitella toimivansa niin, ettei kukaan kärsi. Ennemmin tai myöhemmin joku kärsii. Aiheutan tuskaa ja vammoja jo toimimalla ihmisten keskuudessa ja suorittamalla velvollisuuteni, kuten lasteni kasvatuksen. Lapsillani on täysi oikeus syyttää minua paljosta. Liberalismi on haaveilua teoista ilman seurauksia, pehmustetusta, varmistetusta ja mitatusta, vaarattomasta maailmasta. Kun liberaali puhuu vapaudesta, hän puhuu pelkuruudesta.” Nylén (2013) *Tunnustuskirja*. Kirjapaja, Helsinki, s. 69.

17 Yhteenveto vuonna 2009 toteutetun vähittäiskaupan aukioloaikojen laajennuksen vaikutuksista löytyy vuonna 2012 julkaistusta hallituksen selonteosta (VNS 5/2012 vp.).

18 Tätä seuraavissa kappaleissa hyödynnän erityisesti G. A. Cohenin (2001) artikkelia *Freedom and Money*. Osoitteessa http://www.howardism.org/appendix/Cohen.pdf [katsottu 22.9.2013]. ”My principal contention, one that contradicts very influential things that Isaiah wrote, is that lack of money, poverty, carries with it lack of freedom. I regard that as an overwhelmingly obvious

truth, one that is worth defending only because it has been so influentially denied. Lack of money, poverty, is not, of course, the only circumstance that restricts a person's freedom, but it is, in my view, one of them, and one of the most important of them."

19 Tässä kohtaa en nyt käsittele sitä, miten monet valtioiden takaamat vapaudet ovat tosiasiallisesti sidoksissa henkilön varallisuuteen. Esimerkiksi oleskeluluvan saadakseen hakijan on osoitettava, että hänellä on varallisuutta vähintään 1 000 euroa kuukaudessa. Perustelun uskottavuutta nakertaa, että tuloraja on huomattavasti korkeampi kuin se minimitoimeentulotaso, jolla valtio määrittelee ihmisen voivan tulla Suomessa toimeen. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Suomessa toimeentulotuen perusosaksi lasketaan 477,26 euroa. Tällä summalla ihmisen oletetaan maksavan kuukauden ruokansa, vaatteensa, harrastuksensa ja muun elämisen sen jälkeen kun pakolliset asumismenot ja lääkärikulut on kuitattu. Vuoden 2009 hintatasolla yhden hengen talouden minimitoimeentuloksi laskettiin 833–1 326 euroa kuukaudessa asuinpaikasta riippuen. Ks. Mikko Niemelä ja Anu Raijas (2012) *Kohtuullinen kulutus ja perusturvan riittävyys. Näkökulmia kohtuullisen kulutuksen määrittelyyn ja mittaamiseen*. Kela, Helsinki.

20 Vuonna 1920 julkaistussa yhteiskuntakritiikissä Karl Marx ja Friedrich Engels maalailevat kommunistisen yhteiskunnan mahdollisuuksia seuraavasti: "[kommunistinen yhteiskunta] luo mahdollisuuden tehdä tänään tätä, huomenna tuota, aamupäivällä metsästää, iltapäivällä kalastaa, illalla hoidella karjaa ja syönnin jälkeen kritisoida, aivan kuten mieleni tekee, ilman että olisin aina metsästäjä, kalastaja, paimen tai kriitikko". Marx ja Engels (1970) *Valitut teokset 1*. Edistys, Moskova, s. 28.

21 Syyskuussa 2012 Tasavallan presidentti Sauli Niinistö käynnisti *Ihan tavallisia asioita* -kampanjan nuorten syrjäytymisen

ehkäisemiseksi. Presidentin nimittämä työryhmä pohtii keinoja, joilla lasten ja nuorten arjesta voitaisiin tehdä turvallisempaa. Kootut ideat julkaistiin painetussa vihkosessa sekä netissä osoitteessa www.tavallisia.fi [katsottu 28.11.2013].

Kampanja herätti paitsi myönteistä julkisuutta, myös kovaa arvostelua. Kriitikoiden mukaan työryhmällä ei ole mitään hajua siitä elämästä ja arjesta, jota syrjäytyneet elävät. Monet arvostelijat peräänkuuluttivat hankkeelta rakenteellisia resursseja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Ks. esim. Sara Rigatell (11.9.2012) *Niinistön kampanja närkästyttää nuoria*. Osoitteessa http://yle.fi/uutiset/niiniston_nettikampanja_narkastyttaa_nuoria/6257299 [katsottu 22.1.2014].

22 Amartya Sen purkaa kirjassaan *Rationality and Freedom* (2002, The Belknap Press of Harvard University Press, erit. s. 19–33) varsin perusteellisesti rationaalisen valinnan teoriaan liittyviä ongelmia. Hän korostaa, että vaikka teoria rationaalisesti omaa etuaan ajavasta yksilöstä selittääkin monia yleisiä käyttäytymiskaavoja, on se liian yksipuolinen ennustamaan inhimillistä käyttäytymistä. Hän myös pohtii keskeisimpiä rationaalisen toiminnan määritelmiä. Omassa tekstissäni viittaan rationaalisuuteen hyvin kapeasti, en objektiivisesti määrittyvänä toimintana vaan ihmisen käsityksinä siitä, mitä hän pitää järkevänä (ja miten nämä käsitykset näkyvät tai ovat näkymättä hänen arkisissa valinnoissaan).

23 Tämän emansipatorisen ajattelun klassikkoja on Paulo Freiren *Sorrettujen pedagogiikka* (2005, Vastapaino, Tampere). Vaikka teos jättää pitkälti vastaamatta seuraavassa kappaleessa esittämiini ongelmiin, se on kaunis ja innostava hahmotelma siitä, miten vapaus voidaan saavuttaa sorrettujen omalla työllä.

24 Punavihreän *myötämäkiyhteiskunnan* (vrt. degrowth) kantava tavoite on vapautua kasvupakosta ja sen synnyttämistä riistosuhteista. Ideologia peräänkuuluttaa kohtuutta ja kannustaa

irtiottoon totutuista hierarkioista. Marko Ulvila ja Jarna Pasanen (2009) *Sustainable Futures. Replacing Growth Imperative and Hierarchies with Sustainable Ways*. Ulkoministeriö, Helsinki.

25 Gorzin teoksen *Adieux au prolétariat* osia ja muita hänen tekstejään on suomennettu teokseen André Gorz (1982) *Eläköön työttömyys!* Kansan Sivistystyön Liitto, Helsinki. Gorzin tässä esittämä pääteesi yhteiskunnan jakautumisesta teknologian kehittymisen myötä työlliseen eliittiin ja työttömiin ei ainakaan toistaiseksi ole toteutunut. Hänen ajatuksensa työelämän marginaalin muutosvoimasta on kuitenkin kokenut renessanssin työn prekarisaatiosta käydyn keskustelun yhteydessä.

26 Anna Kontula (2008) *Punainen eksodus – tutkimus seksityöstä Suomessa*. Tutkijaliitto, Helsinki.

27 Johanna Varjonen ja Kristiina Aalto (2013) *Kotitalouksien palkaton tuotanto ja sen muutokset 2001–2009*. Kuluttajatutkimuskeskus, työselosteita ja esitelmiä 145. Osoitteessa http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/5747/2013_145_tyoseloste_kotitalouksien_palkaton_tuotanto.pdf [katsottu 22.1.2014].

28 Timo K. Mukka (2012) *Annan sinun lukea tämänkin. Kirjeitä 1958–1973*. Toim. Toni Lahtinen. WSOY, Helsinki.

29 ”Yhteiskunnan todellinen rikkaus ja sen uusintamisprosessin jatkuvan laajentumisen mahdollisuus ei siis riipu lisätyön pituudesta, vaan sen tuottavuudesta sekä niistä enemmän tai vähemmän runsaista tuotantoehdoista, joiden vallitessa se toteutuu. Vapauden valtakunta alkaa tosiasiassa vasta siellä, missä puutteen ja ulkopuolisen tarkoituksenmukaisuuden sanelema työnteko loppuu, siis asian luonteesta johtuen se on varsinaisen aineellisen tuotannon alueen tuolla puolen.” Edelleen Marx viittaa mm. luonnonvoimien hallintaan ja välttämättömyyden valtakuntaan, joka aina on väistämättä olemassa. ”Sen tuolla

puolen alkaa inhimillisten voimien kehitys, joka on itsetarkoitusta, tosi vapauden valtakunta, joka voi puhjeta kukoistukseen ainoastaan tuon välttämättömyyden valtakunnan ollessa sen perustana. Perusedellytyksenä on työpäivän lyhentäminen.” Karl Marx ja Friedrich Engels (1980) *Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua. 3 osa*. Edistys, Moskova, s. 807–808.

30 OECD:n tilastot osoittavat, että Neuvostoliiton hajottua miesten eliniän odote kutistui Venäjällä yli seitsemän prosenttia kymmenessä vuodessa. Kun vuonna 1990 miesten odotettavissa oleva elinikä oli 63,8 vuotta, vuonna 2000 se oli enää 59,1 vuotta. OECD: *Health Statistics 2012*.

Samalla aikavälillä alkoholin kulutus kasvoi seitsemästä litrasta lähes kymmeneen litraan per henkilö. WHO: *The Global status report on alcohol and health 2011*. Osoitteessa http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/msbgsreur.pdf?ua=1 [katsottu 28.1.2014].

31 Todellisuudessa palkkatyöyhteiskunnan suuruuden aika jäi ihmisikää lyhyemmäksi: Vaikka Suomessa oli runsaasti tilattomia työläisiä jo 1800-luvun lopulla, vielä sotien jälkeen pysytteli palkkatyötä tekevien määrä 60 prosentissa. Loput olivat puolittain omavaraistaloudessa eläviä pientilallisia, nykyluokitusten mukaan pienyrittäjiä. Jälleen 1990-luvulta lähtien alkaa vanhan monialayrittäjyyden asenne yleistyä, tällä kertaa kaupungeissa.

32 Dan Koivulaakso, Anna Kontula, Jukka Peltokoski, Miika Saukkonen ja Tero Toivanen (2010) *Radikaaleinta on arki*. Into, Helsinki, s. 31.

Laskelmassa on mekaanisesti yhdistelty prekaareiksi miellettyjä ryhmiä, kuten työttömät, mikroyrittäjät, vuokratyöntekijät sekä määrä- ja osa-aikaisissa työsuhteissa olevat. Yhteensä nämä ryhmät muodostavat noin kolmanneksen työvoimasta. Luku on vain suuntaa antava, sillä kaikki näiden ryhmien edustajat eivät koe prekarisaatiolle leimallista epävarmuutta (esimerkiksi

osa-aikaeläkeläiset). Toisaalta prekarisaatio yleisenä työelämän epävarmistumisen tendenssinä ulottuu myös moniin vakituisiin työsuhteisiin esimerkiksi teollisuudessa.

33 Alan Mooren ja David Lloydin sarjakuvaromaanin perustuva fantasiatrilleri *V niin kuin Verikosto* (2006) sijoittuu dystooppiseen lähitulevaisuuteen Lontoossa. Elokuvan päähenkilö, vapaustaistelija ”V” pyrkii selättämään totalitaarisen yhteiskuntajärjestyksen, jota hallitsee äärioikeistolainen Norsefire-puolue. James McTeiguen filmatisointi hyödyntää laajalti vuoden 1605 ruutisalaliiton kuvastoa. Elokuva teki Guy Fawkesin inspiroimasta maskista modernin anarkismin ikonin.

34 Viime vuosina on yhteiskuntatieteissä puhuttu paljon työelämän tunkeutumisesta persoonallisuuden alueelle tavalla, jota Marxin tuntemassa tehdastyössä ei vielä tapahtunut. Esimerkiksi Arlie Russel Hochschild kuvaa emotionaalisen työn käsitteellä kontrolloitua tunteiden ilmaisua, jolla on taloudellista arvoa. Hän jakoi tutkimiensa lentoemäntien työn fyysiseen (raskaiden tarjoiluvaunujen työntäminen), henkiseen (hätälaskeutumisen organisointi) ja emotionaaliseen tasoon. Näistä viimeinen ”edellyttää, että henkilö houkuttelee tai tukahduttaa tunteitaan ylläpitääkseen ilmettä, joka tuottaa muissa tavoitellun mielialan – tässä tapauksessa tunteen huolenpidosta miellyttävässä ja turvallisessa ympäristössä.” Lentoemännät saivat koulutusta tunnetyöhön ja lentoyhtiö hyödynsi ystävällisen henkilöstön imagoaan lippujen hinnoittelussa. Arlie Russel Hochschild (2003) *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. University of California Press, s. 6–7.

35 Vasemmistoliiton esittämässä perustulomallissa ansiosidonnaiset etuudet säilyisivät perustulon rinnalla.

36 Helmikuussa 2013 kansanedustaja Osmo Soininvaara arvioi realistisen perustulon suuruudeksi noin 500–550 euroa

kuukaudessa. Soinivaaralainen perustulo ei pyri parantamaan pienituloisimpien asemaa eikä perustuloa haluta luoda nykyistä perusturvaa anteliaammaksi. Ydinajatuksena on tehdä sosiaaliturvasta perustulon avulla kannustavampaa: jos yhteiskunnan tukien varassa elävä yksilö ansaitsee omia tuloja, ne eivät leikkaisi perustuloa, toisin kuin nykyisessä tukijärjestelmässä. Ks. http://www.soininvaara.fi [katsottu 29.11.2013].

37 ”Kapitalismin saatanallisella myllyllä” Polanyi tarkoittaa mekanismia, jossa voitontavoittelun nouseminen yhteiskuntaa laajasti määrääväksi tekijäksi ja politiikan supistuminen vain markkinoiden itsesäätelyn takaajaksi jauhaa vähitellen hajalle sen yhteiskunnan, joka järjestelmän on pystyttänyt. Siten markkinamekanismi itsessään tuottaa vastareaktioita, jotka pyrkivät rajaamaan sen kestämättömimpiä seurauksia. Tämä yhteiskunnan itsepuolustus ei ole suunnitelmallisesti johdettua, vaan nousee eri muodoissa siellä, missä markkinaperiaatetta toteutetaan. Sen meille tuttuja muotoja ovat esimerkiksi ay-liike, ympäristöaktivismi ja toimeentulotuki. Karl Polanyi (2009) *Suuri murros. Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Vastapaino, Tampere.

38 Arja Harjunmaa (2009) Lääkeremontti kevensi vanhusten pilleritaakkaa. *Satakunnan kansa*, 29.11.2009.

Lääkeremontteja tekevä Alli Puirava kertoo samanlaisesta prosessista Tammikartanossa: ”Teimme vuoden seurannan 18 asiakkaan lääkitysten muutoksista. Vuodessa pikkuhiljaa, oikein toteutettuna saatiin karsittua turhia lääkkeitä siten, että vähennys merkitsi 27 682 tablettia / kapselia / vuosi. Kaikki asukkaat olivat elossa vuoden kuluttua, usean vointi kohentui huomattavasti, toisilla pysyi ennallaan, yksi toipui lääkityksistä niin hyvin, että lähti kokonaan takaisin kotiin.” Henkilökohtainen sähköposti, 28.11.2013.

39 Vuoden 2014 alusta astui voimaan laki, joka antaa mahdollisuuden ilmoittautua jonkin muun kuin kotikuntansa

terveyskeskuksen asiakkaaksi. Muutos on oikean suuntainen, mutta ei juurikaan hyödytä väestön liikkuvinta osaa, sillä henkilön on joka tapauksessa sitouduttava käyttämään samaa terveyskeskusta vähintään vuoden ajan.

40 *Commonseilla* tarkoitetaan resursseja, joita yhteisö tuottaa, käyttää ja / tai hallinnoi yhteisesti. Sanaa käytetään eri yhteyksissä hieman eri tavoin, joten sen tarkka määrittely on vaikeaa. Julkiset hyvinvointipalvelut ovat usein käytön näkökulmasta commonseja, mutta harvoin tuotannon tai hallinnoinnin palvelut. ”Yhteinen” voi olla 1) taloudellinen eli resurssien ominaisuuksiin viittaava määre, kuten ”julkishyödyke” tai ”common-pool-hyödyke”, 2) juridinen määre, esimerkiksi jokamiehenoikeudet, yhteisomistus, res communis jne. tai 3) sosiaalinen määre, kuten yhteistuotanto, yhteiskäyttö ja yhteishallinta. Joskus nämä kaikki kolme puolta yhdistyvät samassa tapauksessa, mutta usein eivät. Juhana Venäläinen (2013) *New Commons -luentosarja*. Itä-Suomen yliopisto, tammi–helmikuu 2013.

41 Louis Theroux (2012) How the Internet Killed Porn. *The Guardian*, 5.6.2012. http://www.guardian.co.uk/culture/2012/jun/05/how-internet-killed-porn [katsottu 22.1.2014].

42 Muun muassa EVAn puolueiden eroja pohtivassa raportissa vasemmistoliiton kannattajia pidetään ”omaleimaisimpina”; toisin sanoen heidän ajatuksensa poikkeavat eniten keskivertoäänestäjän mielipiteistä. Matti Apunen, Ilkka Haavisto, Johanna Kallio, Olli Kangas, Pentti Kiljunen, Mikko Niemelä ja Ville Pernaa (2013) *Politiikan sekahaku – Mitkä asiat yhdistävät ja erottavat puolueita*. Taloustieto, Helsinki.

43 Sosiaalista liikkuvuutta aikajanalla 1970–2000 tarkastellut Jani Erola kirjoittaa, että liikkuvuus parempaan yhteiskunnalliseen asemaan näyttäisi rajoittuvan 1941–1965 syntyneisiin ikäluokkiin. Sitä nuorempien kansalaisten sosiaalinen status näyttäisi

periytyvän muita useammin huolimatta koulutustason kasvusta. Erolan tutkimukset osoittavat myös, että liikkuvuus vanhempia heikompaan sosiaaliseen asemaan on Suomessa tavallisempaa kuin muualla Euroopassa. Jani Erola (2010) Kohorttien väliset liikkuvuuserot. Haaste suomalaisen yhteiskunnan avoimuudelle. *Yhteiskuntapolitiikka*, 75 (3).

44 Vrt. Katriina Järvinen ja Laura Kolbe (2007) *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa. Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta*. Kirjapaja, Hämeenlinna.

45 Anna Kontula (2010) *Näkymätön kylä. Siirtotyöläisten asemasta Suomessa*. Into, Helsinki.

46 Andreï Makine (2004) *Maa ja taivas*. WSOY, Helsinki, s. 9.

47 Poliittisen puhetavan muutosta kuvaa hyvin Jussi Förbom (2010) *Hallan vaara. Merkintöjä maahanmuuton puhetavoista*. Into, Helsinki.

48 Antonio Gramsci (1979) *Vankilavihkot* ja (1982) *Vankilavihkot. Valikoima 2*. Molemmat: Kansankulttuuri, Helsinki.

Hegemoninen suostumus ei kuitenkaan rakennu pelkästään hallitsevan luokan intressistä, vaan sen rakentaminen vaatii konsensusta, jossa alistettujen ryhmien intressit on johonkin tasoon saakka sulautettu mukaan, jolloin myös näiden ryhmien jäsenet kokevat hegemonisen asian yhteiseksi asiaksi. Gramscin hegemonia tulee siten hyvin lähelle Althusserin ideologisia valtiokoneistoja.

49 Katri Vallaste (2003) *Euroscepticism: Problem or Solution? Framing Euroscepticism in Mainstream Media and Writings by Eurosceptics in Sweden, Finland and Estonia 2000–2006*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

50 Vaikka palvelu- ja tavaraviennin vertailu on tilastointitavoista johtuen vaikeaa, viimeisen 12 vuoden aikana tavaraviennin osuus bruttokansantuotteesta on supistunut 38 prosentista 29 prosenttiin, kun taas palveluviennin osuus on kasvanut kuudesta prosentista kymmeneen prosenttiin, ks. *Helsingin Sanomat*, 8.3.2013.

Palvelujen vienti on myös säilynyt viime vuosina ylijäämäisenä, toisin kuin tavaravienti. *Suomen virallinen tilasto*. *Palvelujen ulkomaankauppa*. Osoitteessa http://www.tilastokeskus.fi/til/pul/index.html [katsottu 22.1.2014].

51 ”Funktionaalinen tulonjako eli tuotannossa syntyneen arvonlisäyksen jakautuminen työn ja pääoman kesken on selvästi muuttunut Suomessa viimeksi kuluneen 35 vuoden aikana. Voittojen osuus on kasvanut 1980-luvun 20–25 prosentista runsaaseen 30 prosenttiin 2000-luvulla. [--] Työtulojen osuus yritysten arvonlisäyksestä oli 1980-luvulla vielä 75–80 prosenttia, mutta 2000-luvulla noin 65 prosenttia lukuun ottamatta paria viime vuotta.” Olli Savela (2011) Työn ja pääoman välinen suhde on muuttunut. *Hyvinvointikatsaus*, 4/2011. Osoitteessa http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-12-12_005.html [katsottu 21.1.2014].

52 Shaun A. Marcott, Jeremy D. Shakun, Peter U. Clark ja Alan C. Mix (2013) A Reconstruction of Regional and Global Temperature for the Past 11,300 Years. *Science*, 8/2013.

53 Kun Euroopan hiilidioksidipäästöt henkilöä kohden olivat vuonna 2011 keskimäärin 7,4 tCO_2/a, Suomi päästelee 10,5 tCO_2/a. Eurostat: *CO_2-tilasto*. Osoitteessa http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tsdgp410 [katsottu 28.1.2014].

54 Tämä näkyy esimerkiksi eduskunnan täysistunnossa 30.6.2010 käydyssä keskustelussa ydinvoiman lisärakentamisesta.

55 Ks. esim. Chris Goodall (2013) Solar is now cheaper than nuclear. Even in the UK. *Carbon Commentary*, 16.5.2013. Osoitteessa

http://www.carboncommentary.com/2013/05/16/3064 [katsottu 29.1.2014].

56 Tapio Laakso (2013) Uusiutuvan sähköntuotannon menetetty vuosikymmen – Suomessa. Blogi-kirjoitus. Osoitteessa http://www.greenpeace.org/finland/fi/media/blogi/uusiutuvan-shkntuotannon-menetetty-vuosikymme/blog/43836 [katsottu 29.1.2014].

57 Ryota Kanai, Tom Feilden, Colin Firth ja Geraint Rees (2011) Political Orientations Are Correlated with Brain Structure in Young Adults. *Current Biology*, 21/2011.

into
UUTUUDET

into-TIETO

Johanna Korhonen & Jeanette Östman (toim.): *Kaikella rakkaudella – Sanoja seksuaalisuudesta ja sukupuolesta*
Sini Mononen (toim.): *Alaston totuus taiteesta – Kirjoituksia taidemaailmasta uudella vuosituhannella*
Sinikka Airas, Pirkko Lahti & Ilkka Taipale (toim.): *Lempeä kuolema*
Jouko Kajanoja & Kaarin Taipale (toim.): *Euroopan mahdollisuus*
Le Monde diplomatique : *Maailmanpolitiikan Atlas – Uusi maailmanjärjestys*
Antti Alaja & Esa Suominen: *Taloutta työväelle – Markkinaliberalismin myyttejä murtamassa*
Kimmo Kiljunen: *Maailman maat – Liput ja historia*
Maude Barlow: *Veden varassa – Globaali kamppailu oikeudesta veteen*
Domenico Losurdo: *Liberalismin musta kirja*
Peter Singer: *Marx*
Kimmo Kiljunen: *Maailman maat – Liput ja historia*
Jesús Manuel Martínez: *Salvador Allende ja Chilen kohtalonvuodet*
Matti Salminen: *Pentti Haanpään tarina*
Eva Isaksson (toim.): *Maailma Albert Einsteinin silmin – Kirjoituksia rauhasta, tieteestä ja yhteiskunnasta*
Johanna Sumuvuori (toim.): *Rauhan ytimessä – Sadankomitea 50 vuotta*
Ari Turunen: *Maailman kuvat – Mitä kartat kertovat meistä ja muista?*
Teivo Teivainen: *Yritysvastuun umpikuja*
Jari Tamminen: *Häiriköt – Kulttuurihäirinnän aakkoset*
Tom Standage: *Ihmiskunnan syötävä historia*
Paul Stenning: *Rage Against the Machine – Taistelu lavalla*

into-KAUNO

Laura Gustafsson: *Anomalia*
Johannes Ojansuu: *Katoavaisuuden aineisto*
Pentti Haanpää: *Ilmeitä isänmaan kasvoilla*
Edith Södergran: *Kaikkiin neljään tuuleen*
Susan Sellers: *Vanessa & Virginia*
Phil Andros: *Kreikkalainen naimajuttu*
Jeremei Aipin: *Siperian veriset lumet*
Sergei Lukjanenko & Vladimir Vasiljev: *Päiväpartio*

www.intokustannus.fi